

บทที่ 2

แนวความคิดทางทฤษฎี

การศึกษาเรื่องอุดมการณ์ทางการเมือง นั้นมีความจำเป็นที่จะต้องศึกษาถึงแนวความคิดเกี่ยวกับอุดมการณ์ทางการเมือง ความหมายของอุดมการณ์ทางการเมือง ที่มาของอุดมการณ์ ความสำคัญของอุดมการณ์ทางการเมือง ประเภทของอุดมการณ์ทางการเมือง และความสัมพันธ์ระหว่างรูปแบบการปกครองกับอุดมการณ์ทางการเมือง มีอุดมการณ์แบบประชาธิปไตยและอุดมการณ์แบบสังคมนิยม และแนวความคิดเกี่ยวกับพรรคการเมือง ซึ่งประกอบด้วยความหมายของพรรคการเมือง ความสำคัญของพรรคการเมือง องค์ประกอบของพรรคการเมือง การจัดองค์กรของพรรคการเมืองในประเทศตะวันตก อุดมคติของพรรคการเมืองต่างประเทศ สาขาพรรคการเมือง ทฤษฎีผู้นำ และสรุปผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

อุดมการณ์เป็นคุณลักษณะประการหนึ่งที่ปรากฏอยู่ในชุมชนการเมืองทุกแห่ง ไม่ว่าจะเป็นชุมชนการเมืองในอดีตหรือปัจจุบัน สมัยเดิมนั้นอุดมการณ์ที่สำคัญ คือ อุดมการณ์ทางศาสนา และอุดมการณ์ทางศีลธรรม อุดมการณ์สองประการนี้นอกจากจะพบในบุคคลสมัยดังกล่าวแล้ว แม้ปัจจุบันก็ยังมิอยู่ในสังคมเกษตรกรรมซึ่งมีวิถีชีวิตความเป็นอยู่อย่างง่าย ๆ อุดมการณ์ทางศาสนาและทางศีลธรรมยังมีความสำคัญอยู่มาก

ต่อมาเมื่อวิทยาการก้าวหน้า สังคมก็เปลี่ยนไป วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีได้ช่วยให้สังคมเจริญขึ้น แต่พร้อมกันนั้นก็เกิดปัญหาตามมามากมาย ปัญหาของมนุษย์ในสังคมสมัยใหม่ ภายใต้อิทธิพลของวิทยาการที่มีบทบาทอยู่มากนั้นได้เกิดปัญหานานัปการ มีความยุ่งยากสับสน โดยเฉพาะในสังคมอุตสาหกรรมแม้อุดมการณ์ทางศาสนาและอุดมการณ์ทางศีลธรรมจะยังมีความสำคัญอยู่ แต่ก็ได้มีอุดมการณ์ใหม่เกิดขึ้น ซึ่งเป็นผลโดยตรงจากอิทธิพลของสังคมอุตสาหกรรม วิถีชีวิตของมนุษย์ในสังคมอุตสาหกรรมเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมเป็นอันมาก ทั้งนี้เนื่องจากอิทธิพลของสิ่งแวดล้อม ความจำเป็นในการอยู่รอด และเพื่อที่จะดำรงชีวิตอย่างมีหลักประกันในสังคมแบบใหม่ ท้าให้มนุษย์พัฒนาอุดมการณ์ที่สอดคล้องกับสภาพของสังคมปัจจุบันขึ้น เช่น อุดมการณ์ที่

ได้มาจากลัทธิการเมืองและ เศรษฐกิจแบบสังคมนิยมปฏิวัติ เสรีนิยม สังคมนิยมประชาธิปไตย เป็นต้น อุดมการณ์เหล่านี้ได้ถูกกำหนดขึ้นมาเพื่อแก้ปัญหา หรือพัฒนาสังคมในยุคปัจจุบัน แต่ในขณะเดียวกันก็มีผลบังคับกลไกทางการเมือง ความมุ่งหมายและระบบการเมืองการปกครองของชุมชนทางการเมืองใด ๆ ให้นำไปปฏิบัติตามเจตนารมณ์ของอุดมการณ์นั้น ๆ ด้วย

อุดมการณ์ (Ideology)

อุดมการณ์เป็นหลักการที่แจ่มแจ้ง แยกแยะแนวความคิดและความเชื่ออันมีแบบแผนซึ่งมุ่งอธิบายสภาพการณ์ในสังคม ทั้งที่เป็นมาที่เกิดขึ้นแล้วในอดีต ที่กำลัง เป็นอยู่ในปัจจุบันและที่จะ เป็นไปในอนาคต อุดมการณ์ตามความหมายนี้เป็นการชี้แจงแสดง เหตุผลของแนวความคิดหนึ่ง ๆ ซึ่งอ้างว่าเป็นกฎแห่งจักรวาล สามารถที่จะอธิบายไม่เฉพาะแต่สภาพการณ์ทางสังคมในปัจจุบัน หากยังอธิบายเหตุการณ์ในอดีตว่าทำไมจึง เป็นไปเช่นนั้น และชี้ทิศทางการพัฒนาการทางสังคมอันพึงจะมีขึ้นในอนาคตอีกด้วย

พรเดริก และ เบรซิงสกี ให้ความเห็นว่าอุดมการณ์เป็น "แนวความคิดที่มีความคงเส้นคงวา อันเกี่ยวกับวิธีการทางปฏิบัติว่า ทุอย่างใดจึงจะ เปลี่ยนแปลงและปฏิรูปสังคมขึ้นมาใหม่โดยมีการวิจารณ์สังคมที่กำลัง เป็นอยู่ หรือที่เป็นมาแล้วในอดีตว่ามีความผิดพลาดไม่ตัวอย่างไรโดยละเอียด" ตามความเห็นนี้คุณสมบัติหรือแก่นแท้ของอุดมการณ์ คือการที่อุดมการณ์มีลักษณะในทางปฏิบัติ¹

ศูนย์วิทยพัชรากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹Carl J. Friedrich & Z.K.brzezinski, Totalitarianism Dictatorship and Autocracy (Harvard University Press, 1956) p.74

อย่างไรก็ดี ความหมายของอุดมการณ์ ที่ใช้กันอยู่ทั่วไปในปัจจุบัน คือ อุดมการณ์ที่มีความหมายเฉพาะเจาะจงลงไปดังที่ คาร์ล แมนไฮม์ เรียกว่า particular conception of ideology ตามนัยนี้ สิ่งที่เรียกว่า "อุดมการณ์" นั้น เป็นเครื่องมือของการต่อสู้ทางการเมืองระหว่างบุคคล หรือกลุ่มบุคคลสองฝ่าย (ชนชั้น เชื้อชาติ ศาสนา เผ่าพันธุ์ ฯลฯ) ที่มุ่งโต้แย้งหลักการ เหตุผล ความเชื่อ และทัศนคติของฝ่ายตรงข้าม โดยถือว่าอุดมการณ์ของอีกฝ่ายหนึ่งนั้นมีรากฐานมาจากผลประโยชน์ ของชนกลุ่มนั้น ตามความคิดนี้ อุดมการณ์จึงเป็นเพียงสิ่งฉาบหน้าหรือภาพลวงตาของสิ่งอื่นที่อำพรางอยู่ อันได้แก่ ผลประโยชน์ที่แท้จริงของผู้ยึดถือและสนับสนุนอุดมการณ์ ซึ่งใช้อุดมการณ์เป็นอุปกรณ์ในการแสวงหาอำนาจ เป็นข้ออ้างที่จะทำการกดขี่ชนกลุ่มอื่น เป็นเครื่องมือในการพิทักษ์ปกป้องผลประโยชน์ของชนชั้นนั้น

แนวความคิดเกี่ยวกับอุดมการณ์ดังกล่าวนี้มาจากคาร์ล มาร์กซ์ และเฟรดริค เองเงิลส์ผู้ให้ความเห็นว่าอุดมการณ์เป็นความสำนึกจอมปลอม (false consciousness) มาร์กซ์เห็นว่าอุดมการณ์ถูกกำหนดโดยสภาพสังคม หรือวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในสังคม ที่มาร์กซ์กล่าวเช่นนี้คงจะหมายถึงความเชื่อหรือความรู้สึกอันไม่ถูกต้องและขัดกับสภาพแท้จริงที่เกี่ยวกับสังคมที่มีความสำคัญต่อมนุษย์ ซึ่งกลุ่มชนหรือชุมชนหนึ่งยอมรับและเชื่อมั่น ความเชื่อผิด ๆ เช่นนี้เป็นอยู่อย่างกว้างขวางและก่อให้เกิดผลในทางสังคม

ความเชื่อและความรู้สึกสำนึกที่มาร์กซ์เห็นว่า เป็นภาพมายา เป็นสิ่งจอมปลอมนั้นได้แก่ความเชื่อที่เกี่ยวกับหน้าที่และบทบาทอันสำคัญของรัฐ ความเชื่อของคนที่เกี่ยวข้องกับรัฐโดยแยกกัน และ การมีอยู่ของรัฐออกเป็นเอกเทศจากสภาพความขัดแย้งทางชนชั้นในสังคมนี้ ได้ช่วยทำให้ชนชั้นที่มีอำนาจในการปกครองสามารถกดขี่ และแจกจ่ายเอาประโยชน์จากผู้ที่อยู่ใต้อำนาจการปกครองได้ ถ้ารัฐต้องสนับสนุนหรือพิทักษ์ผลประโยชน์ของชนชั้นหนึ่ง ๆ ก็มีความจำเป็นที่จะต้องสร้างระบบความเชื่อผิด ๆ ให้คนส่วนมากยอมรับเกี่ยวกับผลประโยชน์ที่ชนชั้นปกครองกำลังสนับสนุนอยู่

อุดมการณ์ในลักษณะ เช่นนี้ เป็นสิ่งที่นักคิดสำนักมาร์กซิสต์ของไทยผู้หนึ่ง ได้ให้ความเห็นไว้ว่า

"ในระบบสังคมที่มีชนชั้น ความรู้สึกนึกคิดของชนชั้นปกครองย่อมครอบคลุมและเป็นใหญ่ เพราะได้รับการสนับสนุนทางกำลังวัตถุ การบริหาร การปกครอง และระบบกฎหมายเป็นเครื่องมือ ทั้งยังมีระบบการศึกษาอบรมที่ช่วยส่งเสริมให้ความรู้สึกนึกคิดดำเนินสืบไป เราจะเห็นได้ว่าจากประวัติศาสตร์ของสังคมในสมัยศักดินาความรู้สึกนึกคิดแบบศักดินาย่อมเป็นใหญ่ ชนชั้นศักดินาเป็นชนชั้นปกครอง กำลังทางวัตถุของสังคม เช่นที่ดิน อยู่ในมือชนชั้นศักดินา กฎหมายและการศึกษาก็เป็นไปตามแบบศักดินา บุคคลชั้นสูงรู้สึกตัวว่าเพื่อที่จะทำให้ความสำคัญของเขามั่งมีและมีการศึกษาให้คงอยู่ เขาจะต้องได้รับการศึกษาเพื่อที่จะดำรงฐานะอภิสิทธิ์ของตน บางครั้งก็พยายามทำให้เห็นว่า การมีชีวิตอย่างอดีตเป็นของวิเศษด้วยประการทั้งปวง บางครั้งก็หันไปทางไสยศาสตร์ และบางครั้งก็มีความคิดเรื่องอภิมนุษย์"²

อุดมการณ์ (Ideology) กับความเชื่อ (Belief)

อุดมการณ์เป็นเรื่องของความเชื่อโดยไม่จำเป็นว่า ความเชื่อนั้นจะเป็นความเชื่อที่ถูกตั้งด้วยเหตุผล หรือสอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงเสมอไป แต่ความเชื่อ (belief) โดยทั่วไป อาจไม่มีลักษณะเป็นอุดมการณ์ก็ได้ ความเชื่อที่จะเรียกว่าเป็นอุดมการณ์นั้นจะต้องเป็นระบบความคิดที่มีลักษณะสำคัญดังต่อไปนี้

1. ความเชื่อนั้นได้รับการยอมรับร่วมกันในกลุ่มชน
2. ความเชื่อนั้นจะต้องเกี่ยวกับเรื่องที่มีความสำคัญต่อกลุ่มชน เช่น หลักเกณฑ์ในการดำเนินชีวิต
3. ความเชื่อนั้นจะต้องเป็นความเชื่อที่คนหันเข้าหา และใช้เป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติตัวและดำเนินชีวิตอย่างสม่ำเสมอและในหลาย ๆ โอกาส

²ชัยอนันต์ สมุทวณิช, อุดมการณ์ทางการเมือง (พระนคร:สำนักพิมพ์เคล็ดไทย, 2517) หน้า 5 และ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, ประชาธิปไตย สังคมนิยม คอมมิวนิสต์ กับการเมืองไทย (กรุงเทพมหานคร 2519), หน้า 233-234

4. ความเชื่อนั้นต้องมีส่วนช่วยในการยึดเหนี่ยวคนในกลุ่มเข้าไว้ด้วยกัน หรือช่วยสนับสนุนหรือให้คนนำมาใช้เป็นข้ออ้างในการทำงานการต่าง ๆ ได้

ความเชื่อในลักษณะนี้อาจได้รับการส่งเสริมที่ละเล็กละน้อย โดยผู้รับไม่รู้สึกรู้สีกว่าก็ได้ และเป็นการถ่ายทอดจากชนรุ่นหนึ่ง ไปสู่ชนอีกรุ่นหนึ่ง นอกจากการได้รับเอาความเชื่อมาเองแล้ว ความเชื่อที่เป็นอุดมการณ์ยังมีการสั่งสอนกันได้ การสั่งสอนนั้นจะเป็นไปในรูปของการชักจูงให้เชื่อตาม และปฏิบัติตัวตามความเชื่อที่ผู้สอน ๆ ไป ซึ่งไม่จำเป็นต้องไปว่าความเชื่อนั้นจะมีเหตุผลหรือไม่ และอาจเป็นรูปของการผูกเรื่องราวกึ่งง่าย ๆ เช่นในนิทานชาดกต่าง ๆ หรือในระดับทฤษฎี เช่น มาร์กซิสม์ (Marxism) ก็ได้

ที่มาของอุดมการณ์

อุดมการณ์ตามความหมายและลักษณะดังกล่าว อาจเกิดขึ้นจากระบบความคิดหรือความเชื่อของคนเพียงคนเดียวหรือหลายคนก็ได้ อาทิ อุดมการณ์ทางศาสนา มักจะเกิดจากระบบความคิดหรือความเชื่อของศาสดาเพียงองค์เดียว ส่วนอุดมการณ์ทางการเมือง มักจะเกิดจากความคิดหรือความเชื่อของนักทฤษฎีหรือเจ้าลัทธิหลายคน ดังเป็นที่ทราบกันดีว่าเมื่อศาสนาหรือเจ้าลัทธิต่าง ๆ คิดหรือเชื่อว่าได้พบสัจธรรมหรือความจริงเกี่ยวกับชีวิตและสังคม ศาสดาหรือนักปราชญ์นั้น มักทำการเผยแพร่ให้บุคคลอื่น เชื่อถือและรับเอาไปเป็นแนวทางในการดำรงชีวิต เพื่อจะได้บรรลุถึงสภาพอันดีเลิศในชาติ ส่วนกลุ่มชนในสังคมจะยอมรับและถือเอาระบบความคิดความเชื่อของศาสดาองค์ใด หรือของนักทฤษฎีหรือนักปราชญ์ผู้ใด เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตของตนนั้น น่าจะเกิดจากสาเหตุดังต่อไปนี้

1. ความน่าเลื่อมใสหรือความมหัศจรรย์ที่ศาสดาหรือสาวกของศาสนาหรือเจ้าลัทธิหรือสาวกของเจ้าลัทธิแสดงให้เห็นที่ประจักษ์แก่ผู้อื่น
2. ความสามารถของศาสดาหรือสาวกของศาสนาหรือเจ้าลัทธินั้นหรือสาวกของเจ้าลัทธิในการสนองความต้องการทางจิตใจหรือวัตถุให้แก่กลุ่มชน
3. ความเป็นวิทยาศาสตร์ของระบบความคิดหรือความเชื่อนั้น ๆ คือสามารถพิสูจน์หรืออธิบายได้ด้วยเหตุผล

ความหมายของอุดมการณ์ทางการเมือง

ความหมายหรือคำจำกัดความของคำว่า "อุดมการณ์ทางการเมือง" นั้น ได้มีการให้ความหมายเอาไว้ในระดับต่าง ๆ กัน กล่าวคือ "...อุดมการณ์ คือ แบบฉบับของความคิดความเชื่ออันมีแบบแผน ซึ่งมุ่งอธิบายสภาพการณ์ในสังคมที่เป็นมาแล้วในอดีต ที่กำลังดำเนินอยู่ในปัจจุบันและที่จะ เป็นไปในอนาคต คำอธิบายดังกล่าวนี้อาจจะเป็นเพียงสิ่งฉาบหน้าของสิ่งอื่นซึ่งอาจปรากฏอยู่ เช่น การอ้างอุดมการณ์เพื่อสนับสนุนอำนาจหรือความชอบธรรมทางการเมือง..."³

"...อุดมการณ์ทางการเมือง หมายถึง ลัทธิทางการเมืองเพื่ออธิบายความเป็นมาของระบบสังคมมนุษย์ในอดีต สภาพความเป็นอยู่ปัจจุบันและแนวโน้มของอนาคต วางแผนการประพฤติปฏิบัติสำหรับสมาชิกในปัจจุบัน และสำหรับการบรรลุถึงความมุ่งหวังของอนาคต พร้อมทั้งให้ความหมายแก่ชีวิต แก่ความประพฤติและความสัมพันธ์ที่มนุษย์ต่อสิ่งแวดล้อมและระบบสังคมทั้งหมด ..."⁴

ได้มีผู้แยกแยะความหมายของอุดมการณ์ไว้หลายประการ เช่น

ประการแรก ถือว่าอุดมการณ์เป็น ความคิด ความเชื่อ ที่มีแบบแผนเกี่ยวกับหลักการและคุณค่าทางการเมือง ดังนั้น อุดมการณ์จึงมิได้เป็นความคิดที่เลื่อนลอย ปราศจากหลักเกณฑ์ตรงกันข้าม เป็นความคิดความเชื่อที่มีแนวทางแน่นอน มีเหตุมีผล จุดหมายปลายทาง และวัตถุประสงค์ที่มนุษย์พยายามจะดำเนินการให้สัมฤทธิ์ผล⁵

³ชัยอนันต์ สมุทวณิช, "อุดมการณ์ทางการเมืองไทย," ในอุดมการณ์ในสังคมไทย, สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, บรรณาธิการ (กรุงเทพมหานคร : สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2515) หน้า 12.

⁴ลิขิต อีร์เวคิน, "อุดมการณ์ทางการเมืองและการพัฒนาประเทศ." ในอุดมการณ์ในสังคมไทย, สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, บรรณาธิการ, หน้า 117.

⁵Martin Seligur, "Ideology as Belief System," Studies in the Theory of Ideology, ed., John B. Thompson, (Cambridge : University, 1984), p. 76.

ประการที่สอง ความคิดความเชื่อนี้เกี่ยวพันกับการเมืองการปกครองหรือวิถีชีวิตทางการเมือง อธิบายได้ว่าอุดมการณ์ทางการเมืองนั้นมีความมุ่งหมายที่จะกำหนดเกณฑ์ต่าง ๆ ในด้านการเมืองการปกครอง อธิบายปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่ปรากฏขึ้น รวมทั้งเสนอแนะแนวทางแก้ไขปรับปรุงสิ่งที่เห็นว่ายังไม่ถูกต้องสมบูรณ์

ประการที่สาม ความคิดความเชื่อตั้งที่ได้กล่าวมาแล้วนั้น มีผลทำให้เกิดการเชื่อฟังปฏิบัติตาม ซึ่งหมายถึงการยอมรับว่าสิ่งต่าง ๆ ที่อุดมการณ์กำหนดขึ้นนั้นเป็นสิ่งที่ถูกต้องใช้ได้ หรือมีผลดีสมควรที่จะได้นำไปประยุกต์ใช้ให้บังเกิดผล

ความสำคัญของอุดมการณ์ทางการเมือง

อุดมการณ์ทางการเมือง เป็นแนวความคิดทางการเมืองที่มีบทบาทสำคัญในการรวมชุมชนไว้ด้วยกัน เพราะอุดมการณ์ทางการเมืองชี้ให้เห็นถึงสิ่งที่ทุก ๆ คนมีร่วมกัน มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นในสังคมซึ่งมีกลุ่มชนที่ต่างเชื้อชาติ ต่างภาษา ต่างวัฒนธรรมอยู่ร่วมกัน ความแตกต่างของกลุ่มชนทำให้แต่ละกลุ่มมีการมองโลก มีทัศนคติที่ไม่เหมือนกันหรืออาจยึดถือศาสนาหรือความเชื่อที่แตกต่างกันไป ผู้คนของประเทศที่มีลักษณะสังคมเช่นนี้ย่อมประสบความยากลำบากในการรวมชาติ อุดมการณ์ทางการเมืองแห่งชาติจึงจะทำหน้าที่เป็นศูนย์รวมของชนหลายกลุ่มในสังคมเดียวกันได้เป็นอย่างดี⁶

นอกจากนี้ อุดมการณ์ทางการเมืองยังเกิดขึ้น ถูกนำมาใช้โดยผู้นำหรือกลุ่มผู้ปกครองที่สามารถปล้ำอำนาจการปกครองเก่าได้ และขึ้นมาทำการปกครองประเทศใหม่ ผู้นำที่เพิ่งขึ้นมามีอำนาจทางการเมืองย่อมประสงค์ที่จะวาดภาพสังคมใหม่ วางจุดหมายใหม่ เพื่อประโยชน์ในการชักจูงประชาชนให้สนับสนุนให้ยอมรับอำนาจและ เสี่ยงสละร่วมกัน เพื่อที่จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

อุดมการณ์ทางการเมืองอาจถูกนำมาทดแทนปัญหาความชอบธรรมในการปกครองของกลุ่มที่มีอำนาจใหม่ได้ อุดมการณ์เป็นเหตุผลที่กลุ่มการเมืองยกขึ้นอ้างเพื่ออธิบาย ชักจูงให้

⁶ลิขิต อีร์เวคิน "อุดมการณ์ทางการเมืองและการพัฒนาประเทศ" ในอุดมการกับสังคมไทย หน้า 120.

คนยอมรับความชอบธรรมของรัฐบาลใหม่ให้มีภารกิจมีข้อผูกพันต่อรัฐบาลชุดใหม่เพื่อตอบปัญหาที่ว่า เหตุใดจึงจำเป็นต้องยอม เชื้อพันอำนาจและความชอบธรรมของรัฐบาลใหม่นี้ ได้แก่ประกาศของคณะราษฎร ภายหลังจากที่ได้ทำการยึดอำนาจปกครองจากพระมหากษัตริย์ในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์แล้ว ดังมีข้อความตอนหนึ่งว่า

"รัฐบาลของกษัตริย์ได้ปกครองอย่างหลอกลวง ไม่ซื่อตรงต่อราษฎร มีเป็นต้นว่า หลอกว่าจะบำรุงการท้าวทากินอย่างไรอย่างนั้น แต่ครั้งคอย ๆ ก็เหลวไหล หาได้ทำจริงจึงไม่หนักใจนักกล่าวหมิ่นประมาทราษฎรผู้มีบุญคุณเสียภาษีให้พวกเจ้าได้กิน ว่าราษฎรมีเสียงทางการเมืองไม่ได้เพราะราษฎรยังงัว คัญของพวกเจ้าเช่นนี้ใช้ไม่ได้ ถ้าราษฎรวัง เจ้าก็วังเพราะเป็นชาติเดียวกัน... ราษฎรทั้งหลายพึงรู้เถิดว่าประเทศเรานี้เป็นของราษฎร ไม่ใช่ของกษัตริย์ตามที่เขาหลอกลวง บรรพบุรุษของราษฎรเป็นผู้ช่วยกันกู้ให้ประเทศมีอิสระภาพพ้นจากมือข้าศึก พวกเจ้ามีแต่ซุบมือเปิบ และกวาดรวบรวมทรัพย์สมบัติเข้าไว้ตั้งหลายร้อยล้าน เงินเหล่านี้เอามาจากราษฎรนี้" จะเห็นได้ว่าคณะราษฎรได้ทำทลายอุดมการณ์เก่าของระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์หลายประการด้วยกัน ในเบื้องต้นแรก คณะราษฎรชี้ให้เห็นว่าประเทศไทยเป็นของราษฎร ไม่ใช่ของกษัตริย์ ราษฎรควรเป็นผู้ที่ได้รับสิทธิในการปกครองประเทศและสิทธิอื่น ๆ เช่น การได้รับการศึกษา ฯลฯ ประกาศของคณะราษฎรเป็นคำแถลงอุดมการณ์ที่ทำทลายลัทธิเทวสิทธิ์และยังพยายามชี้ให้เห็นถึงสภาพความเป็นมาของระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ซึ่งถึงความไม่ดีของระบบนั้นว่า ก่อให้เกิดการเอารัดเอาเปรียบ ความไม่ยุติธรรม การแจกจ่ายที่ไม่เป็นธรรมและการดูถูกเหยียดหยามระหว่างชนชั้นนั้น ประกาศฉบับนี้ชี้ให้เห็นสภาพชีวิตปัจจุบันของคนไทยว่า เหตุใดจึงต้องอดอยากยากแค้นและได้ตั้งความหวังสำหรับชีวิตใหม่ภายใต้การปกครองของคณะราษฎรไว้ด้วย เป็นเป้าหมายใหม่ซึ่งได้แก่หลักหกประการของคณะราษฎรนั่นเอง⁷

เป้าหมายใหม่นี้มักจะถูกรวมไว้ในอุดมการณ์ซึ่งจะเป็นเครื่องมือในการรวมคนเข้าด้วยกันในการทาสั่งที่ผู้นำต้องการ ดังนั้นอุดมการณ์ทางการเมืองในลักษณะนี้ จึงเป็นความเชื่อทางการเมืองซึ่งผู้นำพยายามสร้างขึ้นภายหลังที่ยึดอำนาจการปกครองได้แล้ว เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการรวมอำนาจและรักษาอำนาจนั้นไว้

⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 121.

อย่างไรก็ตาม อุดมการณ์ทางการเมืองอาจเป็นความเชื่อทางการเมืองที่มีมาก่อนหน้า ที่กลุ่มซึ่งยึดถืออุดมการณ์นั้นสามารถยึดอำนาจทางการเมืองปกครองก็ได้ เช่น ทฤษฎีมาร์กซิสต์เป็น ความเชื่อที่มีมาก่อนการปฏิวัติเมื่อปี ค.ศ.1917 ในรัสเซีย อุดมการณ์ทางการเมืองที่ฝ่าย คอมมิวนิสต์นำมาจากทฤษฎีของมาร์กซ์นั้น ไม่เพียงแต่ทำหน้าที่ในการนำทางการเมืองการปฏิวัติเท่านั้น และเป็นหลักการที่ใช้ในการนำระบบที่ก่อตั้งขึ้นหลังการปฏิวัติ คือระบบคอมมิวนิสต์รัสเซียอีกด้วย

การที่มีอุดมการณ์ทางการเมืองในระบบการเมืองหนึ่ง ๆ ไม่ได้หมายความว่าคนส่วนใหญ่ ในสังคมนั้นจะยอมรับนับถือ หรือเชื่อมั่นในอุดมการณ์ทางการเมืองนั้นอย่างกว้างขวาง แต่อาจเป็น เพราะผู้ที่มีอำนาจทางการเมืองยึดมั่นในอุดมการณ์นั้นเพียงผู้เดียว หรือเฉพาะกลุ่มผู้ปกครอง ประเทศเพียงกลุ่มเล็ก ๆ ก็ได้ อุดมการณ์ทางการเมืองที่ผู้นำประกาศใช้ อาจเป็นของใหม่ สำหรับคนทั่วไปที่ไม่มีใครเข้าใจ นอกเสียจากปัญญาชนบางคน หรืออาจมีลักษณะขัดแย้งกับ อุดมการณ์ศาสนา และความเชื่อพื้นบ้านของประชาชนส่วนใหญ่ก็ได้ แต่ผู้นำทางการเมืองต้องการที่จะให้คนประพฤติปฏิบัติตัวตามความเชื่อทางการเมืองนั้น เพราะเขาเห็นว่า เป็นสิ่งดี เป็น ที่พึงปรารถนา จึงต้องการชักจูงให้คนคล้อยตามโดยไม่คำนึงว่าจะใช้ชีวิตที่มีเหตุผล หรือไร้ เหตุผล จุดหมายสำคัญอยู่ที่การให้คนยอมรับอุดมการณ์นั้นเท่านั้น ผู้นำอาจทำการโฆษณาชวนเชื่อ ด้วยวิธีการชักจูงที่เขาเอง เห็นว่าไม่มีเหตุผลเลยก็ได้

การกระทำเช่นนี้ เรียกว่าเป็นการนำอุดมการณ์มาใช้ประโยชน์ทางการเมือง เราพูดถึง สงครามทางอุดมการณ์ (ideological warfare) ในลักษณะที่เป็น การขัดแย้ง และการ พยายามชักจูง โฆษณาชวนเชื่อระหว่างอุดมการณ์ทางการเมืองของค่ายคอมมิวนิสต์กับค่ายโลกเสรี โดยที่ฝ่ายโลกเสรีอาจวาดภาพพจน์ของคอมมิวนิสต์ให้ผิดไปจากความเป็นจริง หรือพยายาม วาดภาพที่น่ากลัวโดยไม่มีเหตุผลก็เป็นได้ เช่นในเมืองไทยสมัยหนึ่ง เกรงกลัวลัทธิคอมมิวนิสต์กัน มาก จนถึงกับมีผู้โฆษณาว่าคอมมิวนิสต์นั้นรับของทุกอย่างมาเป็นของกลางหมด แม้แต่ลูกเมีย บางครั้งก็วาดภาพของคอมมิวนิสต์เป็นยักษ์ที่ดุร้าย ในทางตรงกันข้าม ฝ่ายคอมมิวนิสต์ก็จะทำ การปิดบังข้อเท็จจริงบางประการของระบบนายทุนโดยประมาณว่า ระบบนายทุนนั้นจะต้องกดขี่ ชนชั้นกรรมาชีพเสมอไป และไม่สนใจในสวัสดิการของคนทำงานเลย เป็นต้น

ฉะนั้นอาจสรุปได้ว่า การนำเอาอุดมการณ์มาใช้ประโยชน์ทางการเมืองนั้นมีอยู่ 4 ลักษณะด้วยกันคือ

านประการแรก เป็นการนำอุดมการณ์มาใช้เพื่อปกครองและยึดกลุ่มชนเข้าไว้ด้วยกัน
 านประการที่สอง เป็นการนำอุดมการณ์เพื่อประโยชน์ในการชักจูงให้คนมาเสียสละเพื่อ
 เป้าหมายร่วม หรือ "ทาเพื่ออุดมการณ์" ซึ่งมักจะเป็นประโยชน์โดยตรงต่อผู้นำทางการเมือง
 มากกว่าต่อต้านประชาชนโดยทั่ว ๆ ไป ประชาชนถูกเรียกร้องให้เสียสละมอภายกายชีวิตเพื่อ
 อุดมการณ์

านประการที่สาม เป็นการนำอุดมการณ์เพื่อประโยชน์ในการขยายอำนาจของรัฐบาล
 านประการที่สี่ เป็นการนำอุดมการณ์ภายในพรรคหรือนองค์การอื่น ๆ โดยที่ผู้ต้อง
 การเข้าไปยึดอำนาจ หรือเมื่อยึดอำนาจได้แล้ว เพื่อรักษาอำนาจนั้นไว้⁸

เนื่องจากอุดมการณ์ทางการเมืองบางอย่าง เป็นแบบฉบับของความคิดความเชื่อที่มี
 ความเคร่งครัดอยู่มาก จึงมีแนวโน้มที่จะเอื้ออำนวยต่อการปกครองระบบเบ็ดเสร็จ อุดมการณ์
 ทางการเมือง เช่น อุดมการณ์คอมมิวนิสต์มีลักษณะเคร่งครัด และเชื่อว่าความคิดความเชื่อ และ
 การอธิบายประวัติศาสตร์ และปรากฏการณ์ทางสังคมตามแนวของมาร์กซ์เป็นความจริงที่ใครแย้ง
 ไม่ได้ เป็นบรมัตติธรรม เราจึงแยกสิ่งที่เรียกว่า อุดมการณ์ทางการเมือง (political ideology)
 กับการเมืองที่ยึดแต่อุดมการณ์อย่างเดียว (ideological politics)

อุดมการณ์ทางการเมืองนั้น เป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นต่อระบบการเมืองดังที่ได้กล่าวไว้แล้ว
 แต่การเมืองไม่ใช่เรื่องของอุดมการณ์ทั้งหมด ประเทศที่มีระบบการปกครองแบบเบ็ดเสร็จ (Totali-
 tarian Government) ไม่ว่าจะเป็น "ซ้ายจัด" แบบคอมมิวนิสต์ หรือ "ขวาจัด" แบบฟาสซิส
 ล้วนแต่จำกัดการเมืองและวิถีชีวิตของคนในสังคมที่ไม่เกี่ยวกับการเมืองให้อยู่ภายใต้กรอบของ
 อุดมการณ์อันเคร่งครัดทั้งสิ้น

เราจำเป็นต้องแยกการเมืองกับสังคมว่าเป็นคนละส่วน หากเป็นในลักษณะที่การเมืองเป็น
 ระบบย่อย (sub-system) ของระบบสังคมใหญ่ซึ่งประกอบไปด้วยระบบย่อยอื่น ๆ เช่น ระบบ
 เศรษฐกิจ ระบบการศึกษา ระบบความเชื่อ และศาสนา ฯลฯ แต่รัฐบาลที่มีรูปการปกครองแบบ
 เบ็ดเสร็จไม่ได้รวมเอาแต่กลไกทางการเมือง การบริหาร และสถาบันเศรษฐกิจไว้ภายใต้
 กรอบของอุดมการณ์แห่งชาติเท่านั้น หากยังนำเอาการศึกษา วัฒนธรรม ศิลป วรรณคดีต่าง ๆ

⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 122.

ผนวกเข้าไว้ภายใต้กรอบแห่งอุดมการณ์นั้นด้วย

อุดมการณ์ทางการเมืองจึงอาจแบ่งเป็นลักษณะใหญ่ ๆ 2 ประเภทด้วยกัน คืออุดมการณ์ประเภทที่เคร่งครัดยึดมั่นในอุดมการณ์นั้นว่าเป็นปรมาติธรรมที่ใครจะตั้งข้อสงสัยไม่ได้ เช่น อุดมการณ์คอมมิวนิสต์อย่างหนึ่ง กับอุดมการณ์ที่มีขอบเขตกว้างขวางไม่ยึดมั่นในหลักเกณฑ์ใดโดยเฉพาะว่าเป็นปรมาติธรรม แต่มีลักษณะพิเศษคือ การยอมให้มีการตั้งข้อสงสัยท้าทายอุดมการณ์นั้นได้ เช่น อุดมการณ์เสรีนิยมอย่างหนึ่ง

นอกจากการแบ่งลักษณะดังกล่าวนี้แล้ว ยังมีผู้แยกประเภทของอุดมการณ์ทางการเมืองไว้อีกดังนี้⁹

1. ระบบปรมาญาสิทธิราชย์ เช่น สมบูรณาญาสิทธิราชย์ (monarchy) และ เทวธิปไตย (theocracy) เป็นต้น
2. รัฐธรรมนูญนิยม (constitutionalism) เช่น ระบบรัฐสภานิยม (parliamentarianism)
- 3.ปัจเจกชนนิยม (individualism) เช่น เสรีนิยม (liberalism) และทุนนิยม (capitalism)
4. สังคมนิยม (socialism) เช่น ทุนนิยมโดยรัฐ (state capitalism) และรัฐสวัสดิการ (welfare state)
5. ชาตินิยม (nationalism) เช่น จักรวรรดินิยม (imperialism) ชาตินิยม (racism) และสากลนิยม (universalism)
6. ลัทธิชนชั้น (elitism) ซึ่งเชื่อในความสามารถเฉพาะหรือภูมิปัญญาของชนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง เช่น อภิชนาธิปไตย (aristocracy) และลัทธินิยมการจัดการ (managerialism) เป็นต้น

จากการแยกประเภทอุดมการณ์ทางการเมืองโดยสังเขปนี้ จะเห็นได้ว่าอุดมการณ์ทางการเมืองแต่ละชนิดอาจเป็นปฏิปักษ์ต่อกันเอง เช่น อุดมการณ์สมบูรณาญาสิทธิราชย์ กับ อุดมการณ์

⁹Karl Loewenstein "Political Ideology and Political Institutions" in R.H. Cox (ed.) op, cit. P.336

ประชาธิปไตย หรือปัจเจกชนนิยม กับ สังคมนิยม เป็นต้น อุดมการณ์ทางการเมืองหลายประเภทมีรากเง้าจากแนวความคิดทางการเมือง หรือทฤษฎีการเมืองอย่างเดียวกัน เช่น เสรีนิยม และทุนนิยมมาจากปัจเจกชนนิยม เป็นต้น

ตราบิตที่รัฐถือเอาอุดมการณ์ใดอุดมการณ์หนึ่ง เป็นแนวทางการเมือง เมื่อนั้นรัฐจะมีความจำเป็นที่จะต้องมีกลไกในการควบคุมพฤติกรรมทางการเมืองของคนในสังคมนั้น สุดแล้วแต่ว่าอุดมการณ์นั้นจะมีลักษณะอย่างไร ถ้ามีลักษณะเคร่งครัดต้องการระเบียบวินัย ความเชื่อที่เป็นไปในทางเดียวกัน เช่น คอมมิวนิสต์ และอุดมการณ์เป็นเครื่องมือของรัฐเบ็ดเสร็จ (totalitarian state) แล้ว รัฐบาลของประเทศนั้นจะมีแนวโน้มที่จะใช้การบังคับขู่เข็ญคุกคามควบคุมไปกับการโฆษณาชวนเชื่อให้เชื่อถ้อยคำมั่นในอุดมการณ์นั้นเพื่อให้ได้ผลบรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้

สรุป อุดมการณ์ทางการเมือง หมายถึงแนวความคิด ความเชื่อที่เกี่ยวกับตัวผู้ปกครอง และนำเอาความคิดหรือความเชื่อไปเป็นแบบแผนการประพฤติปฏิบัติกำหนดผู้ที่จะทำหน้าที่ปกครอง ซึ่งหมายถึงวิธีการที่จะได้มาซึ่งบุคคลเหล่านี้ หลักการในการปกครองเพื่อเป็นข้ออ้างที่จะใช้ในการชักจูงความคิดเห็น หรือเพื่อที่จะต่อต้านหรือยับยั้งความคิดความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับคุณค่าสำคัญในการดำรงชีวิต

อุดมการณ์ทางการเมืองสะท้อนให้เห็นในรูปของวิธีการปกครอง หลักการปกครอง และการดำเนินชีวิตของบุคคลทางปฏิบัติในชีวิตจริง เราอาจจะพบเห็นอุดมการณ์ในรัฐธรรมนูญ ในพระราชบัญญัติ หรือเอกสารที่รับรองสิทธิพื้นฐานของบุคคล ถ้อยแถลงหรือคำประกาศต่าง ๆ

อุดมการณ์ทางการเมือง เป็นสิ่งจำเป็นและมีความสำคัญเป็นอันดับแรกในการพัฒนาทางการเมือง เพราะอุดมการณ์นั้นเป็นเสมือนจุดหมายปลายทาง เป็นรากฐานหลักเกณฑ์ในการดำเนินการ และเป็นแรงจูงใจเพื่อความสัมพันธ์ระหว่างรูปแบบการปกครองกับอุดมการณ์ทางการเมือง

เนื่องจากอุดมการณ์ทางการเมืองที่ได้กล่าวมาข้างต้นนั้นมีหลายประเภท ผู้วิจัยจำเป็นต้องเลือกเสนอศึกษาอุดมการณ์ทางการเมืองรูปแบบแนวทางกว้าง ๆ เท่านั้น คืออุดมการณ์ประชาธิปไตย เสรีนิยม และอุดมการณ์สังคมนิยม

อุดมการณ์ประชาธิปไตยเสรีนิยม (liberal democratic ideology)

ในที่นี้เราจะพิจารณาถึงประชาธิปไตยในรูปของอุดมการณ์ ไม้ใช่ประชาธิปไตยในฐานะที่เป็นระบบการเมือง¹⁰ เพราะระบบการเมืองประชาธิปไตยที่เป็นอยู่ปัจจุบันนั้น ได้มีมากมายหลายแบบด้วยกัน ประเทศที่มีการปกครองโดยพรรคคอมมิวนิสต์ ก็ถือว่ามี การปกครองแบบประชาธิปไตย และอ้างว่าเป็นประชาธิปไตยที่แท้จริงกว่าประชาธิปไตยที่เป็นระบบการปกครองของอเมริกา และยุโรปเสียอีก

อุดมการณ์ประชาธิปไตยเกิดจากทฤษฎีและแนวความคิดทางการเมืองที่สำคัญ คือปัจเจกชนนิยม (individualism) ที่เราแยกประชาธิปไตยซึ่งเป็นทฤษฎีการเมืองกับประชาธิปไตยที่เป็นอุดมการณ์ก็เพราะประชาธิปไตยในลักษณะของอุดมการณ์นั้น จะต้องเป็นความเชื่อของคนที่มีต่อหลักการซึ่งมีอยู่ในทฤษฎีประชาธิปไตย และได้นำเอาความเชื่อนั้นมายึดถือไว้เป็นหลักเกณฑ์ในการตัดสินใจปัญหาสำคัญ ๆ ในชีวิต ดังนั้น เมื่อเรากล่าวถึงประชาธิปไตยในฐานะที่เป็นอุดมการณ์ทางการเมือง เราหมายถึงประชาธิปไตยที่เป็นวิถีชีวิตด้วยในลักษณะหนึ่ง

ปัจเจกชนนิยมยึดความมีอิสระ เสรีภาพของบุคคลและมองความสัมพันธ์ระหว่างคนกับรัฐว่า รัฐมีอยู่เพื่อเป็นเครื่องมือที่จะช่วยให้บุคคลในสังคมมีชีวิตที่มั่นคง ปลอดภัย และสมบูรณ์มากกว่าที่จะถือว่ารัฐเป็นสิ่งที่มีความสำคัญเหนือบุคคล และคนทั้งหลายในสังคมยอมทวนหน้าที่ต่าง ๆ เพื่อรัฐ พื้นฐานความเชื่อ พวกปัจเจกชนนิยม มาจาก

1. ความเชื่อของพวกยิวที่ว่าโลกนี้มีพระเจ้าองค์เดียว ก่อให้เกิดความคิดที่ว่าคนทั่ว โลกในฐานะที่เป็นบุตรของพระเจ้า เป็นพี่น้องกันหมด
2. ลัทธิทางศาสนาคริสต์เกี่ยวกับความเป็นอมตะของวิญญาณมนุษย์ ก่อให้เกิดความคิดที่ว่าไม่ว่าจะมีความไม่เท่าเทียมกันทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองอย่างไร คนทั้งหลายย่อมมีความเท่าเทียมกันทางจิตใจและวิญญาณ ซึ่งไม่มีอำนาจใดในโลกนี้จะลบล้างได้

¹⁰ประชาธิปไตยในลักษณะที่เป็นอุดมทัศน์ของสมาชิก ในรูปแบบของรัฐบาลและในวิถีชีวิตแห่งบุคคล ดู ปราโมทย์ นาครทรรพ "อนาคตของประชาธิปไตยในประเทศไทย" รัฐศาสตร์สาร (มีนาคม-เมษายน 2516), หน้า 24-41.

3. ความเห็นของพวกสโตอิก (stoic) ที่ว่า หลักเกณฑ์ที่กำหนดการกระทำที่อยู่เหนือสิ่งใดคือความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับตนเอง ที่จะรู้จักตัวเองและปฏิบัติตนตามหลักการและวัตถุประสงค์ที่ตนเห็นว่ามีเหตุผล ธาตุแท้ของมนุษย์นั้นไม่ใช่นื้อหนังมังสา แต่เป็นความสามารถที่จะใช้เหตุผล การจะใช้เหตุผลนี้เป็นเครื่องชี้ให้เห็นถึงลักษณะพิเศษของมนุษย์ที่ต่างจากสัตว์อื่น จากความคิดของปัจเจกชนนิยมเช่นนี้ ก่อให้เกิดแนวความคิดทางเสรีนิยม (Liberalism) ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญของอุดมการณ์ประชาธิปไตยแบบตะวันตก เสรีนิยมเชื่อว่าผลประโยชน์หรือความคิดเห็นส่วนตัวของบุคคล มีความสำคัญเหนือกว่าอำนาจของรัฐ เสรีนิยมให้ความสำคัญแก่การเชื่อมั่นในหลักเกณฑ์และวิธีการหาเหตุผลแบบวิทยาศาสตร์มากกว่าแบบความเชื่อทางศาสนา แนวความคิดแบบปัจเจกชนนิยมและเสรีนิยมนี้ได้เป็นพื้นฐานของอุดมการณ์ทางการเมืองประเภทหนึ่ง คือ อุดมการณ์ประชาธิปไตย ที่เรากำลังพิจารณาอยู่ในขณะนี้

อุดมการณ์ประชาธิปไตยมีลักษณะสำคัญดังนี้

1. รากฐานอันสำคัญยิ่งของอุดมการณ์ประชาธิปไตย ได้แก่การมีศรัทธาในความสามารถของมนุษย์ มีศรัทธาในสติปัญญา ในการที่มนุษย์สามารถร่วมมือกันทำงาน ความสามารถของมนุษย์ที่สำคัญได้แก่การรู้จักเหตุผล และการยึดหลักเหตุผลด้วยวิธีการทดลองค้นหาตามแบบวิทยาศาสตร์ ความคิดในเรื่องเหตุผลนี้เกิดจากข้อคิดของ จอห์น ล็อก ที่ว่า ความรู้ทั้งหลายทั้งปวงของคนเราได้มาจากประสบการณ์ ในโลกนี้ไม่มีความจริงอันเดียว แต่ที่เราเรียกว่า "ความจริง" นั้นสามารถเปลี่ยนแปลงไปได้ มีลักษณะชั่วคราวและขึ้นอยู่กับ การตรวจสอบดูว่าเป็นจริงหรือไม่ มิใช่ยึดมั่นอยู่ว่าเป็นความจริง ตลอดกาลโดยไม่ตั้งข้อสงสัย ตามแนวคิดนี้ความจริงที่จะต้องการค้นหาในการศึกษาธรรมชาติ และมนุษย์ในสังคมนั้น เป็นการกระทำที่ไม่มีที่สิ้นสุด ความรู้หรือสิ่งที่เรียกขานกันว่า "ความจริง" ในปัจจุบันเป็นเพียงสิ่งที่เป็นไปได้ (probability) ซึ่งอาจเปลี่ยนแปลงไปได้เมื่อมีการค้นคว้าหาข้อมูลข่าวสารมากขึ้น

2. จากหลักการดังกล่าวข้างต้น ทำให้อุดมการณ์ประชาธิปไตยเชื่อนในสิทธิเสรีภาพที่จะแสดงความคิดเห็น เนื่องจากวิธีการหาข้อเท็จจริงตามอุดมการณ์ประชาธิปไตย ถือหลักการค้นคว้าทางวิทยาศาสตร์ จึงเชื่อว่าการยอมให้ทุกฝ่ายเสนอข้อเท็จจริง เหตุผล และความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาที่กำลังพิจารณาอยู่ให้หมดเสียก่อนแล้ว จึงร่วมกันตัดสินใจจะเป็นวิธีที่ดีที่สุด จากหลักข้อนี้

จึงเกิดเสรีภาพทางการพูด ทางการพิมพ์เผยแพร่ ทางการประชุม และเสรีภาพในการรวมกลุ่ม จัดตั้งสมาคม ตลอดจนถึงพรรคการเมืองด้วย อุดมการณ์ประชาธิปไตยถือว่า

เสรีภาพนั้นเป็นธาตุแท้ของความเป็นคน ดังที่ รัสโซ เขียนใน Social Contract ว่า "การสละละทิ้ง เสรีภาพ เท่ากับเป็นการสละความเป็นมนุษย์ เท่ากับการยอมเสียสิทธิของมนุษยชน และแม้แต่หน้าที่ของเรา การสละละทิ้ง เช่นนี้เป็นการขัดต่อธรรมชาติของมนุษย์ การที่นำเอาเสรีภาพทั้งหลายออกมาจากเจตจำนงของคน ก็เท่ากับนำเอา ศีลธรรมออกจากการกระทำของคนนั่นเอง"

3. อุดมการณ์ประชาธิปไตยเชื่อว่า มนุษย์ทุกคนมีความเท่าเทียมกัน ความเท่าเทียมหรือเสมอภาคนี้ไม่ได้หมายความว่าความเท่าเทียมกันทางสติปัญญาหรือทางกายภาพ แต่เป็นความเสมอภาคตามกฎหมายและทางการเมือง คนทุกคนควรได้รับการปฏิบัติจากเจ้าหน้าที่ของรัฐ และกฎหมายโดยเท่าเทียมกัน ควรมีสิทธิเสรีภาพทางการเมืองและการดำเนินชีวิตเท่าเทียมกัน โดยไม่แยกว่าเป็นเพศใด มีกำเนิดอย่างไร มีฐานะทางเศรษฐกิจสังคมเช่นใด ความเสมอภาคนี้หมายถึงการได้รับโอกาสในการแสวงหาการศึกษา การทำงาน ที่เท่าเทียมกันด้วย

4. อุดมการณ์ประชาธิปไตยเชื่อว่า อำนาจทางการเมืองปกครองของรัฐบาลเกิดขึ้นจากความยินยอมของประชาชน การให้ความยินยอมเท่ากับเป็นการสร้างความชอบธรรมให้กับ กษัตริย์หรืออำนาจ ดังนั้นรัฐบาลที่ชอบธรรม จึงเป็นรัฐบาลที่เป็นตัวแทนของประชาชน (representative government) แนวความคิดนี้ได้รับอิทธิพลจากจอห์น ล็อก เขียนหนังสือชื่อ Two Treatises of Government เมื่อปี ค.ศ. 1690 มีความเห็นตอนหนึ่งว่า ผู้ปกครองจะครองอำนาจอยู่ได้ ไม่ใช่เพราะการอ้างอิงการจากสวรรค์ อ้างขนบธรรมเนียมประเพณี หรือโดยการมีกำลัง แต่อยู่ในอำนาจได้โดยการที่ประชาชนให้ความยินยอมด้วยความเต็มใจ และประชาชนเท่านั้นที่จะ เป็นผู้ตัดสินรัฐบาลได้

รัสโซ กล่าวถ้อยคำที่คล้ายกันกับแนวความคิดของล็อก ว่า "ผู้ที่แข็งแรงที่สุด ไม่อาจจะแข็งแรงพอที่จะ เป็นนายได้ตลอดไป เว้นเสียแต่ว่าเขาจะ เปลี่ยนกำลังมาเป็นสิทธิและความเชื่อฟังมาเป็นหน้าที่" และ "อำนาจทั้งปวงมาจากพระเจ้าเป็นเจ้าข้าพเจ้าก็ยอมรับ แต่ความเจ็บป่วยทุกข์ยากทั้งปวงก็มาจากพระเจ้าเป็นเจ้าเช่นกัน นี่หมายความว่าเราจะถูกห้ามไม่ให้เรียกแพทย์

มารักษาหรือ ถ้าข้าพเจ้าบัง เอิญไปพบกับกองโจรที่ขายน้าข้าพเจ้าจะไม่เพียงแต่ยอมมาหักกระเป๋
เงินเพราะถูกบังคับเท่านั้นหรือ... ปืนที่กองโจรถืออยู่นมือก็เป็นอำนาจอย่างหนึ่ง เช่นกัน

เราายอมรับเสียเถิดว่า กาลังไม่ได้อำให้เกิดสิทธิ และเราจะต้องยอมเชื่อฟัง ก็
เฉพาะแต่อำนาจอันชอบธรรมเท่านั้น"¹¹

5. อุดมการณ์ประชาธิปไตยเชื่อว่า สถาบันทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคมที่เป็น
กลไกของรัฐนั้นมีอยู่เพื่อรับใช้บุคคลในสังคม คนเข้ามาอยู่ภายใต้การปกครองของรัฐบาลก็เพราะ
เขาคิดว่า รัฐบาลจะเป็นเครื่องมือในการที่จะช่วยให้เขามีชีวิตที่ดีกว่าแต่ก่อน มีเสรีภาพ ความ
มั่นคงปลอดภัยในทรัพย์สิน แทนที่จะ เป็นความคิดแบบคอมมิวนิสต์ หรือฟาสซิสต์ที่ถือว่ารัฐเป็นนาย
ประชาชนเป็นบ่าวที่ต้องคอยรับใช้รัฐ หรือถือคติแบบเฮเกิล (Philosophy of Law 1821)
ว่า "ปัจเจกชนแสวงหาเสรีภาพของเขาได้ด้วย การเชื่อฟังอำนาจของรัฐ และการบรรลุถึงเสรี
ภาพอย่างเต็มที่ได้อันการตายแทนรัฐ" อุดมการณ์ประชาธิปไตยมีรากฐานอยู่บนความเชื่อแบบเสรี
นิยมที่รักเสรีภาพส่วนบุคคลและสิทธิในทรัพย์สินส่วนบุคคลเหนือสิ่งอื่นใด เมื่อรัฐมีบทบาทเช่นนี้
อำนาจของรัฐก็ควรมีอยู่อย่างจำกัดเช่นกัน อุดมการณ์ประชาธิปไตยแบบเสรีนิยมเห็นว่า รัฐควร
ปล่อยให้เอกชนทำกิจการ และดำเนินชีวิตในด้านต่าง ๆ เอง โดยเข้าแทรกแซงน้อยที่สุด รัฐ
จะเข้าแทรกแซงในวิถีชีวิต และการจัดระเบียบสังคมของคนก็ต่อเมื่อกิจการนั้นเอกชนไม่สามารถ
จะทำเองได้แล้วเท่านั้น¹²

¹¹Rousseau, The Social Contract ตัดตอนลงใน William Ebenstein, Today Isms (Prentic-Hall 1970)p.p. 157-152

¹²ดู John Stuart Mill, On Liberty และ Jeremy Bentham, A Fragment on Government and An Introduction to the Principles of Morals and Legislation อ้างถึงใน ชัยอนันต์ สมุทวณิช อุดมการณ์ทางการเมือง หน้า 60.

6. อุดมการณ์ประชาธิปไตยเชื่อว่า เนื่องจากรัฐเป็นเพียงอุปกรณ์ที่ช่วยให้คนในสังคมบรรลุถึงความสุขสมบูรณ์ และรัฐอยู่ได้ก็ด้วยเป้าหมายที่จะคุ้มครองชีวิต ทรัพย์สิน และการแสวงหาความสุข ดังนั้นประชาชนมีสิทธิที่จะทำการต่อต้านรัฐบาลที่ไม่ปฏิบัติตามจุดมุ่งหมายดังกล่าว หรือรัฐบาลที่ใช้อำนาจเป็นธรรม ไม่ใช้ธรรมเป็นอำนาจนั่นเอง ความคิดนี้ได้รับอิทธิพลจากทฤษฎีการเมืองของ จอห์น ล็อก เป็นอย่างมาก โดยล็อกสนับสนุนสิทธิที่จะปฏิวัติล้มล้างรัฐบาลที่ทมิฬลัญญา หรือผิดความมุ่งหมายสำคัญในการก่อตั้งรัฐบาล ในคำประกาศอิสรภาพของสหรัฐอเมริกา ซึ่งเขียนโดยได้รับอิทธิพลจากล็อกอย่างเห็นได้ชัด ได้มีข้อความตอนหนึ่งที่เกี่ยวข้องด้วยเรื่องนี้ว่า

"เมื่อใดที่รัฐบาลรูปใดก็ตามได้กลายมาหลายจุดมุ่งหมายเหล่านี้ ย่อมเป็นสิทธิของบางชนที่จะทำการเปลี่ยนแปลง หรือขจัดรัฐบาลนั้นเสีย และตั้งรัฐบาลใหม่ ซึ่งมีพื้นฐานอันสำคัญตามหลักการดังกล่าว และใช้อำนาจที่ประชาชนเห็นว่า เป็นไปเพื่อก่อให้เกิดความปลอดภัยและความสุขให้มากที่สุด"

เท่าที่กล่าวมานี้พอที่จะช่วยให้เรามอง เห็นได้ว่าประชาธิปไตยในฐานะที่เป็นแนวความคิดหรือทฤษฎีการเมืองประชาธิปไตยที่เป็นอุดมการณ์และประชาธิปไตยที่เป็นรูปการปกครองนั้นต่างกัน ประชาธิปไตยที่เป็นทฤษฎีการเมือง เป็นแนวความคิดหลักซึ่งอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสังคมธรรมชาติของมนุษย์พรรณมาถึงปรัชญาที่เกี่ยวกับหลักเหตุผล และวิธีการทดสอบแบบวิทยาศาสตร์ เป็นต้น แต่อุดมการณ์ประชาธิปไตยนั้นเป็นความเชื่อที่คนกลุ่มหนึ่งยึดถือและนำมาใช้เป็นหลักเกณฑ์ในการกำหนดพฤติกรรมของเขา โดยดึงเอาแนวความคิดทางทฤษฎีนั้นมาใช้ในทางปฏิบัติ ส่วนประชาธิปไตยที่เป็นรูปการปกครองนั้นก็เกิดขึ้นจากการจัดการปกครองตามแนวความคิดทางทฤษฎี แต่อาจเป็นประชาธิปไตยเพียงรูปแบบการปกครองโดยเนื้อหาเป็นเผด็จการ หรือคณาธิปไตยก็ได้ ระบบการปกครองแบบประชาธิปไตยจะต้องถูกสนับสนุนและมีอุดมการณ์ประชาธิปไตยหล่อเลี้ยง จึงจะจีรังยั่งยืน การปกครองแบบประชาธิปไตยที่ถือเสียงข้างมาก (majority rule) อาจนำไปสู่ทรราชย์โดยชนส่วนน้อยที่มีเสียงข้างมาก (majority tyranny) ก็ได้ ถ้าระบบนั้นขาดอุดมการณ์ประชาธิปไตยที่ยึดการมีสิทธิที่จะได้รับฟังของชนกลุ่มน้อย (minority right)

อุดมการณ์ประชาธิปไตยจะแพร่หลายได้มาก และคงอยู่นานในสังคมที่ประชาชนส่วน
ใหญ่มีอุดมคติและบุคลิกภาพ ที่ไม่เป็นอำนาจนิยม กล่าวคือไม่สนใจในฐานะทางสังคมและอำนาจ
มากจนเกินไป ไม่มีลักษณะที่ชอบคล้อยตามหรือยอมเปลี่ยนความคิดของตนเองง่าย ๆ ทั้งนี้ไม่ได้
หมายความว่า จะมีคนที่มีบุคลิกภาพที่เป็นอำนาจนิยม หรือประชาธิปไตยนิยมแบบเด็ดขาดไปเสียหมด
แบบฉบับของอำนาจนิยมและประชาธิปไตยนิยมอยู่ที่ความมากน้อย (degree) อย่างไรก็ตามเรา
สามารถให้ข้อแตกต่างระหว่างบุคลิกภาพที่เอื้ออำนวยต่ออุดมการณ์ประชาธิปไตย และที่จะเป็นภัย
ต่อหรือขัดกับอุดมการณ์ประชาธิปไตยได้ ดังนี้¹³

ผู้ที่มีบุคลิกภาพที่เป็นประชาธิปไตยนั้น ได้แก่บุคคลซึ่ง

1. มีความคิดเห็นเป็นของตนเอง ไม่นิยมการตามความคิดเห็นของผู้อื่น เว้นเสีย
แต่ว่าจะถูกชักจูงให้คล้อยตามได้ว่าความเห็นนั้นมีเหตุผลควรที่จะเชื่อถือ
2. เป็นคนที่ปรับตัวให้เข้ากับสภาพการณ์ใหม่ ๆ ได้ง่าย
3. มีความรับผิดชอบ พร้อมทั้งจะรับผิดชอบในสิ่งที่เขาได้กระทำลงไป
4. ไม่อคติต่อศาสนาอื่น หรือดูถูกเหยียดหยามชนชาติอื่น
5. คิดถึงบุคคลอื่นในฐานะที่เขาเป็นตัวของเขาเอง ไม่เข้าไปจัดประเภทให้เขา
เช่นไม่ไปเรียกเขาว่า "หัวรุนแรง" หรือ "พวกฝ่ายซ้าย"
6. มองโลกในแง่ดีอยู่เสมอ มีศรัทธาและความหวังต่อชีวิต
7. ไม่ยอมก้มหัวให้กับผู้ยิ่งใหญ่ ง่าย ๆ แม้ว่าจะยอมรับอำนาจ แต่อำนาจนั้นต้องมี
เหตุผลหรือมีความชอบธรรม

ส่วนบุคลิกภาพที่ไม่เอื้อต่อการปกครองแบบประชาธิปไตยนั้น ได้แก่บุคลิกภาพแบบ
เผด็จการ หรือนิยมอำนาจ ผู้ที่มีที่ท่าว่าจะ เป็นเผด็จการ (ถ้าเป็นผู้นำ) หรือชอบถูกปกครอง
แบบเผด็จการ คือบุคคลซึ่งมีลักษณะ¹⁴

¹³ชยอนันต์ สมุทวณิช, อุดมการณ์ทางการเมือง, หน้า 63.

¹⁴T.W. Adorno and others, The Authoritarian Personality,
(Herper & Row, 1950)

1. ยอมรับอะไรง่าย ๆ ยอมรับตามสังคมอยู่เสมอ โดยไม่มีความคิดเห็นโต้แย้งต่อค่านิยมของสังคม ทั้งนี้เพราะบุคคลประเภทนี้ต้องการการยอมรับจากสังคม ต้องการความมั่นคง และไม่สามารถจะพบกับสิ่งที่ตนเอง เกิดไปมีความคิดเห็นที่ผิดแผกแตกต่างไปจากคนหมู่มากได้ ในทางตรงกันข้าม ถ้าใครมีความเห็นไม่ตรงกัน คนก็ทนเขาไม่ได้เช่นกัน

2. มองโลกว่าเต็มไปด้วยความหลอกลวง ไม่มั่นคง ไม่ปลอดภัย ไม่น่าอยู่ ไม่มีอะไรแน่นอน เมื่อมีความรู้สึกเช่นนี้อยู่แล้วก็มักจะเกิดความปั่นป่วนท้อใจ ต้องหันหน้าเข้าหามหาชนหรือสิ่งของเอาไว้อย่างมึนอย่างงมงาย บุคคลประเภทนี้จึงชอบผู้เผด็จการ ชอบการใช้อำนาจเด็ดขาด และมีทัศนคติว่า สิ่งในโลกเรา หรือชาติต้องการมากที่สุด คือการมีผู้นำที่เข้มแข็ง

3. เป็นคนที่เคร่งครัดจนเกินไป ไม่รู้จักผ่อนสั้นผ่อนยาว ไม่ค่อยยอมปรับตัว ไม่ค่อยมีจินตนาการ จะเรียกว่าเป็นพวกอนุรักษนิยมก็ได้ ไม่ค่อยมีปฏิริยาเท่าไร เป็นพวกทงไม่รู้อร้อนและนิยมคติที่ว่า "พูดไปสองไพเบี้ย นิ่งเสียตังลิ้งทอง"

4. เป็นผู้ที่นิยมชาติจนเกินไป จนใจแคบต่อเพื่อนร่วมโลกคนอื่น ๆ ที่มีเชื้อชาติภาษาต่างไปจากตน คนที่มีเชื้อชาติคนละอย่างกับตน หรือมีความคิดเห็นแตกต่างไปจากตนมักจะถูกมองว่าเป็นคนประหลาด น่ากลัว น่าอันตราย และชอบประทุษร้ายให้คนอื่นว่าเป็นงอนงี้เป็นนี่ เช่น "ไอ้คนชาตินี้มันขี้เกียจ" หรือ "ไอ้พวกนั้นมันหัวรุนแรง" เป็นต้น

บุคลิกภาพทั้งสองแบบนี้มาเปรียบเทียบให้เห็นนี้คงจะช่วยให้มองเห็นความสัมพันธ์ระหว่างอุดมการณ์ทางการเมือง กับวัฒนธรรมทางการเมือง ได้ชัดเจนขึ้น โดยเฉพาะถ้าจะย้อนกลับไปพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างการกำเนิดและการขยายตัวของอุดมการณ์ฟาสซิสต์กับปัจจัยทางด้านตัวบุคคลที่ประกอบกันเข้าเป็นกลุ่ม และประเทศความสัมพันธ์ระหว่างอุดมการณ์กับสังคมนี้จะได้อีกว่าไว้โดยละเอียดต่อไป

ในขั้นนี้ควรทำความเข้าใจว่า อุดมการณ์ประชาธิปไตยที่เราได้นำมาพิจารณานั้นเป็นอุดมการณ์ประชาธิปไตยแบบเสรีนิยม ซึ่งในด้านการจัดระเบียบเศรษฐกิจได้สนับสนุนระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม (capitalism) ในระบบทุนนิยมนั้นปัจจัยการผลิต (เช่นที่ดิน โรงงาน) เป็นกรรมสิทธิ์ของเอกชน แม้แต่กิจการบางอย่างที่เป็นสาธารณูปโภค รัฐบาลก็ยอมให้เอกชนเข้าไปเป็นเจ้าของและจัดการได้ เช่น โทรศัพท์ โทรเลข การเดินรถประจำทาง รถไฟในสหรัฐอเมริกา เป็นต้น ระบบทุนนิยมซึ่งเป็นโครงสร้างและวิธีการจัดเศรษฐกิจตามอุดมการณ์ประชา-

ธิปไตยแบบเสรีนิยมนี้ถือว่า ความก้าวหน้าทางวิทยาการจะเกิดขึ้นได้ง่ายกว่า ถ้าให้คนแต่ละคนเป็นเจ้าของการค้า เพราะเขาย่อมมีกำลังใจและมีการจูงใจที่จะปรับปรุงกิจการของเขา ในบางกรณีเศรษฐกิจแบบทุนนิยมยึดหลักปล่อยให้ต่างคนต่างทำ (laissez faire) เพราะถือว่าการที่คนแต่ละคนแสวงหาผลประโยชน์ของตนเองนั้น จะนำไปสู่ผลประโยชน์ของสังคมได้ การแข่งขันอันเสรีภายในกลไกของตลาดจะช่วยให้ความเจริญมีเพิ่มขึ้น ความมั่งคั่งของชาติมีมากขึ้น

อุดมการณ์ประชาธิปไตยแบบเสรีนิยม ที่นำมาใช้เป็นข้ออ้างในการจัดระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม โดยปล่อยให้เอกชนทำการค้าและแสวงหาผลกำไรได้อย่างเสรีนี้ เป็นสาเหตุที่ก่อให้เกิดการทำลายจากอุดมการณ์อีกชนิดหนึ่ง คืออุดมการณ์สังคมนิยม แม้ว่าอุดมการณ์สังคมนิยมจะเชื่อในหลักการสำคัญ ๆ ของอุดมการณ์ประชาธิปไตยแบบเสรีนิยม เช่น ความเสมอภาค เสรีภาพหลักวิทยาศาสตร์ และการตัดสินใจปัญหาด้วยการใช้เหตุผล และต้องการส่งเสริมให้คนในสังคมมีความสุขสมบูรณ์ และได้รับความยุติธรรมก็ตาม แต่อุดมการณ์สังคมนิยมแย้งว่า การที่อุดมการณ์ประชาธิปไตยดั้งเดิมจะบรรลุถึงเป้าหมายได้นั้น จำเป็นจะต้องสลัดวิธีการแบบเสรีนิยมที่นำมาใช้จัดระเบียบเศรษฐกิจอันเป็นรากเงาของทุนนิยมเสียก่อน

อุดมการณ์สังคมนิยมแบบประชาธิปไตย (Democratic Socialism)

ในการศึกษาอุดมการณ์สังคมนิยม เราก็จะต้องประสบกับปัญหาที่เกิดขึ้นจากการศึกษาอุดมการณ์อื่น ๆ เช่นกัน กล่าวคือ ได้มีผู้ตีความหมายและนัยว่า สังคมนิยมมาใช้ต่าง ๆ กัน¹⁵ แต่หลักสำคัญของสังคมนิยมนั้นน่าจะได้แก่แนวความคิดที่ว่ารัฐควรมีส่วนเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตที่สำคัญ ๆ ซึ่งเท่ากับเป็นการเปลี่ยนการที่ยอมให้เอกชนถือกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สิน และปัจจัยการผลิตทุกอย่างในสังคมตามแบบทุนนิยม มาเป็นการให้ชุมชนเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินและปัจจัยการผลิต ที่มีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตร่วมกัน

¹⁵เกี่ยวกับรากเงาและความเป็นมาของสังคมนิยม ดู George Lichtheim, The Origins of Socialism (New York 1969) ซึ่งบรรยายและวิเคราะห์สังคมนิยมรูปต่าง ๆ

พจนานุกรมเวบสเตอร์ได้ให้คำจำกัดความของ สังคมนิยมว่า เป็นทฤษฎีทางการเมือง และ เศรษฐกิจอย่างหนึ่ง ที่เกี่ยวกับการจัดรูปสังคมเสียใหม่ ซึ่งให้รัฐบาลควบคุมกิจกรรมเศรษฐกิจ เพื่อก่อให้เกิดสภาพซึ่งมีการร่วมมือกันมากกว่าการแข่งขัน และให้คนทำงานมีโอกาสอันชีวิตและ ได้รับค่าตอบแทนจากการทำงานนั้นโดยเท่าเทียมกัน¹⁶

อุดมการณ์สังคมนิยม ทำลายอุดมการประชาธิปไตยแบบเสรีนิยมมานับถือที่ว่า ภายใต้ระบบ เศรษฐกิจแบบทุนนิยมนั้น การปล่อยให้เอกชนต่างคนต่างทำโดยเสรี โดยที่รัฐไม่เข้าไปยุ่ง เกี่ยวด้วยนั้น ก่อให้เกิดการเอาเปรียบกัน ผู้ที่มีทุน และเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตที่สำคัญ มีอำนาจทาง เศรษฐกิจมาก ครอบงำที่อำนาจทาง เศรษฐกิจยังคงอยู่ในมือคนเพียงไม่กี่คน การที่จะหวังให้มีความเสมอภาคทางการเมือง หรือให้เกิดความยุติธรรมแก่คนส่วนใหญ่นั้นสังคมนิยมจะ เกิดขึ้นได้ยาก

อย่างไรก็ตามเมื่อเรากล่าวถึงอุดมการณ์สังคมนิยมแบบนี้ทั้งหมดนี้เพราะอุดมการณ์ คอมมิวนิสต์และฟาสซิสต์ก็คือหลักการเข้าแทรกแซงของรัฐบาลในการจัดระบบเศรษฐกิจ และการถือ กรรมสิทธิ์ร่วมโดยสมาชิกของชุมชนก็เช่นกัน สำหรับอุดมการณ์คอมมิวนิสต์และฟาสซิสต์นั้นได้กล่าว ไว้แล้วอุดมการณ์สังคมนิยมที่กำลังพิจารณาคืออุดมการณ์สังคมนิยมแบบประชาธิปไตย (democratic socialism) ที่จำเป็นจะต้องบ่งลงไปที่แน่ชัดเช่นนี้ก็เพราะได้มีผู้หลงผิดไปมาก ว่าอุดมการณ์ คอมมิวนิสต์กับสังคมนิยมนั้นเป็นอย่างเดียวกัน ดังนั้นเมื่อมีผู้สนับสนุนอุดมการณ์สังคมนิยมจึงมีคนที่ไม่เข้าใจความแตกต่างชัดเจนของมาร์กซ์นั้น เปลี่ยนแปลงไปตามสภาพทางการเมืองต่างชีวิต เพราะอุดมการณ์ทางการเมือง เป็นเพียงภาพสะท้อนของวิถีชีวิตของชนชั้นใน Communist Manifesto มาร์กซ์ และ เองเกิลส์ เขียนว่า

"จำเป็นหรือที่จะต้องใช้ปรัชญาอันลึกลับที่จะเข้าใจว่าความคิด ทรรศนะ หรือ ความสำนึกของมนุษย์นั้น เปลี่ยนแปรไปกับการเปลี่ยนแปลงทุก ๆ อย่างในสภาพทางการเมืองต่างชีวิตทางวัตถุของเขา และในวิถีทางสังคมของเขา เมื่อคนเรากล่าวถึงความคิดที่ปฏิวัติสังคม

¹⁶อ้างใน Norman Thomas, Democratic Socialism : A New Appraisal (New York 1953)

เขาได้แสดงถึงข้อเท็จจริงที่ว่า ภายในสังคมเท่านั้น ได้เกิดส่วนสำคัญของสังคมใหม่ขึ้นแล้ว และ การสูญสลายของความคิดเก่าก็เกิดขึ้นตามไปกับความสิ้นสุดของสภาพแห่งการดำรงชีวิตแบบเก่าด้วย"

อุดมการณ์คอมมิวนิสต์

เราจะต้องแยกอุดมการณ์คอมมิวนิสต์ออกจากทฤษฎีของมาร์กซ์ (Maxism) ด้วยเหตุที่ว่าอุดมการณ์คอมมิวนิสต์นั้นตั้งอยู่บนรากฐานแห่งความคิดตามทฤษฎีมาร์กซ์ก็จริง แต่ เลนิน (Lenin) และพรรค บอลเชวิค ได้นำเอาทฤษฎีของมาร์กซ์มาใช้ประโยชน์เพื่อจุดมุ่งหมายทางการเมืองที่เฉพาะเจาะจงลงไป คาร์ล มาร์กซ์ จึงไม่ใช่เจ้าอุดมการณ์ แต่เป็นเจ้าทฤษฎี แต่ เลนินนั้นเป็นเจ้าอุดมการณ์ ในขั้นนี้เราจะต้องทำความเข้าใจว่า ในบางครั้ง ได้มีผู้เรียกทฤษฎีของมาร์กซ์ (Marxism) ว่าเป็นอุดมการณ์คอมมิวนิสต์ แต่ที่เรียกเช่นนั้นก็เพราะมาร์กซ์ถูกนำมาใช้เพื่อทำให้พรรคการเมืองหรือชนชั้นรวมกันอยู่ได้ และใช้เป็นแนวทางในการกระทำและประพฤติปฏิบัติตัวของ เหล่าชนที่ร่วมกันยึดมั่นในทฤษฎีของมาร์กซ์

แต่ถ้าเราพูดถึงมาร์กซ์ชิสม์ ในส่วนที่เป็นแนวความคิดทางปรัชญาที่มุ่งอธิบายวิถีทางของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมเท่านั้น เราเรียกมาร์กซ์ชิสม์ ว่าเป็นทฤษฎี แต่ไม่ใช่อุดมการณ์ ทฤษฎีมาร์กซ์ และอุดมการณ์มาร์กซ์ชิสม์ หรืออุดมการณ์ที่คอมมิวนิสต์ยึดถือกันอยู่นั้น มาจากแนวความคิดทางปรัชญาของมาร์กซ์ด้วยกัน แต่ต่างกัน ณ ลักษณะของการที่ซึ่งทฤษฎีเป็นการบรรยายแนวความคิดโดด ๆ แต่อุดมการณ์นั้นเป็นแนวทางในการกำหนดความเชื่อ และพฤติกรรมทางการเมืองโดยอิงหลักการของทฤษฎีเช่นว่านั้น

อุดมการณ์คอมมิวนิสต์ เป็นอุดมการณ์ที่ทรงพลังมาก เพราะเป็นอุดมการณ์ที่นำเอาทฤษฎีกับวิธีการปฏิบัติมาผสานเข้าไว้ด้วยกัน อุดมการณ์คอมมิวนิสต์มิได้บรรยายสภาพความเป็นมาของสังคมในลักษณะของการโต้เถียงแบบปรัชญาเท่านั้น แต่ยังชี้แนวทางที่จะบรรลุถึงสังคมใหม่อีกด้วยการผนวกเอาวิธีการเข้ากับทฤษฎีนี้เป็นผลงานของเลนิน เลนิน มองทฤษฎีมาร์กซ์ชิสม์ ว่าเป็นทฤษฎีที่จะนำมาใช้ประโยชน์ในการรวมกลุ่มทางการเมือง ในบทความชื่อ What Is To Be Done เลนินได้ใช้ "กฎทางสังคม" ที่มาร์กซ์ เสนอไว้เป็นแนวทางของการปฏิบัติ โดยยืนยันว่าความคิดเห็นที่แตกต่าง ไปจากกฎทางสังคมอันเป็นปรมาตมธรรมของมาร์กซ์นั้น จะยอมให้ถูกหันเหไปแม้แต่เล็กน้อยก็ไม่ได้ จะเกิดขึ้นหรือมีอยู่ก็ไม่ได้ ซึ่งหมายความว่า พรรคคอมมิวนิสต์เท่านั้นที่

จะมีลัทธิตีความทฤษฎีของมาร์กซ์ และสมาชิกพรรค ตลอดจนสมาชิกอื่น ๆ ในสังคมจะต้องยอมรับ เชื่อฟัง และปฏิบัติตาม

เลนินได้ใช้ประโยชน์จากการปรับทฤษฎีของมาร์กซ์ให้การเป็นข้ออ้างให้พรรค คอมมิวนิสต์เป็นผู้พิทักษ์ผลประโยชน์ของชนชั้นกรรมาชีพ (vanguard of the proletariat) เนื่องจากชนชั้นกรรมาชีพยัง ไม่มีความสำนึกทางชนชั้นที่จะร่วมมือกัน ความเป็นกลุ่มเพื่อต่อต้านชน ชั้นนายทุนด้วยตนเอง จึงต้องให้พรรคคอมมิวนิสต์เป็นผู้นำ

เลนิน เชื่อว่าเพื่อประโยชน์ในการปฏิวัติ และการรักษาอำนาจของคอมมิวนิสต์ การที่จะได้อำนาจมา และรักษาอำนาจไว้ได้นั้น จำต้องมีพรรคการเมืองที่รวมกัน มีระเบียบวินัยที่ เข้มแข็ง และการที่จะมีพรรคการเมืองที่ เข้มแข็ง ได้สมาชิกพรรคจะต้องยอมรับ เชื่อถือในอุดมการณ์ ร่วมกัน

ดังนั้น อุดมการณ์คอมมิวนิสต์ จึง เป็นอุดมการณ์ของชนชั้นนำคือของผู้นำพรรคคอมมิวนิสต์ มากกว่าอุดมการณ์ของชนชั้น แม้ว่ามาร์กซ์จะ เชื่อว่า กรรมกรมีความจำเป็นที่จะต้องรวมกลุ่มกัน เพื่อผนึกกำลังในการต่อต้าน และขจัดศัตรูของชนชั้นกรรมาชีพก็ตาม และคิดว่าทฤษฎีของเขาจะ ช่วยให้ชนชั้นนี้เข้าไปถึงสถานการณ์ และผลประโยชน์อันแท้จริงของชนชั้นดีขึ้นก็ตาม แต่มาร์กซ์ ไม่ได้คาดคิดเลยว่า ชนชั้นกรรมาชีพนี้ จะถูกนำโดยพรรคการเมืองที่มีองค์การ การจัดระเบียบ วินัยอย่างเคร่งครัด โดยมีทฤษฎีของเขาเป็นหลักชัย และพรรคคอมมิวนิสต์จะเป็นหน่วยเดียวที่จะ สามารถตีความและดัดแปลงทฤษฎีของเขาได้

การนำเอาอุดมการณ์มาร์กซิสต์ มาใช้เพื่อรวมพรรคคอมมิวนิสต์ไว้อย่างเหนียวแน่นก็ ดี การเอาทฤษฎีมาร์กซิสต์ มาเป็นข้ออ้างในการขจัดศัตรูของพรรคของคอมมิวนิสต์ก็ดี หรือ การนำเอาเจตนารมณ์ของทฤษฎีมาร์กซิสต์ มาใช้บังคับคนโดยทั่ว ๆ ไป ในสังคมนั้นเสียก็ดีแล้ว แล้วแต่ไม่ใช่วิถีความคิดของมาร์กซ์ (Non-Marxist) แต่เป็นความคิดของเลนิน (Leninism) ซึ่งเป็นที่เรียกกันต่อมาว่า Marxism-Leninism อุดมการณ์คอมมิวนิสต์นี้มีพลังกว่าอุดมการณ์ อื่น ๆ เพราะมีลักษณะของทฤษฎีผสมกับแนวทางปฏิบัติอย่างชัดเจน ดัง ได้กล่าวมาแล้วทฤษฎีที่จะ เป็นอุดมการณ์ทางการเมืองที่มีอิทธิพลนั้น มักจะมีลักษณะ เช่น ทฤษฎีมาร์กซิสต์นี้ คือสามารถที่จะ เชื่อมโยงประสพการณ์ กับแนวความคิดทางทฤษฎีเข้าด้วยกัน ผู้ที่ยึดมั่นในทฤษฎีมาร์กซิสต์ มักจะ

คิดว่าพวกเขากำลังทำงานร่วมกันเพื่อสร้าง เสริมความเชื่อมั่น และจุดประสงค์อย่างเดียวกัน ในขณะที่ทำงานร่วมกันนั้น ทุก ๆ คน เป็นสหयर่วมอุดมการณ์กัน ร่วมความเชื่ออย่างเดียวกัน

เนื่องจากอุดมการณ์คอมมิวนิสต์ เชื่อในทฤษฎีของการขัดกันระหว่างชนชั้น ตามหลักวิชาวิธี (Dialectic) กล่าวคือ ธรรมชาติย่อมมีความขัดแย้งกันภายใน มีการต่อสู้ระหว่างสิ่งที่ตรงกันข้าม ระหว่างของเก่ากับของใหม่ ระหว่างสิ่งที่เสื่อมกับสิ่งที่เจริญ และระหว่างความก้าวหน้าและถอยหลัง ฝ่ายคอมมิวนิสต์จึงมีความประสงค์ที่จะทำลายระบบทุนนิยมด้วยการปฏิบัติ เพราะเป็นหนทางที่จะขจัดพลังเก่า และระบบการปกครองที่พวกเขาถือว่าไม่ถูกต้องกับกฎของความเป็นจริงทางสังคมโดยเร็วที่สุด

เนื่องจากปัจจัยการผลิต และวิถีชีวิตทาง เศรษฐกิจเป็นพื้นฐานสำคัญในการดำรงชีวิตของมนุษย์ และเป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดระบบการเมือง และความรู้สึกนึกคิดทางสังคมอื่น ๆ การเปลี่ยนแปลงที่สำคัญของสังคม คือการปฏิวัติอันแท้จริงนั้น ไม่ใช่การเปลี่ยนแปลงระบบการเมือง หรือเปลี่ยนตัวผู้ใช้อำนาจทางการปกครองอย่างเช่น การปฏิวัติของฝรั่งเศส ซึ่งมาร์กซ์ เห็นว่าเป็นการปฏิวัติที่ไม่แท้จริง เป็นการสับเปลี่ยนอำนาจทางการเมืองจากที่เป็นของพวกศักดินา เจ้า และขุนนางมาเป็นของพวกชนชั้นกฏุมภี (Bourgeois) เท่านั้น

การปฏิวัติที่แท้จริงจะต้องเปลี่ยนแปลงพื้นฐานสำคัญทาง เศรษฐกิจ กล่าวคือ จะต้องมีการเปลี่ยนแปลงตัวผู้ถือปัจจัยการผลิตจากชนกลุ่มน้อยที่เป็นชนชั้นนายทุน หรือชนชั้นเจ้าสมบัติมาเป็นกรรมสิทธิ์ร่วมของชุมชน ปัจจัยสำคัญในการผลิตทั้งหมดจะต้องถูกเปลี่ยนมือมาเป็นของรัฐ การแจกจ่ายสินค้า และบริการตลอดจนทรัพยากรอื่น ๆ ก็จะต้องตกอยู่ในมือของรัฐทั้งสิ้น

อุดมการณ์คอมมิวนิสต์ เชื่อมั่นว่า การเปลี่ยนแปลงจากระบบนายทุนมาเป็นระบบคอมมิวนิสต์ จะต้องกระทำอย่างรีบด่วนเด็ดขาด สมบูรณ์ ด้วยการปฏิบัติ โดยการชักนำ

สรุปอุดมการณ์ทางการเมือง

อุดมการณ์ทางการเมือง หมายถึง แนวความคิด ความเชื่อที่เกี่ยวกับ ตัวผู้ปกครอง การกำหนดผู้ที่จะทำหน้าที่ปกครอง ซึ่งหมายถึงวิธีการที่จะได้มาซึ่งบุคคลเหล่านี้ หลักการทางการเมือง ปกครอง เพื่อเป็นข้ออ้างที่จะใช้ในการชักจูงความคิดเห็น หรือเพื่อที่จะต่อต้านหรือยับยั้งความคิดเห็น ความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับคุณค่าสำคัญในการดำรงชีวิต

อุดมการณ์ทางการเมืองสะท้อนให้เห็นในรูปของวิธีการปกครอง หลักการปกครอง และการดำเนินชีวิตของบุคคลทางปฏิบัติในชีวิตจริง เราอาจจะพบเห็นอุดมการณ์ในรัฐธรรมนูญในพระราชบัญญัติ หรือเอกสารที่รับรองสิทธิพื้นฐานของบุคคล ถ้อยแถลงหรือคำประกาศต่าง ๆ

อุดมการณ์ทางการเมือง เป็นสิ่งจำเป็นและมีความสำคัญเป็นอันดับแรกในการพัฒนาทางการเมือง เพราะอุดมการณ์นั้นเป็นเสมือนจุดหมายปลายทาง เป็นรากฐานหลักเกณฑ์ในการดำเนินการ และเป็นแรงตลึงใจอุดมการณ์ประชาธิปไตยเสรีนิยม มีคุณลักษณะสำคัญคือการเน้นถึงสิทธิ เสรีภาพของบุคคลเป็นหลัก โดยการคำนึงถึงความเท่าเทียมกันเสมอภาคของมนุษย์ การมีศรัทธาในความสามารถของมนุษย์ อำนาจทางการเมืองของรัฐบาลเกิดขึ้นจากความยินยอมของประชาชน ซึ่งพอที่จะสรุปได้ว่า

ผู้ที่มีบุคลิกภาพที่เป็นประชาธิปไตยนั้นมีลักษณะดังนี้

- 1) มีความคิดเห็นเป็นของตนเอง ไม่คล้อยตามความคิดเห็นของผู้อื่น เว้นแต่ความคิดเห็นนั้นน่าเชื่อถือ มีเหตุผล
- 2) เป็นคนที่สามารถปรับตัวให้เข้ากับสภาพการณ์ใหม่ ๆ ได้ง่าย
- 3) มีความรับผิดชอบ พร้อมทั้งจะรับผิดชอบในสิ่งที่ได้กระทำลงไป
- 4) ไม่มีอคติต่อศาสนาอื่นหรือดูถูกเหยียดหยามชนชาติอื่น
- 5) คิดถึงบุคคลอื่นในฐานะที่มีลักษณะ เป็นของตนเอง ไม่ควรไปกล่าวหาหรือว่าบุคคลอื่นไม่เรียกเขาว่า "หัวรุนแรง" หรือ "พวกฝ่ายซ้าย"
- 6) มองโลกในแง่ดีอยู่เสมอ มีศรัทธาและมีความหวังต่อชีวิต
- 7) ไม่ยอมก้มหัวให้กับผู้ยิ่งใหญ่ต่างๆ แม้ว่าจะยอมรับอำนาจ แต่อำนาจนั้นต้องมีเหตุผล หรือมีความชอบธรรม

อุดมการณ์คอมมิวนิสต์ เป็นอุดมการณ์ทางการเมืองที่ตั้งอยู่บนรากฐานแห่งความคิดตามทฤษฎีของมาร์กซ์ เป็นอุดมการณ์ทางการเมืองที่ลัทธิแก่รัฐบาล โดยให้รัฐมีอำนาจวางแผน และถือกรรมสิทธิ์ควบคุมและดำเนินการทาง เศรษฐกิจได้ทุกอย่าง เท่าที่เห็นสมควร ซึ่งรัฐนั้นหมายถึงพรรคคอมมิวนิสต์นั่นเอง ซึ่งผู้ที่ยึดถืออุดมการณ์แบบคอมมิวนิสต์นั้นจะมีบุคลิกภาพที่ไม่เกี่ยวข้องต่อการปกครองระบอบประชาธิปไตยนั้นได้แก่ บุคลิกภาพแบบเผด็จการ หรือนิยามอำนาจ ซึ่งเป็นบุคคลที่มีลักษณะ

1) ยอมรับอะไรง่าย ๆ คล้อยตามสังคมอยู่เสมอ โดยไม่มีความคิดเห็นโต้แย้งต่อนิยามของสังคม เพราะบุคคลประเภทนี้ต้องการการยอมรับจากสังคม ต้องการความมั่นคง ไม่ต้องการมีความคิดเห็นแตกต่างจากบุคคลอื่น

2) มองโลกว่า เต็มไปด้วยความหลอกลวง ไม่มั่นคง ไม่ปลอดภัย ไม่น่าอยู่ ไม่มีอะไรแน่นอน ความรู้สึกเช่นนี้มักจะทำให้บุคคลนั้นเกิดความบ่นป่วนกังวล จึงต้องหันมายึดมั่นพึ่งบุคคลที่เป็นเผด็จการชอบอำนาจเด็ดขาด ต้องการมีผู้นำที่เข้มแข็ง

3) เป็นคนที่เคร่งครัดจนเกินไป ไม่ค่อยผ่อนปรนหรือปรับตัว ไม่ค่อยมีจินตนาการเป็นพวกอนุรักษนิยม

4) เป็นผู้ที่นิยมชาติจนเกินไป คนอื่นๆ ที่มีเชื้อชาติ ภาษา ความคิดเห็นที่ต่างไปจากตนมักถูกมองว่าเป็นคนประหลาด น่ากลัว น่าอันตราย

การที่บุคคลในชาติมีอุดมการณ์ทางการเมืองในรูปแบบใดนั้นย่อมส่งผลต่อความมั่นคงของระบบการเมืองการปกครองของประเทศชาติไปในตัวด้วย สำหรับผู้ที่มีอุดมการณ์แบบประชาธิปไตยนั้นเป็นผู้ที่มีจิตใจกว้างขวางยอมรับฟังความคิดเห็นของบุคคลอื่น มีการรวมกลุ่มกันในรูปแบบต่าง ๆ เช่น พรรคการเมือง อันเป็นหัวใจสำคัญของระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย พรรคการเมืองที่จะสนับสนุนระบอบการปกครองที่ดีนั้นส่วนหนึ่งย่อมขึ้นอยู่กับสมาชิกที่มาร่วมกัน มีอุดมการณ์ในการพัฒนาชาติอย่าง เหนียวแน่นและรวมตัวกันอย่างมีเอกภาพ พร้อมทั้งจะรับใช้สังคมและประชาชนอย่างแท้จริง จึงจะสามารถที่จะพัฒนาพรรคการเมืองให้มีความเข้มแข็งได้ อุดมการณ์ทางการเมือง จึง เป็นจุดที่จะหล่อหลอมแนวความคิดของบุคคลที่มาร่วมอยู่ในพรรคการเมือง และพร้อมที่จะรับใช้ประชาชนและพัฒนาประชาธิปไตย

ในตอนต่อไปจะได้กล่าวถึง เรื่องพรรคการเมือง ซึ่งจะได้กล่าวถึงแนวความคิดเกี่ยวกับพรรคการเมือง ความหมายของพรรคการเมือง และความสำคัญของพรรคการเมือง องค์ประกอบของพรรคการเมือง การจัดองค์กรของพรรคการเมืองในประเทศตะวันตก อุดมคติของพรรคการเมืองในต่างประเทศ และในตอนท้ายจะได้กล่าวถึงผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาเรื่องอุดมการณ์ของพรรคประชาธิปไตย

ความหมายของพรรคการเมือง

ในการศึกษาพรรคการเมืองน่าจะทำความเข้าใจว่า พรรคการเมืองมีความหมายเป็นอย่างไรเสียก่อน ความหมายที่นักวิชาการทำให้ไว้มีมาก

ความหมายของคำว่า พรรคการเมืองในทัศนะของ ออสติน แรนนี่ (Austin Ranney) และ วินมอร์ เคนดอลล์ (Winmore Kendall) แรนนี่และเคนดอลล์ให้ความหมายไว้ว่า พรรคการเมืองคือ กลุ่มบุคคลหลายกลุ่มที่มีอิสระมารวมกัน เพื่อคัดเลือกผู้สมัครรับเลือกตั้งและหวังที่จะได้ชัยชนะ เพื่อที่จะเข้าไปควบคุมการดำเนินงานและนโยบายของรัฐบาล¹⁷

วิลเลียม กูดแมน (William Goodman) กูดแมนให้ความหมายไว้ว่า พรรคการเมืองคือ องค์การอันเป็นที่รวมของสมาชิกที่มีความคิดเห็นคล้ายกัน โดยมีความมุ่งหมายอันแน่ชัดที่จะชนะการเลือกตั้ง ซึ่งจะทำให้เขามีสิทธิเข้าไปใช้อำนาจการปกครอง เพื่อเขาจะได้รับผลประโยชน์จากการเข้าไปมีอำนาจทางการเมืองนั้น¹⁸

รอย ซี แมคริดิส (Roy C. Macridis) แมคริดิสให้ความหมายไว้ว่า พรรคการเมืองคือ สมาคมซึ่งดำเนินกิจกรรม และรวบรวมประชาชนเข้ามาพินิจกำลังร่วมกัน โดยการประสานประโยชน์ของสมาชิกของสมาคม เพื่อนำไปสู่การจัดตั้งรัฐบาล พรรคการเมืองจึงนับเป็นส่วนหนึ่งของระบบการเมืองเสมอ นั่นคือ ระบบการเมืองของรัฐจะเกิดขึ้น

¹⁷Austin Ranney and Winmore Kendall. Democracy and the American Party System. New York : Hart Court, 1956, p.85.

¹⁸William Goodman. The Two Party System in the United States. New York : d. Van Nostrand , 1957,p.8.

โดยปราศจากพรรคการเมืองไม่ได้อย่างเด็ดขาด เพราะอย่างน้อยกลุ่มหรือคณะบุคคลที่ก่อตั้งขึ้นมาเป็นรัฐบาลไม่ว่ารูปแบบใด ๆ ก็ตาม มีลักษณะเป็นพรรคการเมืองอยู่แล้วนั่นเอง¹⁹

ซี.เจ.เฟรดริช (C.J. Friedrich) เฟรดริชให้ความหมายไว้ว่า พรรคการเมือง คือ กลุ่มของมนุษย์ซึ่งรวบรวมกันเป็นกลุ่มเป็นก้อนอย่างมั่นคง เพื่อวัตถุประสงค์ในการเป็นรัฐบาลหรือการรักษาอำนาจของรัฐบาลในกรณีที่เป็นรัฐบาลอยู่แล้ว²⁰

เฮร์แมน ไฟเนอร์ (Herman Finer) ไฟเนอร์ให้ความหมายไว้ว่า พรรคการเมืองคือ คณะหรือสมาคมของบุคคลซึ่งได้ตกลงกันถึงหลักการจัดการปกครองของรัฐ โดยมีการตกลงใจร่วมกันระหว่างสมาชิกของคณะบุคคลหรือสมาคมนั้น เพื่อนำเอาหลักการดังกล่าวไปปฏิบัติให้เกิดผลอย่างจริงจัง²¹

จากคำจำกัดความของนักรัฐศาสตร์หลายทรรคนะ ช่วยให้เราเข้าใจคำว่า พรรคการเมืองชัดเจน พอที่จะวิเคราะห์ได้ว่า พรรคการเมืองจะต้องประกอบด้วยลักษณะ ดังนี้คือ พรรคการเมืองต้องประกอบด้วยคนหรือบุคคลที่มารวมเป็นกลุ่มหรือเป็นคณะบุคคล โดยสมาชิกที่มารวมกันนั้น มีอุดมการณ์ทางการเมืองที่เหมือนกันหรือคล้ายกันเป็นหลักยึด การรวมกันของบุคคลเป็นกลุ่มนี้จะเกิดขึ้น โดยสมัครใจปราศจากการบังคับ กลุ่มของบุคคลเหล่านี้ก่อตั้งขึ้นด้วยความประสงค์ที่จะใช้พลังของกลุ่ม เพื่อแก้ปัญหาต่าง ๆ ร่วมกัน เพื่อจัดประชุมในการจัดตั้งรัฐบาล

¹⁹Roy C. Macridis. "Introduction : The History, Function, and Typology of Parties," in Political Parties : Contemporary Trends and Ideas, Roy C. Macridis, ed. New York : Harper and Row , 1967, p.9.

²⁰C.J. Friedrich. Constitutional Government and Politics. New York : Harper Torchbooks, 1937, p.137.

²¹Herman Finer, The Theory and Practice of Modern Government. New York : Holt, Rinehart and Winston, 1949.

ความสำคัญของพรรคการเมือง

พรรคการเมือง เป็นสถาบันทางการเมืองที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อกระบวนการทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตย เพราะในการปกครองแบบประชาธิปไตยนั้น เป็นการปกครองที่ประชาชนเป็นเจ้าของอำนาจแห่งรัฐ พรรคการเมือง เป็นสถาบันที่จะสร้างประชาชาติว่า รัฐบาลควรจะทำตัดสินใจดำเนินการอย่างไร รวมทั้งการที่พรรคการเมืองนั้นจะทำให้ประชามตินั้น ๆ เกิดผลอย่างมีประสิทธิภาพด้วย ซึ่งจะกล่าวถึงความสำคัญของพรรคการเมืองได้ดังนี้คือ²²

1. เป็นเจตจำนงของประชาชน โดยที่กลุ่มบุคคลที่มีความเห็นสอดคล้องต้องกัน หลักการใหญ่มารวมตัวกันเป็นพรรคการเมือง
2. พรรคการเมืองที่ได้รับเสียงสนับสนุนจากประชาชนมากที่สุด ก็จะได้รับมอบหมายให้จัดตั้งรัฐบาล เพราะถือว่าตัวแทนของประชาชนส่วนใหญ่ได้มอบความไว้วางใจให้แก่พรรคการเมืองนั้นทำหน้าที่บริหารประเทศ
3. พรรคการเมืองจะสามารถอำนวยความสะดวก ในการที่จะจัดตั้งคณะผู้บริหารประเทศให้เป็นไปตามเจตจำนงของพรรค
4. พรรคการเมืองยังเป็นเครื่องมือที่จะรับทราบความต้องการของประชาชน ส่วนใหญ่ว่ามีความต้องการที่จะให้ดำเนินการบริหารประเทศไปในทางใด เช่น การออกกฎหมายหรือการยกเลิกกฎหมาย เป็นต้น
5. พรรคการเมือง เป็นผู้ประสานให้ผู้ใช้อำนาจนิติบัญญัติและอำนาจบริหารดำเนินการไปโดยสอดคล้องต้องกัน
6. พรรคการเมืองยังช่วยทำให้สามารถแยกสมาชิกสภาผู้แทนออกเป็นฝ่ายค้าน และฝ่ายสนับสนุนรัฐบาลได้อีกด้วย
7. พรรคการเมือง เป็นสิ่งสำคัญ และจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับลัทธิการปกครองระบอบประชาธิปไตย

²² สมพงษ์ เกษมสิน (คณะ) ลัทธิการเมืองและ เศรษฐกิจเปรียบเทียบ

(กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, 520) หน้า 453-454.

ความจำเป็นของพรรคการเมืองในระบอบประชาธิปไตย

ในระบอบประชาธิปไตยนั้น ราษฎรไม่อาจใช้อำนาจอธิปไตยโดยตรง เนื่องจากรัฐมีขนาดใหญ่และประชาชนมีจำนวนมากมาย จึงต้องให้มีการเลือกตั้งผู้แทนของตนเข้าไปเป็นปากเป็นเสียงรักษาผลประโยชน์แทนตนในรัฐสภา ราษฎรจะออกเสียงเลือกตั้งผู้แทนของตนซึ่งมีความคิดเห็นตรงกับตนหรือจะระวังรักษาผลประโยชน์ของตน โดยเหตุนี้ราษฎรจึงต้องแบ่งแยกกันออกเป็นพรรคการเมือง ตามความคิดเห็นหรือตามวัตถุประสงค์ที่จะดำรงรักษาหรือให้ได้ว่า ซึ่งประโยชน์ได้เสียที่ตนต้องการ²³ พรรคการเมืองเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่พ้นในสังคมประชาธิปไตย เพราะพรรคการเมืองเป็นเสมือนตัวแทนในการเชื่อมต่อความต้องการของประชาชนไปสู่การบริหารงานของรัฐบาล²⁴

ในการปกครองระบอบที่รัฐบาลต้องรับผิดชอบต่อสภาผู้แทนราษฎรนั้น การมีพรรคการเมืองจึงเป็นความจำเป็น เพราะเป็นวิธีการอย่างเดียวที่จะทำให้รัฐบาลดำเนินการไปได้โดยราบรื่น และมีสมรรถภาพถ้าไม่มีพรรคการเมือง รัฐบาลที่ก่อตั้งขึ้นมาย่อมไม่สามารถทราบฐานะของตนได้ ในขณะหนึ่ง ๆ รัฐบาลจึงอยู่ในฐานะไม่แน่นอนและไม่กล้ากระทำกิจกรรมลงไป เพราะคอยระวังสงสัยว่าสมาชิกข้างมากจะไม่เห็นพ้องด้วย และลงมติไม่ไว้วางใจ ทำให้รัฐบาลต้องลาออก แต่ถ้ามีพรรคการเมือง รัฐบาลย่อมรู้สึกว่ามันอยู่ในฐานะมั่นคงทราบเท่าที่รัฐบาลดำเนินการนโยบายตรงตามนโยบายของพรรคการเมืองที่สนับสนุนตนอยู่²⁵

²³ อวยชัย ชะบา "พรรคการเมือง" สถาบันและกระบวนการทางการเมืองไทย หน่วยที่ 8 - 15 (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช 2534) หน้า 672 - 673.

²⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 673.

²⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

พรรคการเมือง เป็นผลมาจากเสรีภาพของมนุษย์ ขณะเดียวกันก็เป็นเครื่อง
 ประกันเสรีภาพ และเป็นสิ่งที่ป้องกันไม่ทำให้ ระบอบการปกครองหันไปสู่ระบอบเผด็จการ
 ถ้าปราศจากพรรคการเมืองเสียแล้ว เป็นสิ่งที่แน่นอนว่า การรัฐประหารหรือการก่อกบฏ
 จะเป็นวิธีเดียวในการเปลี่ยนแปลงรัฐบาล²⁶ ในระบอบประชาธิปไตยพรรคการเมืองมี
 ความสำคัญมากเป็นกลไกอย่างหนึ่ง สำหรับแก้ไขข้อขัดแย้งของบุคคลที่มีผลประโยชน์และ
 ความคิดเห็นต่างกัน และเป็นกลไกสำหรับเลือกบุคคลที่จะเข้ามามีอำนาจในการปกครอง
 ประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เป็นเครื่องมือในการสร้างและรวบรวมประชามติขึ้นมา และ
 ทำให้ประชามติเป็นผลจริงจาง²⁷

ในระบอบประชาธิปไตยพรรคการเมืองเป็นสิ่งที่จำเป็นที่ต้องมี เพราะพรรค
 การเมืองย่อมแสดงออกซึ่งนโยบายการปกครองบ้านเมืองว่าจะดำเนินไปในทางใดและ
 เป็นเครื่องมือสำหรับแสดงเจตจำนงของประชาชน ตลอดจนเป็นทางเชื่อมประชาชนกับ
 กลไกของการปกครองจะเห็นได้ว่า ถ้าไม่มีพรรคการเมืองแล้ว การที่รัฐบาลจะรับผิดชอบ
 ต่อผู้เลือกตั้งย่อมเป็นการยาก แต่ถ้าเป็นพรรคการเมืองแล้ว ผู้เลือกตั้งสามารถปฏิเสธ
 ไม่สนับสนุนผู้สมัครของฝ่ายรัฐบาลได้ หากเห็นว่ารัฐบาลดำเนินนโยบายผิดพลาดหรือ
 สนับสนุน ถ้าเห็นว่าฝ่ายรัฐบาลทำหน้าที่ได้ถูกต้อง พรรคการเมืองจึงเปรียบเทียบบ้างเชื่อม
 ระหว่างสังคมกับรัฐ หรือระหว่างสามัญชนและกลุ่มชนกึ่งบงค์การของรัฐ²⁸

ในประเทศที่รัฐบาลเป็นของประชาชน บทบาทของพรรคการเมืองมีอยู่
 กว้างขวางและมีความสำคัญมาก โดยเฉพาะในขณะที่จะมีการเลือกตั้ง พรรคการเมือง

²⁶Goodman, The Two-Party System in The United States, p.8.

²⁷J. Roland Pennock and David G. Smith, Political Science
 (New York : The Macmillan Company, 1964), อ้างใน ปรีชา หงษ์ไกรเลิศ,

²⁸นิสสัย เวชชาชีวะ, "ประชาธิปไตยทางการเมือง", สารธรรม 17 (กุมภาพันธ์
 2510) : 406

ทำให้ประชาชนตื่นตัวทางการเมือง และตระหนักถึงบทบาทของคนในฐานะราษฎรและกระตุ้นให้ประชาชนไปใช้สิทธิเลือกตั้งด้วย 29

ในการปกครองระบอบประชาธิปไตยนั้น การมีพรรคการเมืองฝ่ายค้านเป็นสิ่งจำเป็นอย่างหนึ่งจะขาดเสียมิได้ เพราะถ้าหากไม่มีพรรคฝ่ายค้านแล้ว รัฐบาลอาจจะทำอะไรตามใจชอบหรือใช้อำนาจเกินขอบเขต พรรคฝ่ายค้านจะทำหน้าที่ควบคุมดูแลให้รัฐบาลบริหารประเทศอย่างมีประสิทธิภาพและอยู่ภายใต้ขอบเขตแห่งกฎหมาย ถ้าปราศจากพรรคฝ่ายค้านแล้ว ประชาชนก็จะถูกบังคับอย่างไม่มีทางเลือก ในการรับทราบข่าวคราวต่าง ๆ โดยรัฐบาลเป็นผู้ให้ข่าวหรือโดยพรรคการเมืองฝ่ายรัฐบาล และต้องลงคะแนนเสียงเลือกตั้งบุคคลที่รัฐบาลเป็นผู้เสนอมา

หน้าที่และบทบาทของพรรคการเมือง

บทบาทและหน้าที่ของพรรคการเมืองที่สำคัญสรุปได้ดังนี้ 30

1. หน้าที่ประการแรกของพรรคการเมือง : การส่งตัวแทนเข้ารับสมัครรับเลือกตั้ง พรรคการเมืองช่วยคัดเลือกว่าผู้สมัครรับเลือกตั้ง จากจำนวนผู้สนใจการเมืองหลาย ๆ คน พรรคการเมืองที่มีชื่อเสียง และมีแนวโน้มในการชนะการเลือกตั้งมักมีผู้สนใจสมัครเข้าเป็นตัวแทนของพรรคกันมาก จนพรรคต้องคัดเลือกกว่าใครจะส่งบุคคลใด

โดยทั่วไปตามหลักการประชาธิปไตย ผู้สมัครอาจไม่สังกัดพรรคการเมืองใด ๆ ก็ได้ คือ สมัครในฐานะอิสระ (independent) ในการเมืองปัจจุบันนี้ ผู้สมัครอิสระมีน้อย

29 เรื่องเดียวกัน, หน้า 404

30 ปรอดดู ปรีชา หงษ์ไกรเลิศ, พรรคการเมืองและปัญหาพรรคการเมืองไทย, หน้า 14-17.

ทั้งนี้เพราะพรรคการเมืองได้รับการยอมรับว่ามีบทบาทสำคัญในการดำเนินงานของ
ประชาธิปไตย

2. ให้การศึกษาทางการเมืองแก่ประชาชน เพื่อให้ประชาชนได้มองเห็น
ความสำคัญของตนเองในฐานะที่เป็นเจ้าของประเทศและเจ้าของอำนาจอธิปไตย และ
มีส่วนร่วมในทางการเมือง การให้การศึกษาทางการเมืองอาจกระทำได้หลายรูป
เช่น การแถลงนโยบายของพรรคในด้านต่าง ๆ ผ่านทางสื่อมวลชน อาทิ หนังสือพิมพ์
วิทยุ โทรทัศน์ สิ่งตีพิมพ์อื่น ๆ ตลอดจนการเข้าหาประชาชนโดยตรง อาทิ
การอภิปราย การบรรยายตามที่ต่าง ๆ การอภิปรายหาเสียงเลือกตั้ง นอกจากนี้
พรรคการเมืองจะต้องให้ความรู้ทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยที่ถูกต้อง

3. สรรหาบุคคลที่มีความรู้ความสามารถในการเป็นผู้แทนราษฎร ในระบอบ
ประชาธิปไตย คุณสมบัติของผู้ที่สมควรเป็นผู้แทนราษฎรมีความสำคัญมาก เพราะเขาจะต้องเป็น
ตัวแทนที่เข้าไปทำหน้าที่รักษาผลประโยชน์ของประชาชนและกลุ่มผลประโยชน์ การสรรหา
บุคคลที่มีคุณภาพที่มีคุณสมบัติที่เหมาะสมนั้นเป็นหน้าที่โดยตรงของพรรคการเมือง เมื่อถึงวัน
เลือกตั้งประชาชนจึงสามารถเลือกพรรค โดยคำนึงถึงนโยบายพรรคมากกว่าผู้สมัคร
เพราะตัวผู้สมัครนั้นพรรคได้เลือกไว้เรียบร้อยแล้ว

4. ประสานประโยชน์ของกลุ่มอิทธิพลและกลุ่มผลประโยชน์ต่าง ๆ กลุ่มอิทธิพล
และกลุ่มผลประโยชน์ จะมีบทบาทในการสร้างอิทธิพลต่อรัฐบาล ในนโยบายสาธารณะ
(public policy) เช่น การนัดหยุดงานของสหภาพแรงงาน การเดินขบวนประท้วง
ของกลุ่มเกษตรกรและนักศึกษา เป็นต้น เพื่อเรียกร้องรัฐบาลให้ตามข้อเรียกร้อง แต่กลุ่ม
ผู้สูญเสียผลประโยชน์ เช่น กลุ่มนายจ้างไม่ยินยอม เพราะรักษาผลประโยชน์ของกลุ่มตน
ในกรณีรัฐบาลจะรักษาผลประโยชน์ให้กับกลุ่มผลประโยชน์ต่าง ๆ ด้วยการเสนอให้มีกฎหมาย
แรงงานที่ดีแล้วให้ดีขึ้น รวมทั้งการเข้าควบคุมนโยบายดังกล่าวของรัฐบาล เพื่อให้เกิดประโยชน์

และความพอใจกับกลุ่มผลประโยชน์ต่าง ๆ และเป็นการลดความตึงเครียดทางการเมือง อีกทางหนึ่งด้วย

5. การระดมสรรพกำลังทางการเมือง พรรคการเมืองจะทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางทางการเมือง เพราะเป็นที่รวมของกลุ่มผลประโยชน์ต่าง ๆ และประชาชนที่มีความคิดสร้างสรรค์ทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมในแนวทางกว้าง ๆ ที่คล้ายคลึงกันเข้าด้วยกัน เพื่อหาโอกาสเป็นรัฐบาล พรรคการเมืองจึงเป็นที่รวมในการระดมสรรพกำลังต่าง ๆ เพื่อให้เกิดอำนาจต่อรองเรียกร้อง และรวบรวมความคิดเห็นจากประชาชน และกลุ่มของประชาชนต่าง ๆ เพื่อนำมาบริหารประเทศในกรณีที่เป็นรัฐบาล และถ้ามิได้เป็นรัฐบาลก็จะหาทางชี้แนะรัฐบาลให้ยอมรับเอาผลประโยชน์ดังกล่าวของประชาชนหรือกลุ่มประชาชนไปบริหารประเทศต่อไป

6. หน้าที่ในฐานะฝ่ายค้าน ในระบอบประชาธิปไตย พรรคการเมืองที่มีสมาชิกได้รับเลือกตั้งน้อย และไม่สามารถจัดตั้งรัฐบาลได้ ก็จะทำหน้าที่เป็นฝ่ายค้านฝ่ายค้านนั้นถือว่าสำคัญในระบอบประชาธิปไตย เพราะจะทำหน้าที่เสมือน "กระจกเงา" ของรัฐบาลคอยท้วงติง คัดค้าน หรือยับยั้งมิให้รัฐบาลกระทำการเกินขอบเขต หรือกระทำการในสิ่งที่เป็นผลร้ายต่อประเทศ คอยควบคุมให้รัฐบาลทำตามนโยบายที่ได้แถลงไว้ต่อรัฐบาล และในกรณีที่รัฐบาลบริหารประเทศเป็นผลดี พรรคฝ่ายค้านก็จะสนับสนุน

7. เป็นศูนย์กลางของกลุ่มผลประโยชน์และสมาชิกพรรคการเมือง พรรคการเมืองเป็นที่รวบรวมของบุคคลหลายกลุ่มหลายอาชีพมากมาย ฉะนั้นโอกาสที่จะทำให้เกิดความขัดแย้ง ความแตกแยกจึงมีอยู่เสมอ พรรคการเมืองจึงทำหน้าที่เสมือน "เวที (stage) ของสมาชิกต่าง ๆ ของพรรค ที่จะระบายความอัดอั้นตันใจของตนหรือกลุ่มเพื่อนำไปสู่การตกลงกันด้วยสันติวิธี ก่อนที่จะนำปัญหาต่าง ๆ ไปอภิปรายในสภา พรรคการเมืองจึงเป็นศูนย์กลางในการประสานการติดต่อและสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างมวลสมาชิกของพรรค รวมทั้งระหว่างพรรคต่อประชาชน

การจัดองค์การของพรรคการเมือง

พรรคการเมืองจะต้องมีการจัดองค์การอย่างมีประสิทธิภาพและสามารถกระจายสาขาของพรรคให้ครอบคลุมไปทั่วประเทศ นับแต่ภาค เขต จังหวัด อาเภอ ตำบล หมู่บ้าน และยังต้องครอบคลุมถึงกลุ่มผลประโยชน์ต่าง ๆ อีกด้วย

ตัวอย่าง เช่น ในอังกฤษ พรรคแรงงานและพรรคอนุรักษนิยมมีการจัดองค์การที่มีประสิทธิภาพมาก เพราะสามารถครอบคลุมไปทั่วประเทศ คงมีแต่สำนักงานใหญ่อยู่ที่กรุงลอนดอนเท่านั้น

ตัวอย่างการจัดองค์การพรรคในอังกฤษ

พรรคแรงงาน (Labour Party)³¹

นอกจากจะมีประชุมใหญ่ของพรรคแล้ว พรรคแรงงานยังมี "คณะกรรมการบริหารแห่งชาติ" (National Executive Committee) ประกอบด้วยสมาชิกจำนวน 28 คน โดยเลือกตั้งมาจากที่ประชุมใหญ่ของพรรค และมีองค์ประกอบต่างกัน เนื่องจากพรรคแรงงานเน้นถึงสาขาของพรรคที่กระจายไปทั่วประเทศ ฉะนั้นคณะกรรมการบริหารแห่งชาติจำนวน 28 คน จึงประกอบด้วย

1. โควต้าของสหภาพแรงงานมีสิทธิเลือกกรรมการได้ 12 คน
2. เลือกโดยสาขาพรรคในเขตเลือกตั้ง 7 คน
3. เลือกโดยสมาคมอาชีพและสหกรณ์ 3 คน
4. เลือกโดยที่ประชุมใหญ่ 5 คน โดยเฉพาะเลือกเฉพาะสตรีและมีเหรียญอีก 1 คน

รวมเป็น 28 คน³²

นอกจากนี้พรรคแรงงานยังมีสภาแห่งชาติ (National Council of Labour) ซึ่งทำหน้าที่เป็นองค์การบริหารของคณะกรรมการบริหารแห่งชาติดังกล่าว

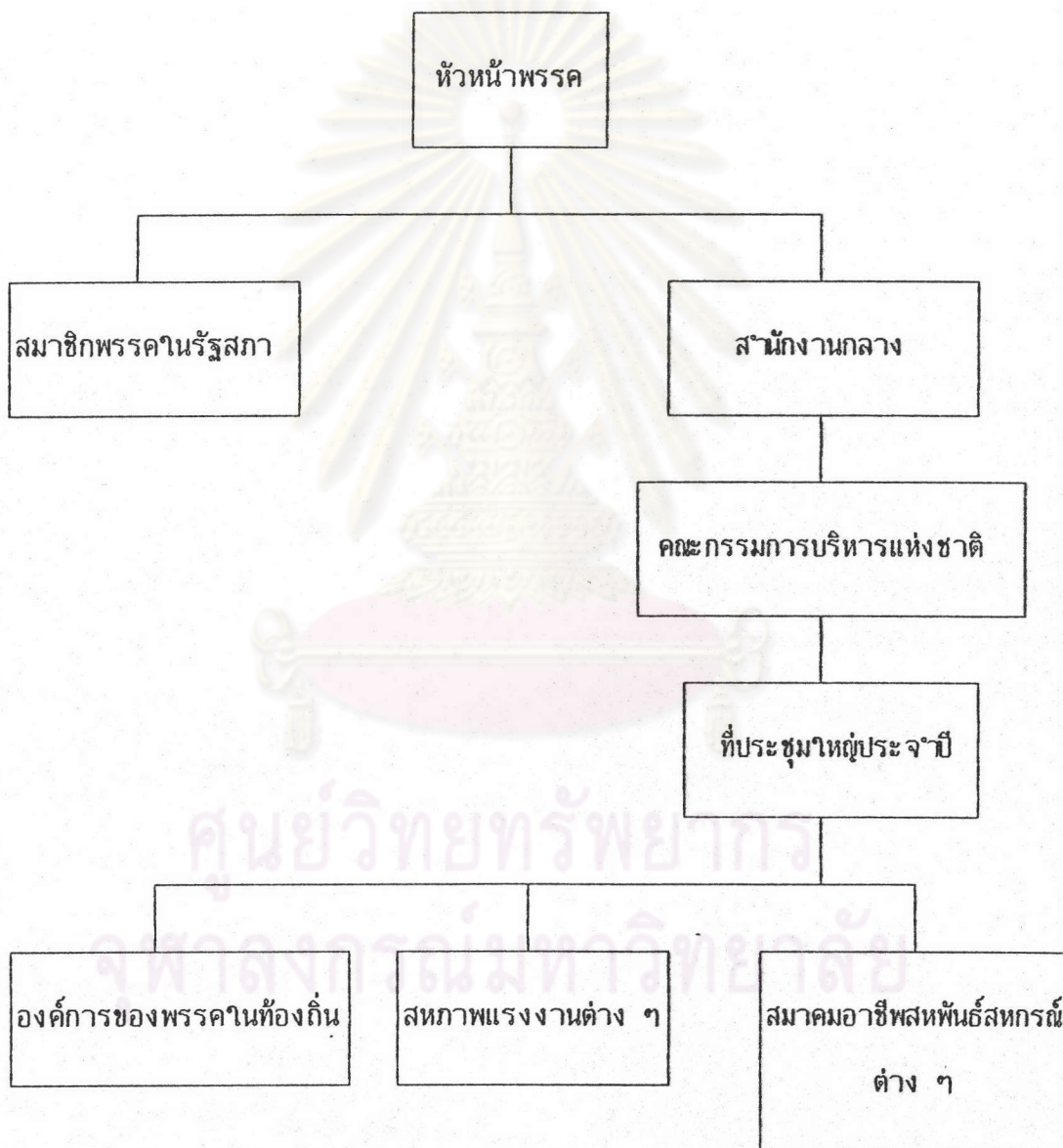
³¹ปรีชา หงษ์ไกรเลิศ, พรรคการเมืองและปัญหาพรรคการเมืองไทย, หน้า 46 - 47.

³²วิทยา นภาศิริกุลกิจ, ระบบการเมืองอังกฤษ (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2515), หน้า 50 - 51.

ประกอบด้วยสมาชิก 21 คน โดยเลือกตั้งโดยสหภาพแรงงานจำนวน 7 คน สหพันธ์สหกรณ์ 7 คน คณะกรรมการบริหารแห่งชาติ 3 คน และสมาชิกพรรคในรัฐสภาอีก 4 คน³³

แสดงให้เห็นว่าพรรคแรงงานมีสาขาพรรคที่กระจายกระจายออกไปทั่วประเทศ และยังครอบคลุมถึงกลุ่มอิทธิพลและกลุ่มผลประโยชน์ต่าง ๆ อีกด้วย (โปรดดูแผนภูมิที่ 1)

แผนภูมิที่ 1 : แสดงการจัดองค์การของพรรคแรงงานของอังกฤษ³⁴

³³วิทยา นภาศิริกุลกิจ, ระบบการเมืองอังกฤษ, หน้า 51.

³⁴เรื่องเดียวกัน, หน้า 46.

พรรคอนุรักษนิยม (Conservative Party)³⁵

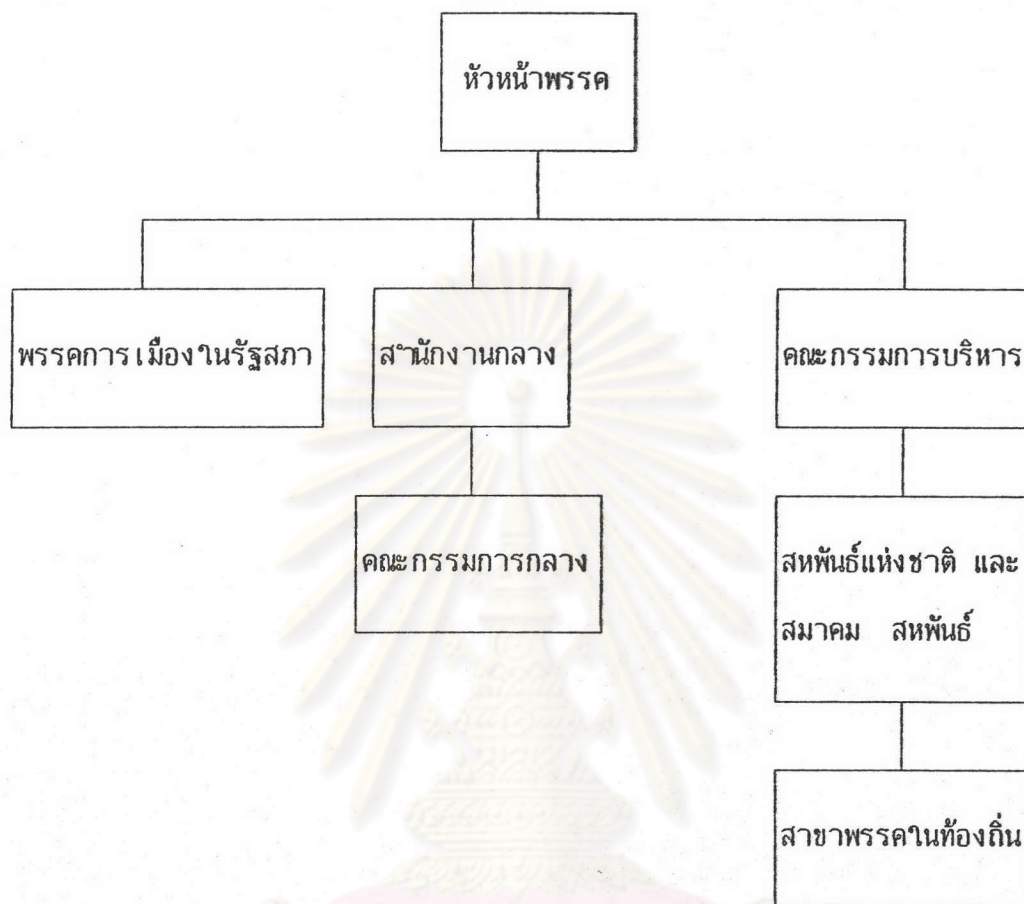
พรรคอนุรักษนิยม มีการจัดองค์การที่ครอบคลุมถึงสาขาพรรคทั่วประเทศ และยังคงครอบคลุมกลุ่มอิทธิพลและกลุ่มประโยชน์ต่าง ๆ อีกด้วย การจัดองค์การของพรรคอนุรักษนิยมมีองค์การที่สำคัญ คือ "สหพันธ์แห่งชาติและสมาคมสหพันธ์" (National Union of Comservative and Unionist Association) ประกอบด้วยสาขาของพรรคในเขตเลือกตั้ง รวมทั้งสมาคมต่าง ๆ รวมทั้งสิ้น 542 แห่ง มีสมาชิกทั้งหมดประมาณ 3 ล้านคน ซึ่งหัวหน้าต่าง ๆ ให้คำปรึกษาและแนะนำในเรื่องต่าง ๆ แก่หัวหน้าพรรคโดยมีการประชุมปีละครั้ง องค์การนี้ไม่มีหน้าที่ในการกำหนดนโยบายของพรรคแต่ประการใด แต่องค์การนี้มีคณะกรรมการกลาง (Central Council) ประกอบด้วยสมาชิก 400 คน ซึ่งมาจากหัวหน้าพรรค เจ้าหน้าที่ในระดับสูงของพรรค สมาชิกคณะกรรมการบริหาร และผู้แทนจากองค์การกลาง และสภาท้องถิ่นในเขตเลือกตั้ง คณะกรรมการกลางนี้ประชุมกันปีละ 2 ครั้ง เพื่อพิจารณามติต่าง ๆ ที่เสนอโดยสาขาพรรคในท้องถิ่น เพื่อเสนอหัวหน้าพรรคต่อไป นอกจากนี้ยังมี "คณะกรรมการบริหารของสหพันธ์แห่งชาติ (Executive Committee of National Union) ซึ่งเป็นองค์การติดต่อระหว่างหัวหน้าพรรคกับสมาชิกพรรค ประกอบด้วยคณะกรรมการจำนวน 150 คน มีการประชุมกันเดือนละ 1 ครั้ง เพื่อพิจารณารายงานต่าง ๆ ขององค์การทั้งหมดของพรรค เพื่อเสนอให้หัวหน้าพรรคทราบและพิจารณาดำเนินการต่อไป³⁶

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

³⁵ วิทยา นภาศิริกุลกิจ, ระบบการเมืองอังกฤษ, หน้า 47.

³⁶ เรื่องเดียวกัน.

แผนภูมิที่ 2 : แสดงการจัดองค์การของพรรคอนุรักษ์นิยมของอังกฤษ³⁷

ในสหรัฐอเมริกา³⁸ พรรคเดโมแครตและพรรครีพับลิกัน มีการจัดองค์การที่ครอบคลุมจากระดับชาติลงไปสู่ท้องถิ่นเป็นลูกโซ่ โดยแต่ละระดับของสาขาพรรค มีความอิสระที่จะตัดสินใจในนโยบายของตนเองได้ จนถึงกับมีผู้กล่าวว่า "องค์การของพรรคประกอบด้วยหน่วยแห่งอำนาจของมลรัฐและท้องถิ่นจำนวนมากมาย แต่ละหน่วยมีพรรคพวกของตน และมีความเป็นอิสระจากการควบคุมภายนอก หน่วยของพรรคแต่ละแห่งมุ่งที่จะอยู่อย่างอิสระให้พ้นจากการเมืองในระดับชาติ อันที่จริงแล้ว แต่ละหน่วยพอใจในความอิสระเช่นนั้น จนกล่าวได้ว่าไม่มีพรรคการเมืองในระดับชาติ หากแต่พรรคการเมืองระดับมลรัฐและท้องถิ่นเท่านั้น

³⁷วิทยา นภาศิริกุลกิจ, ระบบการเมืองอังกฤษ, หน้า 47.

³⁸เรื่องเดียวกัน, หน้า 48.

การจัดองค์การของพรรคเดโมแครตและพรรครีพับลิกันมีความคล้ายคลึงกันมาก ส่วนใหญ่ประกอบด้วย "ระบบคณะกรรมการ" (committee system) ในระดับต่าง ๆ นับตั้งแต่ระดับชาติลงไปจนถึงท้องถิ่น³⁹ ตามแผนภูมิดังต่อไปนี้

แผนภูมิที่ 3 : แสดงการจัดองค์การของพรรคการเมืองในสหรัฐอเมริกา⁴⁰

ที่มา : Emmette S. Redford, Politics and Government in the United States (New York : Brace of World, 1965), p. 171.

³⁹V.O.Key,Jr., Politics, Parties and Pressure Groups (New York : Crowell, 1958) อ้างใน ปรีชา หงษ์ไกรเลิศ, พรรคการเมืองและปัญหาพรรคการเมืองไทย หน้า48.

⁴⁰ปรีชา หงษ์ไกรเลิศ, พรรคการเมืองและปัญหาพรรคการเมืองไทย, หน้า 48.

สำหรับพรรคคอมมิวนิสต์ ในประเทศที่ปกครองโดยระบอบคอมมิวนิสต์ ซึ่งถือว่าเป็น พรรคการเมืองของชนชั้นกรรมาชีพ และเป็นพรรคการเมืองเพียงพรรคเดียวที่ผูกขาดอำนาจ ทางการเมืองในประเทศ เช่น พรรคคอมมิวนิสต์ในสหภาพโซเวียต สาธารณรัฐประชาชนจีน เป็นต้น⁴¹

ในสหภาพโซเวียต พรรคคอมมิวนิสต์แห่งสหภาพโซเวียต (The Communist Party of the Soviet Union) มีโครงสร้างของพรรคที่เข้มแข็งมาก เพราะพรรคเน้นถึง คุณภาพของสมาชิกพรรคเป็นสำคัญ โดยเฉพาะผู้ที่ จะเข้าเป็นสมาชิกของพรรคจะต้องมีอุดมการ ลัทธิมาร์กซ์และเลนิน (Marxism and Leninism) และความจงรักภักดีต่อพรรคคอมมิวนิสต์แห่งสหภาพโซเวียตอย่างแท้จริง โดยพรรคได้วางกฎเกณฑ์การรับเข้าเป็นสมาชิกพรรค ไว้ว่า ผู้สมัครเป็นสมาชิกของพรรคจะต้องมีผู้รับรองโดยสมาชิกของพรรค ซึ่งอยู่ในสมาชิกภาพ ของพรรคมาแล้ว ไม่น้อยกว่า 3 ปี จำนวน 3 คน แต่ถ้าเป็นสมาชิกขององค์การสมัครเข้าเป็น สมาชิกพรรค จะกำหนดให้มีสมาชิกของพรรครับรองเพียง 2 คน เท่านั้น แต่ทั้งนี้จะต้องผ่าน การพิจารณาของที่ประชุมของพรรคในระดับท้องถิ่นมาก่อน⁴²

องค์การของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งสหภาพโซเวียตมีลักษณะ เหมือนรูปพีระมิด โดยมีสำนักงานใหญ่ในระดับชาติอยู่ในส่วนกลาง และมีสาขาพรรคในระดับหน่วยการปกครองที่รองลงมา ซึ่งได้แก่ มลรัฐ เขต เมือง และหน่วยการปกครองชั้นต้นต่าง ๆ⁴³ (โปรดดูแผนภูมิ)

ศูนย์วิทยพัทยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

41ปรีชา หงษ์ไกรเลิศ, พรรคการเมืองและปัญหาพรรคการเมืองไทย, หน้า 49.

42เรื่องเดียวกัน.

43เรื่องเดียวกัน.

แผนภูมิที่ 4 : แสดงการจัดองค์การของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย

ที่มา : จากหนังสือ ปรีชา หงษ์ไกรเลิศ, พรรคการเมืองและปัญหาพรรคการเมืองไทย, หน้า 49.

สำหรับพรรคคอมมิวนิสต์ในระดับชาติ⁴⁴ มีหน่วยงานที่สำคัญคือสภาของพรรค (Party Congress) ซึ่งจะเป็นผู้เลือกคณะกรรมการกลาง และคณะกรรมการกลางจะทำหน้าที่เลือกคณะอภิมุขของพรรค (Party Presidium) และสำนักเลขาธิการ (The Secretariat) และหน่วยงานอื่น ๆ เช่น คณะกรรมการตรวจการเงินของพรรค คณะกรรมการวินัยของพรรค เป็นต้น

⁴⁴บรรดตุ จรุง สุภาพ, "พรรคคอมมิวนิสต์ไทย" ใน พรรคการเมืองต่างประเทศไทย รวบรวมโดยกรมล ทงธรรมชาติ (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ของสมาคมสังคมนศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2514), หน้า 121 - 131.

สาขาพรรค

ความสำคัญของสาขาพรรค

ในระบอบประชาธิปไตย พรรคการเมืองจะต้องมีสาขาพรรคให้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้ และจะต้องมีสาขากระจายจัดกระจายไปยังทุกท้องที่และทุกกลุ่มผลประโยชน์ หรือมิฉะนั้นก็ต้องให้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้⁴⁵ ทั้งนี้สาขาพรรคการเมืองมีความสำคัญอย่างน้อย 9 ประการ⁴⁶ คือ

1. สร้างผู้นำทางการเมืองในระดับท้องถิ่น (training for local leadership) สมาชิกพรรคหรือผู้สนใจในท้องถิ่นสามารถมีส่วนร่วมทางการเมืองผ่านทางสาขาพรรค เช่น การมีโอกาสได้เป็นหัวหน้าสาขาพรรค กรรมการสาขาพรรคระดับภาค จังหวัด ตำบล เลขาธิการสาขาพรรค ฯลฯ และเมื่อประชุมกรรมการกลางของพรรคในระดับชาติ (national convention) ผู้นำทางการเมืองเหล่านี้อาจได้รับคัดเลือกหรือเลือกตั้ง เป็นตัวแทนไปร่วมประชุมหรืออาจได้รับเลือกจากที่ประชุมใหญ่เป็นกรรมการกลางก็ได้ เป็นการสร้างผู้นำทางการเมืองในระดับท้องถิ่น และจะทำให้สถาบันพรรคการเมือง เป็นสถาบันหลักในการฝึกอบรมผู้นำทางการเมืองมาตั้งแต่รากฐานของประเทศอย่างแท้จริง และถ้าสาขาพรรคได้ทำหน้าที่นี้อย่างมีประสิทธิภาพแล้ว การฝึกอบรมผู้นำทางการเมืองก็จะต้องพึ่งสถาบันราชการ ซึ่งไม่มีความเหมาะสมกับการฝึกอบรมผู้นำทางการเมืองอีกต่อไป

2. สร้างรากฐานให้พรรคการเมืองมีความเข้มแข็งและกลายเป็นสถาบันของประเทศชาติอย่างแท้จริง (bases for political institution) สถาบันของชาติ มิใช่เป็นสมาคมที่เกิดขึ้นและอยู่ได้ไม่นาน ตัวอย่างเช่นพรรคประชาธิปไตยถึงแม้จะเป็นพรรคที่เก่าแก่ที่สุดในประเทศไทยขณะนี้ แต่ก็มิได้หมายความว่า จะไม่มีโอกาสล้มเลิกหรือสิ้นสุดไปได้ ถ้าหากประชาชนไม่สนับสนุนก็อาจจะสิ้นสุดไปได้ ดังนั้นพรรคประชาธิปไตยจึงควรขยายสาขา

⁴⁵ปรีชา หงษ์ไกรเลิศ, พรรคการเมืองและปัญหาพรรคการเมืองไทย,

หน้า 100.

⁴⁶เรื่องเดียวกัน, หน้า 100 - 102.

พรรคให้กว้างขวางออกไปในทศวรรษของประเทศ และขยายไปยังกลุ่มผลประโยชน์ให้มากกว่ากลุ่มเก่าที่จะทำได้ เพื่อสร้างรากฐาน (base) และเพื่อพรรคกลายเป็นสถาบันหลักของชาติต่อไปได้

3. สาขาพรรคเป็นแหล่งรวบรวมข้อมูลและข่าวสารต่าง ๆ บ่อน้ำให้กับพรรค (data collection) สาขาพรรคมีความใกล้ชิดกับประชาชนในท้องถิ่น และสามารถหาข้อมูลที่ถูกต้องหรือใกล้เคียงกับสภาพความเป็นจริงที่เกิดขึ้นท้องถิ่นมากกว่าแหล่งใดของพรรค การที่พรรคไม่มีสาขาจะทำให้พรรคได้ข้อมูลที่อาจผิดพลาดหรือไม่ทันสมัยได้ นอกจากนี้การเสนอข้อเสนอสื่อสารและข้อมูลให้พรรคจะช่วยให้พรรคได้มีโอกาสปรับปรุงนโยบายให้ทันสมัยและอยู่ในความนิยมของประชาชนเสมอ

4. สาขาพรรคจะเป็นการตอบสนอง ความต้องการของประชาชนในท้องถิ่น ที่ให้ความสนใจนโยบาย และวิถีดำเนินงานของพรรค ในขณะที่เดียวกันพรรคก็สามารถหาทางโฆษณาขยายไปยังหมู่ประชาชนให้กว้างขวางได้ ในที่สุดพรรคก็จะมีจำนวนสมาชิกมากยิ่งขึ้น นอกจากนี้พรรคการเมืองสามารถให้การศึกษอบรมทางการเมือง (political education) แก่ประชาชนในท้องถิ่นที่รู้จักหน้าที่และความรับผิดชอบในระดับประชาธิปไตย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการรู้จักพรรคการเมืองและการรู้จักการใช้บริการของพรรคการเมืองให้เกิดประโยชน์กับเขา ซึ่งถ้าไม่มีสาขาพรรคแล้ว พรรคการเมืองจะกระทำได้ยากมาก เพราะสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่สังกัดพรรคจะไม่ค่อยมีเวลาที่จะทำหน้าที่ดังกล่าวได้ ยิ่งกว่านั้นสาขาพรรคการเมือง ย่อมทำหน้าที่ให้การศึกษอบรมแก่ประชาชนในท้องถิ่นได้ดีกว่า เพราะรู้ข้อมูลดีกว่า

5. สาขาพรรคจะทำหน้าที่สนับสนุนการเลือกตั้งของพรรค ไม่ว่าจะเป็นการเลือกตั้งทั่วไป (general elections) การเลือกตั้งซ่อม (by-elections) หรือการเลือกตั้งสภาท้องถิ่น (local elections) เช่น การเลือกตั้งนายกองค์การบริหารส่วนจังหวัด สมาชิกสภาจังหวัด นายกเทศมนตรี เทศมนตรี สมาชิกสภาเทศบาล กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน เป็นต้น ในที่สุดพรรคการเมืองก็จะกลายเป็นสถาบันทางการเมืองที่สำคัญและจะขาดเสียมิได้ สำหรับประชาธิปไตย ในประเทศไทย

6. สาขาพรรคมีส่วนช่วยพิจารณาสรรหาผู้สมัครรับเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร เพราะการสรรหาจะต้องเริ่มจากสาขาพรรคในท้องถิ่นก่อน จากสาขาพรรคระดับตำบล (ถ้ามี) ก็เสนอมายังสาขาระดับอำเภอ (ถ้ามี) และเสนอขึ้นมาถึงระดับจังหวัด จากจังหวัดก็เสนอมายังภาค และจากภาคก็เสนอมายังคณะกรรมการกลาง (central committee) ซึ่งจะเป็นการช่วยกลั่นกรองการสรรหาให้ได้คนดีมีฝีมือ และสามารถไปหาชื่อเสียงให้กับพรรคได้ต่อไป และแม้แต่ประชาชนเอง ก็จะได้รับประโยชน์จากการมีผู้แทนที่มีประสิทธิภาพ

7. สาขาพรรคในท้องถิ่นจะเป็นศูนย์รวม (centre) ในความคิดเห็นทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม ที่เป็นประโยชน์โดยตรงและโดยอ้อมของท้องถิ่น

8. สาขาพรรคจะทำหน้าที่เป็นสื่อประสาน (link) ระหว่างพรรคการเมืองกับสมาชิกพรรคหรือผู้ให้ความสนใจในกิจการของพรรคได้เป็นอย่างดี

9. สาขาพรรคจะเป็นองค์การที่สามารถนำเอานโยบายของพรรคไปสู่ความสำเร็จในการปฏิบัติได้เป็นอย่างดี เพราะสาขาพรรคมีความใกล้ชิดกับสมาชิกพรรคซึ่งอยู่กระจัดกระจายในท้องถิ่น นอกจากนี้สาขาพรรคอาจถือโอกาสแทรกซึมเข้าไปในสื่อมวลชนของท้องถิ่น อาทิ การอธิบายปัญหาทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม การศึกษา การแพทย์ ฯลฯ ในทัศนะของพรรคการเมือง ด้วยเหตุนี้ในประเทศไทยที่ประชาธิปไตยเจริญแล้ว เช่น อังกฤษ สวิตเซอร์แลนด์ สหรัฐอเมริกา ออสเตรเลีย นิวซีแลนด์ ฯลฯ ประชาชนจึงไม่กลัวการปฏิวัติหรือรัฐประหาร เพราะสาขาพรรคได้ให้การศึกษาดูงานที่ถูกต้อง จึงเกิดประชาธิปไตยขึ้นอย่างมั่นคง

ลักษณะของสาขาพรรค

ลักษณะสาขาพรรคการเมืองแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ คือ⁴⁷

1. แบ่งตามลักษณะการรวมผลประโยชน์ (interest aggregation)

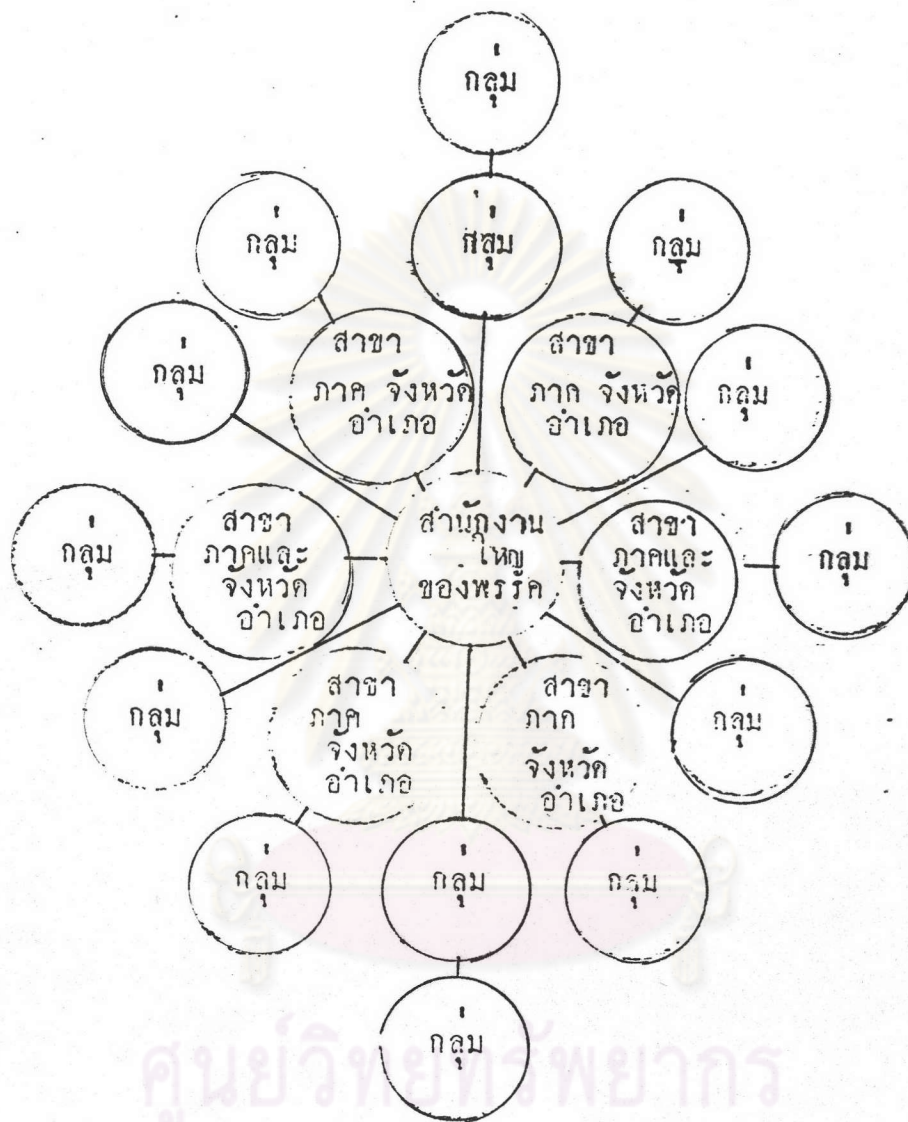
⁴⁷ปรีชา หงษ์ไกรเลิศ, พรรคการเมืองและปัญหาพรรคการเมืองไทย, หน้า 103.

หมายความรวมถึงผลประโยชน์ในด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคม การบริหาร การอนามัย การศึกษา การอาชีพ ฯลฯ โดยอาจจะมีการรวมกลุ่มทั้งที่เป็นทางการ (formal groups) และไม่เป็นทางการ (informal groups) กลุ่มที่เป็นทางการได้แก่ กลุ่มซึ่งมีกฎหมายรับรอง เช่น บริษัท ห้างหุ้นส่วน สหกรณ์ สมาคม สหภาพ สถาบันการศึกษา สถาบันอื่น ๆ ฯลฯ กลุ่มที่ไม่เป็นทางการได้แก่กลุ่มของประชาชนที่รวมตัวกันชั่วคราวซึ่งมีลักษณะไม่ถาวร และไม่มีกฎหมายรับรอง เช่น ชมรม ชุมมุน กลุ่ม ฯลฯ

การรวมผลประโยชน์นี้อาจเป็นการรวมกลุ่มผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ (economic interest group) กลุ่มผลประโยชน์ทางสังคม (social interest group) ก็ได้และกลุ่มต่าง ๆ บางทีก็มักจะมีลักษณะผสมกันหลายด้าน แต่พรรคการเมืองควรให้ความสนใจในกลุ่มผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจให้มาก เพราะกลุ่มผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจนี้ ถ้ามีการรวมตัวอย่างกันแน่นแฟ้น (well-organized) จะสร้างพลัง (dynamics) และจะกลายเป็นกลุ่มอิทธิพล (pressure groups) ซึ่งจะสามารถสร้างอิทธิพลเหนือรัฐบาลได้ และกลุ่มผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจมักมีจำนวนสมาชิกเป็นจำนวนมากมหาศาล เช่น สหภาพแรงงาน สมาคมกรรมกร สมาคมนายจ้าง สมาคมข้าราชการพลเรือน กลุ่มเกษตรกร ฯลฯ แต่กลุ่มอื่น ๆ ที่สามารถรวมตัวอย่างเหนียวแน่นก็สามารถสร้างอิทธิพลต่อรัฐบาลได้เหมือนกัน เช่น กลุ่มนิสิตนักศึกษา เป็นต้น (โปรดดูแผนภูมิที่ 5)

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แผนภูมิที่ 5 แสดงสาขาพรรคระดับต่าง ๆ และสาขาตามกลุ่มผลประโยชน์

ศูนย์วิจัยที่พายากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

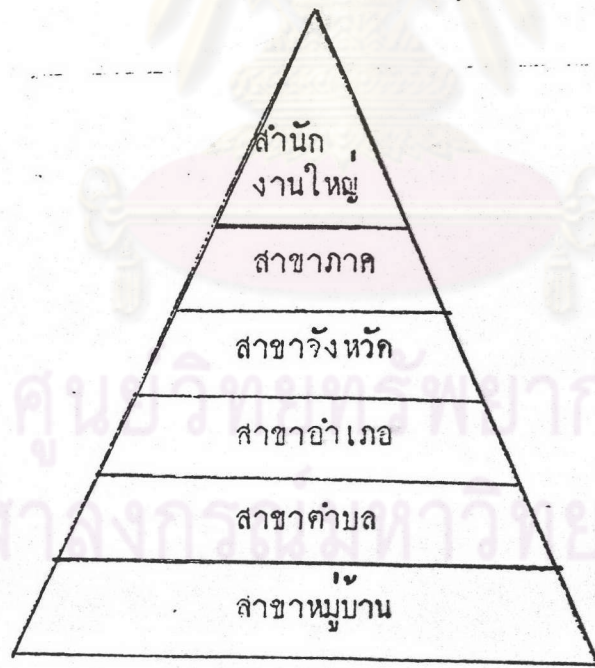
ที่มา : ปรีชา หงษ์ไกรเลิศ. พรรคการเมืองและปัญหาพรรคการเมืองไทย, หน้า 105.

ฉะนั้น กลุ่มผลประโยชน์และกลุ่มอิทธิพลที่พรรคการเมืองควรเข้าไปมีอิทธิพล อาจได้แก่กลุ่มต่าง ๆ อาทิ สหภาพแรงงาน สหกรณ์ชนิดต่าง ๆ สมาคมกรรมกร สมาคมชาวนา และเกษตรกร สมาคมนักธุรกิจ สมาคมข้าราชการพลเรือน ศูนย์กลางนักเรียน นิสิต นักศึกษา เป็นต้น

2. แบ่งตามสภาพของท้องถิ่น (location)

หมายความถึงสาขาพรรคเกิดขึ้นตามส่วนต่าง ๆ ของประเทศ นับตั้งแต่ภาค จังหวัด อำเภอ ตำบล และหมู่บ้าน ซึ่งมีลักษณะเหมือนกับสายการบริหาร ของระเบียบบริหาร ราชการแผ่นดิน และมีลักษณะ เป็นรูปปิรามิด (pyramid) (โปรดดูแผนภูมิที่ 6)

แผนภูมิที่ 6 แสดงการจัดองค์กรของพรรคการเมืองเป็นรูปปิรามิด

ที่มา : ปรีชา หงษ์ไกรเลิศ, พรรคการเมืองและปัญหาพรรคการเมืองไทย, หน้า 104.

สาขาพรรคการเมืองเหล่านี้ จะต้องประสานงานกันเป็นลูกโซ่เหมือนเครื่องจักรนาฬิกา โดยมีสำนักงานใหญ่ในกรุงเทพมหานคร เป็นศูนย์กลางสำหรับการประสานงาน สำนักงานใหญ่มีหน้าที่ในการให้ความช่วยเหลือทางวิชาการ การแนะนำทั่วไป การเงิน การบริหารหรือ และหน้าที่อื่น ๆ ที่จำเป็น ส่วนสาขาพรรคในระดับต่าง ๆ จะต้องรายงานโดยตรงขึ้นไปจากระดับหมู่บ้านไปยังตำบล จากตำบลไปยังอำเภอ จากอำเภอไปยังจังหวัด จากจังหวัดไปยังภาค และจากภาคไปยังสำนักงานใหญ่ (โปรดดูแผนภูมิที่ 7)

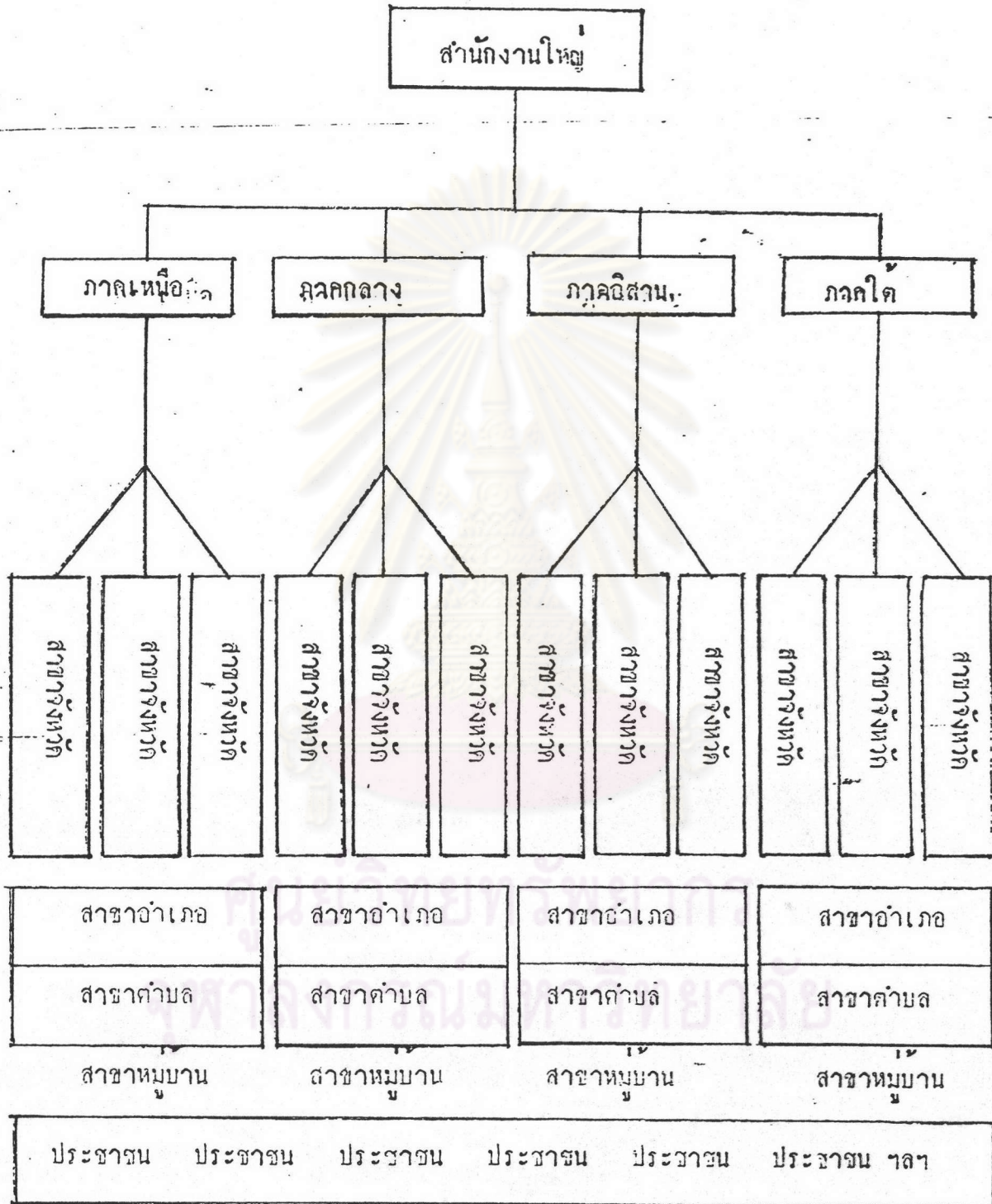
หน้าที่และบทบาทของสาขาพรรค⁴⁸

ดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น สาขาพรรคการเมืองอาจมีทั้งการจัดแบ่งตามสภาพของท้องถิ่น และลักษณะการรวมผลประโยชน์ ด้วยเหตุนี้สาขาพรรคการเมืองจะต้องมีทั้งกลุ่มผลประโยชน์ต่าง ๆ และสาขาระดับท้องถิ่นเป็นลูกโซ่จากสำนักงานใหญ่ไปยังส่วนภูมิภาคและส่วนท้องถิ่นทั่วประเทศ สำหรับในเขตกรุงเทพมหานคร ก็ต้องถือว่าเป็นสาขาระดับท้องถิ่นด้วย แต่อาจมีสำนักงานใหญ่สาขา (branch headquarters) อยู่ที่สำนักงานใหญ่ของพรรคและสาขาย่อย (sub-branch) ตามเขตการปกครองต่าง ๆ เช่น เขตพญาไท ดุสิต ป้อมปราบ ราชบุรีบูรณะ ภาษีเจริญ ฯลฯ ซึ่งแต่ละเขตก็อาจแบ่งย่อยออกไปได้อีกตามลักษณะและความต้องการของสมาชิกพรรคและผู้สนใจ โดยมีสำนักงานใหญ่ทำหน้าที่ประสานงานให้คำปรึกษาแนะนำช่วยเหลือ

นอกจากนี้หน้าที่ต่าง ๆ ตามที่ได้กล่าวมาในหัวข้อ "ความสำคัญของสาขาพรรค" แล้วนั้น สาขาพรรคการเมืองก็มีหน้าที่เฉพาะเกี่ยวกับการเลือกตั้งระดับท้องถิ่นต่าง ๆ ตามที่สาขาพรรคนั้น ๆ รับผิดชอบอยู่ เช่น สาขาพรรคระดับจังหวัดก็มีหน้าที่ในการสรรหาสมาชิกพรรครับสมัครรับเลือกตั้งนายกองค์การบริหารส่วนจังหวัด นายกเทศมนตรี สมาชิกสภาจังหวัด สมาชิกสภาเทศบาล เป็นต้น สาขาพรรคระดับอำเภอก็มีหน้าที่ช่วยสาขาพรรคระดับจังหวัด สรรหาผู้สมัครเช่นเดียวกับสาขาระดับจังหวัด และในตนเองเดียวกัน สาขาพรรคระดับตำบลและหมู่บ้านก็ต้องช่วยเหลือสาขาพรรคระดับจังหวัดและอำเภอ

⁴⁸ปรีชา หงษ์ไกรเลิศ, พรรคการเมืองและปัญหาพรรคการเมืองไทย, หน้า

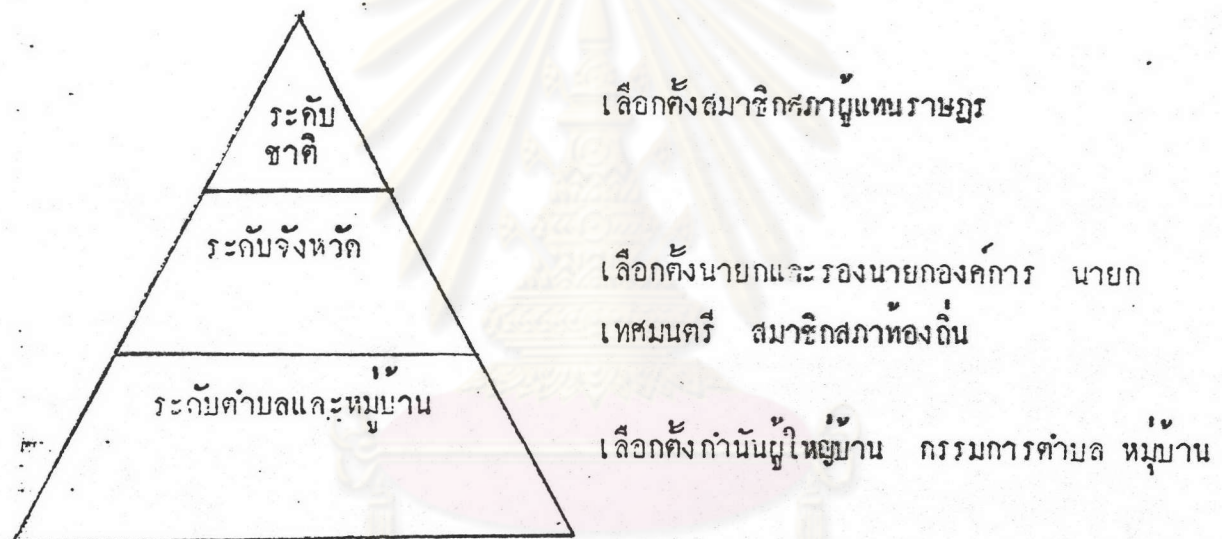
แผนภูมิที่ 7 : แสดงการจัดตั้งสาขาพรรคการเมืองในประเทศตามอุดมคติ

ที่มา : ปรีชา หงษ์ไกรเลิศ, พรรคการเมืองและปัญหาพรรคการเมืองไทย, หน้า 23.

อย่างไรก็ตามสาขาพรรคระดับตำบล อาจมีหน้าที่สรรหาสมาชิกพรรคเข้าสมัครแข่งขันเลือกตั้ง กำนันและผู้ใหญ่บ้าน หรือตำแหน่งเลือกตั้งอื่น ๆ เช่น คณะกรรมการพัฒนาตำบล คณะกรรมการพัฒนาหมู่บ้าน ฯลฯ โดยมีสาขาพรรคระดับภาคเป็นศูนย์อำนวยการสาขาใหญ่ และมีสำนักงานใหญ่เป็นศูนย์บัญชาการ (โปรดดูแผนภูมิที่ 8) ประกอบ

แผนภูมิที่ 8 : แสดงหน้าที่และบทบาทของสาขาพรรคเกี่ยวกับการเลือกตั้งระดับท้องถิ่น

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ที่มา : ปรีชา หงษ์ไกรเลิศ, พรรคการเมืองและปัญหาพรรคการเมืองไทย, หน้า 106.

สาขาพรรคการเมืองทุกระดับ จะต้องทำงานประสานกับพรรคที่เป็นกลุ่มอิทธิพล และกลุ่มผลประโยชน์ แม้ว่ากลุ่มผลประโยชน์ส่วนใหญ่จะทำงานประสานกับสำนักงานใหญ่ ของพรรคแล้วก็ตาม แต่กลุ่มผลประโยชน์ต่าง ๆ ก็มักจะมีสาขาของเขายู่ในท้องถิ่นต่าง ๆ ด้วย เช่น สหภาพแรงงาน สมาคมชานา สหกรณ์ มหาวิทยาลัย เป็นต้น ฉะนั้นสาขา พรรคการเมือง จึงต้องมีหน้าที่ประสานงานกับกลุ่มผลประโยชน์ที่มีอยู่ในท้องถิ่นและสาขา พรรคระดับสูงขึ้นไปจนถึงสำนักงานใหญ่

การบริหารสาขาพรรค⁴⁹

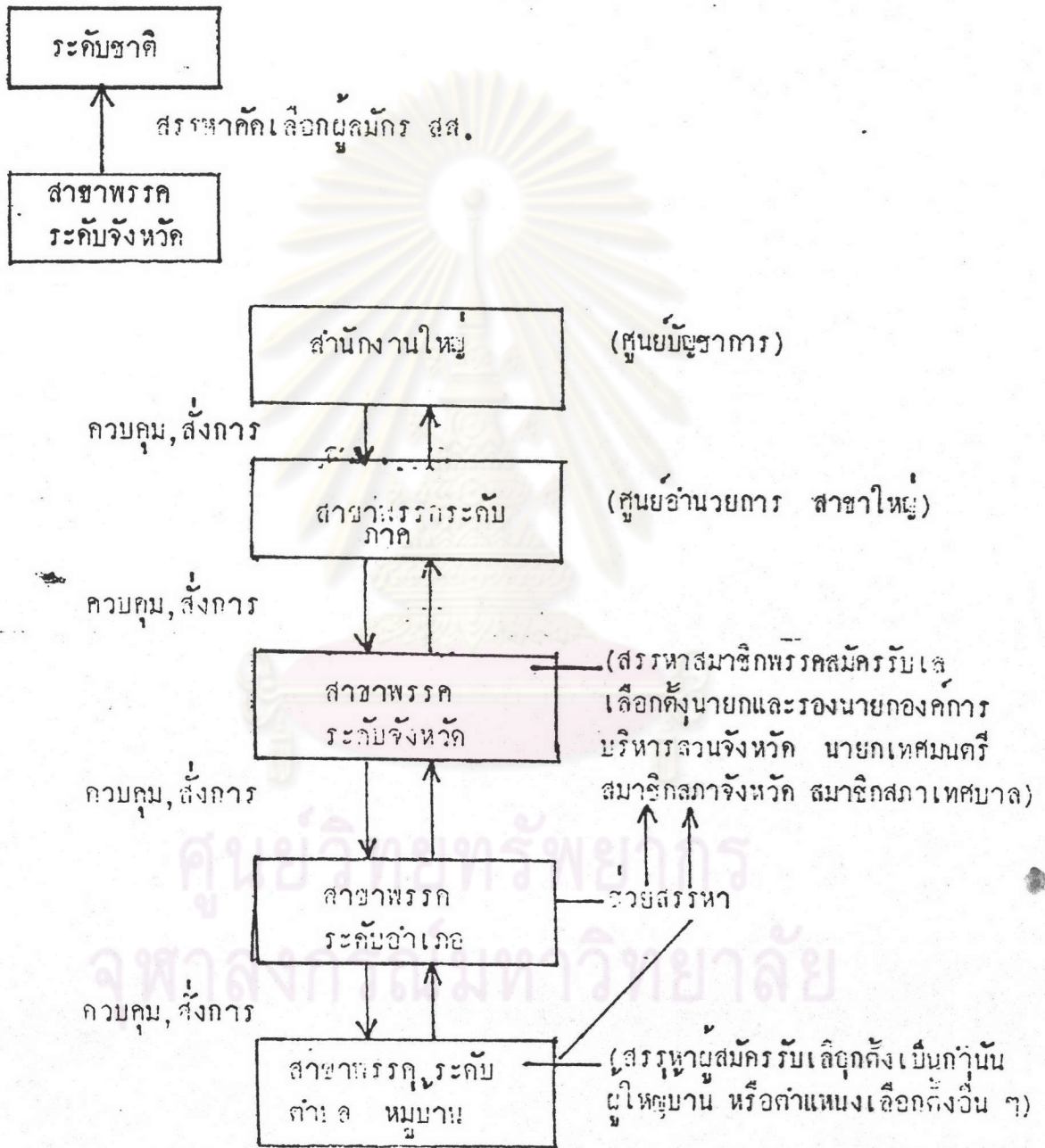
เพื่อเป็นการฝึกอบรมผู้นำทางการเมือง สาขาพรรคการเมืองจึงเป็นแหล่งที่สามารถ สรรหาและฝึกอบรมคนในท้องถิ่นเป็นกรรมการสาขาพรรคได้มาก และได้ผลดียิ่ง โดยปกติสาขา พรรคจะต้องมีตำแหน่งอย่างน้อย 5 ตำแหน่ง คือ

1. หัวหน้าสาขาพรรค
2. รองหัวหน้าสาขาพรรค (คนเดียวหรือหลายคนก็ได้)
3. เลขานุการสาขาพรรค
4. รองเลขานุการสาขาพรรค (คนเดียวหรือหลายคนก็ได้)
5. คณะกรรมการสาขาพรรค (จำนวนตามความจำเป็นของท้องถิ่น)

ในการฝึกฝนผู้นำทางการเมืองความสำคัญจึงอยู่ที่ การสรรหาและการเข้าดำรง ตำแหน่งต่าง ๆ ข้างต้น สาขาพรรคจะต้องเปิดโอกาสให้คนในท้องถิ่นและสมัคร เป็นสมาชิก พรรคได้รับเลือกตั้ง เป็นหัวหน้าสาขาพรรคและตำแหน่งต่าง ๆ ตามความเหมาะสม และ เมื่อสาขาพรรคส่งสมาชิกเข้ารับเลือกตั้งในระดับท้องถิ่น กรรมการสาขาพรรคเหล่านี้ก็จะ เป็นตัวแทนของสาขาพรรคเข้าแข่งขันรับเลือกตั้ง เช่น หัวหน้าสาขาพรรคระดับจังหวัด อาจสมัครแข่งขันในตำแหน่งนายกองค์การบริหารส่วนจังหวัด หรือหัวหน้าสาขาพรรคระดับ ตำบลสมัครแข่งขันในตำแหน่งกำนัน เป็นต้น

⁴⁹สรุปความจากหนังสือ ปรีชา หงษ์ไกรเลิศ, พรรคการเมืองและปัญหา พรรคการเมืองไทย, หน้า 96-67.

แผนภูมิที่ 9 : แสดงหน้าที่และบทบาทสาขาพรรคเกี่ยวกับการเลือกตั้งระดับท้องถิ่น
(ขยายจากแผนภูมิที่ 8)

ส่วนกรรมการอื่นก็อาจสมัครรับเลือกตั้งในตำแหน่งต่าง ๆ ในการนี้สาขาพรรคระดับสูงขึ้นไปจะเป็นที่เลี้ยงในการวางแผน ให้คำแนะนำปรึกษาหารือ และสนับสนุนในด้านการเงิน แต่ในทางปฏิบัติ เมื่อสาขาพรรคจะพิจารณาส่งสมาชิกคนใดเข้ารับเลือกตั้งในตำแหน่งใดก็จะต้องขออนุมัติเป็นทางการกับสำนักงานใหญ่ผ่านสาขาพรรคในระดับที่สูงกว่าเพื่อการประสานงาน และแสวงหาความร่วมมือในด้านต่าง ๆ ในอันที่จะช่วยให้สาขาพรรคประสบความสำเร็จในการเลือกตั้ง

สำนักงานเลขาธิการสาขาพรรคจะมีบทบาทสำคัญในการอำนวยความสะดวกเลือกตั้งและเป็นศูนย์กลางในการบริหารงานสาขาพรรคทั้งหมด สำนักงานเลขาธิการสาขาพรรคจะต้องมีเจ้าหน้าที่ต่าง ๆ รวมทั้งนักวิชาการในด้านต่าง ๆ และควรจัดแบ่งสำนักงานสาขาพรรคออกเป็นอย่างน้อย 6 ฝ่าย⁵⁰ คือ

1. ฝ่ายรณรงค์เลือกตั้ง
2. ฝ่ายสำรวจประชามติ
3. ฝ่ายวิจัยและวางแผน
4. ฝ่ายนโยบายและการเมือง
5. ฝ่ายวิชาการ
6. ฝ่ายการเงิน

ในด้านการเงินของสาขาพรรคซึ่งนับว่ามีความสำคัญมาก สาขาพรรคอาจได้รับเงินจากค่าสมาชิก ซึ่งสำนักงานใหญ่ให้ส่วนแบ่งมา การบริจาคเงินให้สาขาพรรคโดยตรง การจัดหารายได้ เช่น การจัดมหรสพต่าง ๆ และมีการจำหน่ายบัตร เงินอุดหนุนจากสำนักงานใหญ่และรายได้อื่น ๆ ซึ่งกรรมการบริหารสาขาพรรคหรือสมาชิกพรรคซึ่งสังกัดสาขาพรรคนั้น ๆ ได้จัดหามาให้รวมทั้งดอกเบี้ยเงินฝากธนาคารของสาขาพรรค.

⁵⁰ปรีชา หงษ์ไกรเลิศ, พรรคการเมืองและปัญหาพรรคการเมืองไทย, หน้า 97.

ทฤษฎีผู้นำ

ผู้นำ (leadership)

คำจำกัดความของการเป็นผู้นำ มีนักวิชาการท่านต่าง ๆ ได้เสนอไว้ดังนี้⁵¹
 ราล์ฟ เอ็ม สตอกดิลล์ (Ralph M. Stogdill) ได้ให้ความหมายของการ
 เป็นผู้นำว่า เป็นกิจกรรมของการที่จะสร้างอิทธิพลต่อผู้ใต้บังคับบัญชาหรือกลุ่ม เพื่อที่จะก่อ
 ให้เกิดความพยายามในการดำเนินงานให้บรรลุถึงเป้าหมายที่กำหนดไว้⁵²

วาร์เรน จี. เบ็นนิส (Warren G. Bennis) ให้ความหมายของการเป็นผู้นำ
 ว่า คือกระบวนการชักนำผู้ใต้บังคับบัญชาให้ปฏิบัติตามที่ต้องการ⁵³

ริชาร์ด และกรีนโลว์ (Max D. Richards and Paul S. Greenlow)
 กล่าวว่า การเป็นผู้นำหมายถึงการที่บุคคลผู้นั้นสามารถกำหนดวัตถุประสงค์ของตนและให้
 ผู้อื่นปฏิบัติตามวัตถุประสงค์ของตน เพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่กำหนดสถานการณ์ใด
 สถานการณ์หนึ่ง⁵⁴

⁵¹อุทัย ทิรัญโต, ประมุขศิลป์ : ศิลปะของการเป็นผู้นำ, พิมพ์ครั้งแรก
 (กรุงเทพ : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, 2524, หน้า 12.

⁵²Ralph M. Stogdill "Leadership, Membership and
 Organization" Psychological Bulletin, January 1950 p.4 อ้างใน อุทัย
 ทิรัญโต, อ้างแล้ว, หน้า 12.

⁵³Warren G. Bennis "Leadership Theory and Administrative
 Behavior The Problem of Authority" Administrative Science Quarterly
 December 1959 p.261. อ้างใน อุทัย ทิรัญโต, อ้างแล้ว, หน้า 12.

⁵⁴Max D. Richards and Paul S. Greenlow, Management and -
 Decision-Making (Homewood : Richard D. Irwin 1961), p.135. อ้างใน
 อุทัย ทิรัญโต อ้างแล้ว, หน้า 12.

ออร์ดีเวย์ ทีด (Ordway Tead) ให้คำจำกัดความผู้นำว่า ความเป็นผู้นำได้แก่กิจกรรมในการใช้อิทธิพลจูงใจประชาชน ให้ร่วมมือปฏิบัติงานเพื่อวัตถุประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งคนเหล่านั้นเอง เห็นว่าเป็นสิ่งอันพึงปรารถนา⁵⁵

จากนิยามทั้งหลายข้างต้น มีข้อพึงสังเกตว่านักวิชาการมีความเห็นพ้องต้องกันว่าความเป็นผู้นำคือกิจกรรมในการสร้างอิทธิพลจูงใจผู้ใต้บังคับบัญชาหรือกลุ่ม เพื่อที่จะก่อให้เกิดความพยายามร่วมกันในการทำงาน โดยให้บรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้ในสถานการณ์ใดสถานการณ์หนึ่ง⁵⁶

สรุปได้ว่า ลักษณะร่วมกันที่แสดงว่าใครเป็นผู้นำ อาจพิจารณาได้จากหลักเกณฑ์ดังต่อไปนี้

1. ใครเป็นแกนนำในกลุ่ม
2. ใครมีตำแหน่งสูงกว่าคนอื่นในกลุ่ม
3. ใครมีอิทธิพลต่อการกระทำใด ๆ ของกลุ่ม
4. ใครคือผู้ที่คนส่วนใหญ่ในกลุ่มชื่นชมและยอมรับนับถือ
5. ใครคือสัญลักษณ์ของกลุ่ม

ดังนั้น หากผู้ใดมีลักษณะร่วมกันเช่นดังกล่าวนี้ เขาผู้นั้นคือผู้นำ

ประเภทและลักษณะของผู้นำ

พิจารณาความเป็นผู้นำจากสถานภาพ จำนวนเป็น 3 ประเภท คือ⁵⁷

⁵⁵Ordway Tead, The Art of Leadership (New York : McGraw-Hill), pp.14-15.

⁵⁶อุทัย หิรัญโรต, ประมุขศิลป์ : ศิลปะของการเป็นผู้นำ, หน้า 13.

⁵⁷เรื่องเดียวกัน, หน้า 19-20

1. ผู้นำตามกฎหมาย (legal leaders) หมายถึงผู้ดำรงตำแหน่งผู้นำหรือหัวหน้าคน โดยกฎหมายหรือระเบียบแบบแผนขององค์การ เช่น ปลัดกระทรวง อธิบดี ผู้จัดการหรือตำแหน่งอื่น ๆ ที่มีหน้าที่ปกครองบังคับบัญชาคน ผู้ที่ดำรงตำแหน่งดังกล่าว จะมีความน่าเชื่อถือที่ความรับผิดชอบตามที่กฎหมายกำหนดไว้ ผู้นำประเภทนี้เป็นผู้นำที่องค์การแต่งตั้ง โดยพิจารณาถึงความรู้ความสามารถและความเหมาะสม

2. ผู้นำที่เกิดจากความสามารถพิเศษ (charismatic leaders) ผู้นำประเภทนี้มีคุณสมบัติเป็นผู้นำหรือเกิดมาเพื่อเป็นผู้นำ โดยที่เขาได้รับตำแหน่งผู้นำจากการที่มีสมบัติพิเศษในการนำคน เช่น มีบุคลิกภาพในการดึงดูดใจคน มีความสามารถในการพูด มีความเฉลียวฉลาด มีคุณธรรม เป็นต้น แต่คุณสมบัติพิเศษเหล่านี้จะต้องดีเด่นเหนือบุคคลทั่วไป ผู้นำประเภทนี้ไม่จำเป็นต้องมีตำแหน่งอยู่ในองค์การ แต่เขาก็สามารถครองใจผู้อื่นได้โดยอาศัยบุคลิกภาพ และอำนาจจางซึ่งมีอยู่ในตนเอง

3. ผู้นำที่เป็นสัญลักษณ์ (symbolic leaders) ผู้นำประเภทนี้โดยตำแหน่งหน้าที่ความรับผิดชอบ หรือคุณสมบัติส่วนตัวเป็นเพียงสัญลักษณ์ของกลุ่ม หรือเป็นสัญลักษณ์ของคนทั้งหลาย ซึ่งคนทั่วไปต้องเคารพนับถือ เช่น องค์พระมหากษัตริย์ สมเด็จพระสังฆราช ประธานสภาผู้แทนราษฎร เป็นต้น

ความเป็นผู้นำโดยพิจารณาจากลักษณะและวิธีการทำงาน

โดยพิจารณาความเป็นผู้นำจากลักษณะของบทบาทและวิธีการทำงานซึ่งแบ่งออกได้เป็น 3 ประเภท คือ

1. ผู้นำแบบอัตตนิยม (autocratic leaders) บางที่เรียกกันว่าผู้นำแบบ "แบบอัตตาธิปไตย" ได้แก่ผู้นำที่ชอบแสดงอำนาจหรือแสดงความเหนือกว่าบุคคลอื่น ในลักษณะที่ไม่ยอมรับความสำคัญของผู้ถาม ซึ่งอาจเป็นเพราะไม่เชื่อในความรู้ความสามารถของผู้อื่น หรือเขามีความเชื่อมั่นในตนเองมากเกินไป วิธีการทำงานของผู้นำแบบอัตตนิยม มักจะแสดงออกในรูปของการไม่ฟังความคิดเห็นของคนอื่น ไม่ชอบให้ใครคัดค้าน ชอบความเด็ดขาด และตัดสินใจเด็ดเดี่ยว ผู้นำประเภทนี้เหมาะสมมากที่สุดในฐานะการสั่งการหรือในคราวมีเหตุการณ์วิกฤติทางการเมือง เศรษฐกิจหรือการปกครอง

2. ผู้นำแบบเสรีนิยม⁵⁸ (laissez - faire leaders) ผู้นำประเภทนี้เกลียดชังการใช้อำนาจ การกำหนดเปิดโอกาสให้ทุกคนใช้เสรีภาพอย่างกว้างขวาง จนดูประหนึ่งว่าเป็นคนไม่มีหลักการ ทุกสิ่งทุกอย่างปล่อยให้ไปตามความคิดเห็นของผู้ตาม หรือยินยอมให้ทุกคนปกครองตนเองมากกว่าจะขึ้นากับแนวทางซึ่งในทางวิชาการถือว่าผู้นำประเภทนี้ขาดความสันทัดต่อการสร้างสรรค์ ไม่นำมาต่อผู้ร่วมงาน และไร้ความสามารถในการจูงใจ แต่วิธีการของผู้นำประเภทนี้ทำให้ผู้ปฏิบัติงานมีอิสระในการปฏิบัติงานและใช้ความคิดของตนเองได้มาก ผลงานที่สำเร็จเกิดขึ้นจากผู้ตามมากกว่าการใช้ภาวะผู้นำของผู้⁵⁹

3. ผู้นำแบบประชาธิปไตย (democratic leaders) ผู้นำแบบประชาธิปไตยนี้ยอมรับกันว่าเป็นแบบอย่างผู้นำที่ดี อำนวยความสะดวกในการบริหารงานมากที่สุด วิธีการทำงานของผู้นำประเภทนี้คือให้ความสำคัญความเห็นของกลุ่มเหนือกว่าของตัวเองและยอมรับความสำคัญของกลุ่ม โดยเชื่อว่าความสำเร็จแห่งงานเกิดขึ้นเพราะพลังของกลุ่ม ผู้นำแบบประชาธิปไตย จึงมักจะยินยอมให้ผู้ร่วมงานมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ และกำหนดเป้าหมายขององค์การ ซึ่งทำให้เกิดการสนับสนุนและความเข้าใจอันดี อันจะเป็นพลังให้การบริหารงานบังเกิดประสิทธิผล ผู้นำแบบประชาธิปไตยเป็นผู้นำที่ใช้อิทธิพลจูงใจคน และใช้ความรู้ความสามารถของแต่ละคนให้เป็นประโยชน์แก่องค์การมากที่สุด⁶⁰

การใช้อิทธิพลจูงใจ เป็นส่วนหนึ่ง que แสดงให้เห็นความเป็นผู้นำ ซึ่งอาจพิจารณาได้จากลักษณะดังต่อไปนี้⁶¹

⁵⁸อุทัย หิรัญโต; ประมุขศิลป์ : ศิลปะของการเป็นผู้นำ, หน้า 13.

⁵⁹อุทัย หิรัญโต, ประมุขศิลป์ : ศิลปะของการเป็นผู้นำ, หน้า 21

⁶⁰เรื่องเดียวกัน

⁶¹เรื่องเดียวกัน, หน้า 26-29

1. ความเป็นคนไม่มีพิธีรีตรอง โดยทั่วไปแล้วบุคคลที่เป็นผู้นำที่มีสถานะ เป็นพิเศษ อย่างไม่อย่างหนึ่ง หรือหลายอย่างรวมกัน เช่น มียศศักดิ์ เครื่องแบบที่อยู่อาศัย หรือสำนักงาน อันโอ้อ่า เป็นต้น แต่ในทางกลับกัน ความเป็นคนไม่มีพิธีรีตรองของผู้นำหลังจากที่สถานะของ เขาในฐานะที่เป็นผู้นำมั่นคงดีแล้ว อาจกลายเป็นสิ่งที่มีอิทธิพลที่สุด โดยแนะนำให้ผู้ถูกนำเห็นว่าผู้นำ เป็น "คนธรรมดา" เขาไม่ได้วางท่า " เขาก็ดูเหมือนกับพวกเรานี่เอง"

2. การปรากฏตัวต่อสาธารณชนของผู้นำ มีคุณค่าในการสร้างความเป็นปึกแผ่น อย่างมาก เพราะการปรากฏตัวอย่างใกล้ชิดมีคุณค่าในการเข้าอารมณ์ และคุณค่าในการแนะนำให้ผู้เลือกได้เห็นตัวเขามากที่สุด ดังนั้นผู้นำควรจะต้องปรากฏตัวต่อหน้าสาธารณชนบ่อยครั้ง และใช้เรื่องราวในการกระตุ้นใจอย่างฉลาด

3. การโฆษณาประชาสัมพันธ์ การโฆษณาเป็นการจูงใจที่มีคุณค่าในการสร้าง เกียรติคุณในการเข้าใจ การผูกพันใจคน การโฆษณาประชาสัมพันธ์ เป็นการดำเนินการอย่าง เปิดเผยและตรงไปตรงมา เพื่อให้ข่าวสารแก่ผู้ตาม หรือผู้ประสงค์จะเป็นผู้ตาม

4. การทำงานให้เป็นที่รักของผู้นำ ความจงรักภักดีของผู้ตามต่อผู้นำ เป็นด้วย ความสำเร็จอันใหญ่หลวงในการนำคน ทั้งนี้เพราะคนที่มีความจงรักภักดีที่มีต่อผู้นำจะกลายเป็นบุคคลที่ถูกเร้าให้กระทำสิ่งใดก็ได้ การทำให้เป็นที่รักของผู้ตามนั้น ผู้นำต้องมีคุณสมบัติพิเศษหลายอย่าง มิฉะนั้นจะไม่สามารถพิชิตหัวใจคนได้ คุณสมบัติพิเศษที่ผู้นำควรมี ได้แก่ ความเมตตาปราณี ความเป็นกันเอง ความยุติธรรม ไม่เลือกที่รักมักที่ชัง เป็นต้น

คุณสมบัติของผู้นำ

การศึกษาเรื่องคุณสมบัติของผู้นำมีปัญหาที่จะต้องพิจารณาอยู่หลายประการคือ ประการแรกความสำเร็จของผู้นำมิได้อยู่ที่การมีคุณสมบัติดีเด่นอย่างเดียว แต่อาจขึ้นอยู่กับ สิ่งอื่นด้วย อาทิ สถานการณ์ โอกาส เวลา และสถานที่ ประการที่สอง เราไม่อาจสร้าง คุณสมบัติอันพึงปรารถนาได้ทุกประการโดยเท่าเทียมกัน เพราะคุณสมบัติบางอย่าง เป็นสิ่งที่ เกิดขึ้นเองกับคนแต่กำเนิด และประการที่สาม สมบัติทั้งปวงที่เห็นว่าดีไม่จำเป็นต้องมีเหมือนกัน เพราะผู้นำแต่ละประเภทมีภารกิจที่แตกต่างกัน หรือลักษณะการนำไม่

เหมือนกัน⁶² ฉะนั้นการศึกษาเรื่องคุณสมบัติของผู้นำจึงศึกษาในลักษณะที่รวม ๆ กันไป ถึงคุณสมบัติทั้งปวงที่เห็นว่ามีผลสำคัญ ซึ่งออร์ดเวย์ ที่ด ได้รวบรวมคุณสมบัติสำคัญ ๆ ที่เขาคิดว่าผู้นำควรจะต้องมีดังต่อไปนี้คือ⁶³

1. พลังกายและพลังประสาท

ผู้นำที่ประสบความสำเร็จจำเป็นต้องมีพลังกายและพลังประสาทที่เข้มแข็ง มีพลังขบขัน ความอดทนและสมบูรณ์อย่างยิ่งทั้งทางกายและใจมากกว่าคนธรรมดาสามัญและประสิทธิภาพในการทำงานของผู้นำจะมีมากน้อยเพียงใด ก็ขึ้นเป็นอย่างมากอยู่กับความเข้มแข็งของร่างกายและความเข้มแข็งของประสาท⁶⁴

2. รู้จุดมุ่งหมายและแนวทางที่จะนำประเทศ

ผู้นำจะต้องมีจุดมุ่งหมายและแนวทางที่สำคัญ ๆ ของการที่จะบริหารประเทศ ผู้นำควรจะรู้ว่าเขาต้องการจะให้มันนโยบายอย่างไร ควรจะทำอะไรให้เสร็จก่อนเสร็จหลัง ซึ่งก็หมายความว่า ผู้นำแม้ในช่วงเวลาก่อนที่จะมีโอกาสเป็นผู้นำ ก็ควรจะมีนโยบายอย่างแจ่มชัดได้ว่าเขามีเป้าหมายอย่างไรสำหรับประเทศ ถ้าเขาได้เป็นผู้นำ และจะสามารถพาประเทศไปให้บรรลุเป้าหมายนั้นได้อย่างไร และผู้นำจะต้องสามารถชักคนอื่น ๆ เห็นดีเห็นชอบกับเป้าหมายและแนวทางที่เขาอยู่ด้วย⁶⁵

⁶²อุทัย ทิรัญโต, ประมุขศิลป์ : ศิลปะของการเป็นผู้นำ, หน้า 29.

⁶³Ordway Teed, The Art of Leadership (New York : McGraw-Hill, 1935), Chapter VI อ่างในณรงค์ ลินสวัสดิ์, ผู้นำการเมือง (กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, 2523), หน้า 17

⁶⁴เรื่องเดียวกัน, หน้า 17

⁶⁵ณรงค์ ลินสวัสดิ์, ผู้นำการเมือง, หน้า 19.

3. ความกระตือรือร้น (enthusiasm)

ผู้นำจะต้องมีความเข้มแข็งที่จะทำให้แผนการของเขานั้นได้บรรลุผลขึ้นมา จะต้องเต็มไปด้วยความหวังและกำลังใจที่จะบากบั่นเอาชนะอุปสรรค นอกจากนั้น ผู้นำจะต้องรู้สึกสนุกในการดำเนินการไปตามแผนของเขา ซึ่งสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้อาจจะรวมเรียกว่า ความกระตือรือร้น (enthusiasm)⁶⁶

4. ความเป็นมิตรและความรัก

ผู้นำที่ดีควรจะทำให้ผู้ตามโดยเฉพาะอย่างยิ่งคนใกล้ชิดมีความรู้สึกว่าคุณจากเขาจะเป็นผู้นำแล้ว เขายังเป็นเพื่อนที่มีความผูกพันกับผู้ตาม ให้ความรักใคร่สนิทสนม⁶⁷

5. ความน่าเชื่อถือ (integrity)

ผู้ที่เป็นผู้ตามจะต้องมีความรู้สึกไว้วางใจผู้นำของตน พวกเขาต้องการความเชื่อมั่นว่าผลประโยชน์ของพวกเขาจะปลอดภัยภายใต้การดำเนินการของผู้นำ

ซึ่งอาจกล่าวได้ว่า ผู้ตามจะต้องรู้สึกว่าผู้นำนั้น "ไว้วางใจได้" และเป็นคนสัตย์วาจาแล้วต้องทำให้สำเร็จ⁶⁸

6. ความกล้าตัดสินใจ

ผู้นำย่อมจะต้องประสบปัญหาต่าง ๆ มากมาย และอาจจะเกี่ยวกับความเป็นความตายของชาติ ความสงบสุขของสังคม ความก้าวหน้าหรือล่าช้าทางเศรษฐกิจ

ความสำเร็จของผู้นำอาจจะดูได้จากผลงานของเขา ดังนั้นการกล้าตัดสินใจและการใช้วิจารณญาณในการตัดสินใจที่ถูกต้องจึงมีความสำคัญมาก⁶⁹

⁶⁶เรื่องเดียวกัน, หน้า 20

⁶⁷เรื่องเดียวกัน.

⁶⁸เรื่องเดียวกัน

⁶⁹ณรงค์ ลินสวัสดิ์, ผู้นำการเมือง, หน้า 21.

7. สติปัญญาความรอบรู้

ผู้นำควรเป็นผู้มีสติปัญญาเฉลียวฉลาด รอบรู้ในเรื่องราวต่าง ๆ มากกว่าคนสามัญทั่วไป ผู้นำบางคนอาจจะมีการศึกษาน้อย แต่ก็อาจจะสร้างความรอบรู้จากการอ่าน ความเฉลียวฉลาดรอบรู้หมายถึง ความสามารถที่จะมองเห็นปัญหา มองเห็นสาเหตุและวิธีแก้ ผู้นำจะต้องสามารถที่จะเอาประสบการณ์ในอดีตมาช่วยเป็นเครื่องตัดสินใจเหตุการณ์ในปัจจุบัน ท้าให้สามารถแก้ปัญหาได้อย่างถูกต้อง⁷⁰

ส่วนในด้านอารมณ์ขันนั้น เป็นประจักษ์นัยที่สนับสนุนในการติดต่อสัมพันธ์กับผู้อื่น เพราะจะช่วยไม่ให้เกิดความตึงเครียดจนเกินไปในบางครั้ง

8. ครูที่ดี

การเป็นครูที่ดีก็เนื่องจากในฐานะของผู้นำนั้น เขาจะต้องสามารถชี้แนวทางที่ควรจะดำเนินเหตุผลหรือความจำเป็นที่จะต้องแก้ไขวิธีการบางอย่าง บางครั้งบริวารอาจจะไม่มีความคิดอย่างที่ผู้นำคิดมาก่อน ผู้นำก็ต้องสามารถถ่ายทอดความคิดชักจูงให้บริวารคล้อยตามเขาให้ได้⁷¹

9. ศรัทธาและความเชื่อมั่น

ผู้นำจะต้องมีความศรัทธาและความเชื่อมั่นในงานของตนเองอย่างมั่นคงใน การทำงานบริหารประเทศนั้น บางครั้งกลุ่มผู้ที่ทำหน้าที่บริหารบ้านเมืองอาจจะรู้สึกเหนื่อยหน่ายเฉื่อยชา ผู้นำจะต้องสามารถกระตุ้นให้พวกบริวารเกิดความกระฉับกระเฉงมีความกระตือรือร้นอยู่เป็นระยะ ๆ

กล่าวคือ ผู้นำจะต้องสร้างศรัทธาและความเชื่อมั่นให้แก่ผู้ตามเขาให้มากขึ้น⁷²

⁷⁰เรื่องเดียวกัน, หน้า 22.

⁷¹เรื่องเดียวกัน, หน้า 23.

⁷²ณรงค์ ลินสวัสดิ์, ผู้นำการเมือง, หน้า 23-24

คุณสมบัติอื่น ๆ ของผู้นำ

นักวิชาการท่านอื่น ๆ ได้กล่าวถึงคุณสมบัติของผู้นำไว้มีดังนี้

เมย์ สมิธ (May Smith) เสนอว่าคุณสมบัติที่ผู้นำควรจะมีดังนี้⁷³

- (1) มีเชาวน์และวิจรรณญาณที่ดี
- (2) มีความคิดคำนึงดี
- (3) มีอารมณ์ดีคงเส้นคงวา
- (4) มีความยุติธรรม
- (5) มีความรับผิดชอบ
- (6) มีอารมณ์ขัน

เชสเตอร์ ไอ. บาร์นาร์ด (Chester I. Barnard) กล่าวถึงคุณสมบัติของผู้นำว่า⁷⁴

- (1) มีอาการเป็นผู้มีชีวิตชีวา
- (2) มีความสามารถในการตัดสินใจรวดเร็วและถูกต้อง
- (3) มีความสามารถในการจูงใจคน
- (4) มีความรับผิดชอบ
- (5) มีความฉลาด ไหวพริบ และมีความรอบรู้ทันโลกและทันเหตุการณ์

ซีซิล อี. กู๊ด (Cicile E. Goode) เสนอว่า ผู้นำจะต้องมีคุณสมบัติดังนี้⁷⁵

- (1) มีสติปัญญาเหนือบุคคลอื่นโดยทั่วไป
- (2) มีความรู้และสนใจรอบด้าน

⁷³ธรรมรส โชติกฤษร, มนุษย์สัมพันธ์ (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พิมพ์เกษตร, 2519), หน้า 153.

⁷⁴อุทัย หิรัญโรต, ประมุขศิลป์ : ศิลปะของการเป็นผู้นำ, หน้า 37.

⁷⁵จางง์ สมประสงค์, การบริหารพนักงานการเจ้าหน้าที่ (กรุงเทพมหานคร : กรุงเทพมหานครการพิมพ์, 2514), หน้า 349.

- (3) มีความสามารถในการพูดและการเขียน
- (4) มีจิตใจ ร่างกาย อารมณ์ สมบูรณ์
- (5) มีความคิดริเริ่ม
- (6) มีฝีมือที่จะให้ผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาประสานงานกันอย่างดีที่สุด

ดร. อรุณ รักธรรม กล่าวว่า ผู้คนที่ดีควรจะประกอบด้วยลักษณะสำคัญ ๆ ดังนี้⁷⁶

- (1) ความรู้
- (2) ความคิดริเริ่ม
- (3) ความกล้าหาญ
- (4) ความแนบเนียน
- (5) ความเด็ดขาด
- (6) ความยุติธรรม
- (7) ความอดทน
- (8) ทำทาง
- (9) ความกระตือรือร้น
- (10) ความไม่เห็นแก่ตัว
- (11) ความตื่นตัว
- (12) ดุลยพินิจ
- (13) ความสงบเสงี่ยม
- (14) ความเห็นอกเห็นใจ
- (15) ความจงรักภักดี
- (16) การสั่งคดี
- (17) การบังคับตัวเอง

⁷⁶อรุณ รักธรรม, หลักมนุษยสัมพันธ์กับการบริหาร, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2528), หน้า 200-204.

จะเห็นได้ว่า คุณสมบัติของผู้บังคับที่กล่าวมาข้างต้นนั้นเป็นคุณสมบัติที่พึงปรารถนาของผู้ที่จะเป็นผู้นำ แต่อย่างไรก็ดี เราจะต้องคำนึงด้วยว่าความเป็นผู้นำขึ้นอยู่กับสถานการณ์ โอกาส จังหวะ รวมทั้งสถานที่ด้วย

หน้าที่ของผู้นำ

ออร์ตเวย์ ทีด กล่าวไว้ในหนังสือ The Art of Leadership ว่า เมื่อใดบุคคลกำลังถูกอิทธิพลจูงใจให้ร่วมมือกันทำงานเพื่อความสำเร็จตามวัตถุประสงค์อันพึงปรารถนา เมื่อนั้นย่อมหมายถึงว่า ผู้นำกำลังปฏิบัติหน้าที่ของเขาอยู่ ฉะนั้นหน้าที่อันสำคัญที่สุดของผู้นำคือ การใช้อิทธิพลจูงใจผู้อื่น⁷⁷

การเป็นผู้นำคนนั้นนอกจากจะใช้อิทธิพลจูงใจ ซึ่งผู้นำต้องปฏิบัติด้วยตนเองแล้ว งานบางอย่างผู้นำไม่จำเป็นต้องลงมือทำเอง แต่ใช้วิธีการที่เรียกว่า การมอบอำนาจหน้าที่ (delegation of authority) งานนั้นก็สำเร็จสมประสงค์เช่นกัน ฉะนั้น การมอบอำนาจหน้าที่จึงเป็นหน้าที่สำคัญของผู้นำ⁷⁸

แอล.เอฟ. อูว์ริค (L.F. Urwich) เสนอว่าผู้นำมีภาระกิจเบื้องต้นอันสำคัญอยู่ 4 ประการ คือ⁷⁹

1. เป็นผู้แทนขององค์การ ผู้นำจะต้องทบทวนที่กำเนิดมโนภาพขึ้นในจิตใจผู้ตามในลักษณะที่ว่า เมื่อเอ่ยถึงชื่อองค์การก็ต้องคิดถึงเขา
2. เป็นผู้ชักนำความมีชีวิตชีวาเข้าสู่กลุ่มและสร้างบรรยากาศแห่งความคิดเห็นเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และนำไปสู่การบังเกิดผล

⁷⁷อุทัย หิรัญโรต, ประมุขศิลป์ : ศิลปการของเป็นผู้นำ, หน้า 38.

⁷⁸เรื่องเดียวกัน, หน้า 39.

⁷⁹L.F.U.rwich, Leadership in the 20th Century, (London : Sir Pitman & Sons, 1962) อ้างใน อุทัย หิรัญโรต, อ้างแล้ว, หน้า 40.

3. เป็นผู้บริหารงานขององค์การ หมายถึงการคาดคะเน การวางแผน การจัดองค์การ การอำนวยการ การประสานงาน และควบคุมงาน ตลอดจนการรักษาวินัยของกลุ่ม

4. สร้างความกระฉ่างแจ้วของเหตุผลในการดำเนินงานทุกอย่างแก่ทุกคน หน้าที่ประการนี้ก็คือ ผู้นำจะต้องทำหน้าที่คล้ายสาม

แพทริเซีย ซี.แฮสแกลล์ (Patricia C.Haskell) กล่าวถึงหน้าที่ของผู้นำไว้ว่า⁸⁰

1. ทำให้ผู้ร่วมงานมีความสนใจจดจ่อต่อวัตถุประสงค์ขององค์การ
2. ทำให้การติดต่อสื่อสารภายในองค์การชัดเจนปราศจากข้อสงสัย
3. ปฏิบัติต่อข้อข้องใจ หรือการร้องทุกข์ของผู้บังคับบัญชาด้วยความยุติธรรม
4. รักษาขวัญและกำลังใจ ของผู้ใต้บังคับบัญชาให้สุขอยู่เสมอ และให้เขารู้สึกว่ามีส่วนร่วมในการเป็นเจ้าขององค์การ

5. ทำให้ผู้ร่วมงานมีความกระตือรือร้น ตื่นตัวที่จะทำงาน

กล่าวโดยสรุป ผู้นำคือผู้ที่สามารถสร้างอิทธิพลจูงใจผู้ใต้บังคับบัญชาหรือกลุ่ม เพื่อที่จะก่อให้เกิดความพยายามร่วมกันในการทำงาน โดยให้บรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้ในสถานการณ์ใด สถานการณ์หนึ่ง

สำหรับผู้นำพรรคการเมืองนั้นย่อมมีหน้าที่ที่จะร่วมกันในการดำเนินงาน โดยมีอุดมการณ์ทางการเมืองเป็นจุดเชื่อม เพื่อก่อให้เกิดความพยายามในการไปสู่เป้าหมายทางการเมือง ถ้าพรรคการเมืองใดได้ผู้นำที่มีคุณสมบัติผู้นำครบถ้วน ก็จะสามารถสร้างเอกภาพให้พรรคการเมืองและนำพรรคการเมือง ไปสู่จุดหมายปลายทางในทางการเมือง⁸¹

⁸⁰Patricia C. Haskell, Leadership in the Office (New York : The American Management Association, 1963) pp. 26-34 อ้างใน อุทัย ทิรัญเดอ อ้างแล้ว, หน้า 39.

⁸¹สรุปความจาก พลศักดิ์ จิระไกรศิริ, พรรคและกลุ่ม (กรุงเทพมหานคร : ศึกษิตสยาม, 2524) หน้า 34-35

แนวความคิดและงานวิจัย

จากการศึกษาค้นคว้าข้อมูล เอกสารและงานวิจัยตลอดจนวิทยานิพนธ์ต่าง ๆ พบว่ายังไม่เคยมีผู้ใดศึกษาเรื่องอุดมการณ์ของพรรคประชาธิปัตย์มาก่อนเลย แต่การศึกษาครั้งนี้ได้ศึกษาเกี่ยวกับพรรคประชาธิปัตย์ในแง่มุมมองของการพัฒนาการทางการเมือง และการก่อตั้งพรรคประชาธิปัตย์ ดังรายละเอียดที่จะกล่าวต่อไปนี้

รายงานการวิจัย การพัฒนาพรรคการเมือง ศึกษากรณีการขยายตัวของพรรคประชาธิปัตย์ 2518-2519⁸² โดยชยันต์ สมุทวนิช แห่งคณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ซึ่งนำเสนอไว้ในปี พ.ศ. 2521 โดยใช้แนวการศึกษาเชิงคุณภาพเป็นหลัก เพื่อมุ่งวิเคราะห์ถึงปัญหาอุปสรรคของการพัฒนาพรรคการเมืองในประเทศไทยพร้อมทั้งเสนอแนะแนวทางที่จะแก้ไขปัญหาอุปสรรคเหล่านั้น เนื้อหาได้กล่าวถึงตั้งแต่สภาพปัญหาความล้มเหลวของระบบประชาธิปไตยม และพรรคการเมืองของไทยที่ผ่านมาและโยงมาถึงสภาพการเมืองไทยและบทบาทของพรรคการเมืองไทยในช่วงปี พ.ศ. 2518-2519 ในงานวิจัยครั้งนี้ เขาได้ทำการวิเคราะห์ที่จะลึกถึงประเด็นปัญหาหลักซึ่งแบ่งออกเป็น 2 ประเด็นใหญ่ คือ

1. ปัญหาของการพัฒนาพรรคการเมืองในส่วนที่เกี่ยวกับปัญหาของระบบการเมืองไทย
 - 1.1 ความสัมพันธ์ระหว่างพรรคการเมืองกับกลุ่มอิทธิพล และกลุ่มผลประโยชน์
 - 1.2 ผลของการเปลี่ยนแปลงกติกากการปกครอง
2. ปัญหาของการพัฒนาพรรคการเมืองในส่วนที่เกี่ยวกับองค์กรของพรรคการเมือง
 - 2.1 ลักษณะองค์กรของพรรคประชาธิปัตย์
 - 2.2 การจัดตั้งพรรคสาขา

ชยันต์ สมุทวนิช ได้ชี้แจงถึงสาเหตุของการเลือกใช้พรรคประชาธิปัตย์ เป็นกรณีศึกษาว่า

1. เป็นพรรคที่ก่อตั้งมาเป็นเวลายาวนานและมีบทบาททางการเมืองทุกครั้งที่รัฐธรรมนูญเปิดทางให้นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2475 เป็นต้นมา

⁸²ชยันต์ สมุทวนิช, การเลือกตั้ง พรรคการเมือง รัฐสภา และคณะทหาร, (กรุงเทพมหานคร : บรรณกิจ, 2524) หน้า 214-325.

2. เป็นพรรคที่เคยมีบทบาททั้งในด้านการเป็นพรรคฝ่ายค้านที่ใหญ่ที่สุด และเคยประสบความสำเร็จในการเลือกตั้งได้รับที่นั่ง ส.ส. มากที่สุดจนได้เข้าร่วมจัดตั้งรัฐบาลมาหลายยุคหลายสมัยเช่นเดียวกัน

3. เป็นพรรคการเมืองที่มีจำนวนสาขาของพรรคมากที่สุด และเป็นพรรคการเมืองที่ริเริ่มดำเนินการขยายสาขาของพรรค โดยยึดถือเป็นนโยบายหลักในการสร้าง ซึ่งงานที่นี้ ได้ใช้พรรคประชาธิปัตย์เป็นกรณีศึกษามากกว่าวิเคราะห์หลายตอนโดยเฉพาะการจัดตั้งพรรคสาขานั้น เขาได้มีการกล่าวถึงปัจจัยที่เป็นตัวผลักดันให้พรรคประชาธิปัตย์จัดตั้งสาขาพรรคขึ้นอย่างรวดเร็วถึง 66 แห่ง ในระยะเวลาไม่ถึง 1 ปี "ความขัดแย้งและการแข่งขันภายในพรรค (intra-part conflict and competition)" ซึ่งอยู่ในรูปของ การต่อสู้ทางการเมืองไทยอาศัยความชำนาญภายในกรอบของการเมืองในระบบพรรคมาเป็นกลไก และจะไม่มีการใช้วิธีการนอกกติกาอย่างอื่น ๆ เช่น การซื้อเสียง หรือการหาทางบ่อนทำลายชื่อเสียงของฝ่ายตรงข้าม เขาได้ชี้ให้เห็นว่าการขยายสาขาของพรรคประชาธิปัตย์ มีพลังขับเคลื่อนมาจากทั้งความต้องการในการขยายขอบข่ายการดำเนินงานของตัวพรรคเอง และมาจากความขัดแย้งภายในพรรคขึ้นเองด้วย

พลังขับเคลื่อนทั้งสองนี้ยากที่จะแยกจากกันได้ อย่างไรก็ตาม อาจกล่าวได้ว่าในระยะแรกนั้น ความสับสนอย่างมากที่ก่อให้เกิดการขยายสาขาของพรรคประชาธิปัตย์ ทั้งนี้เพื่อเร่งสร้างฐานอำนาจทางการเมืองให้แก่กลุ่มคนบางกลุ่มที่อยู่ในระดับชนชั้นนำของพรรค (party elite) ในขณะนั้น ส่วนได้ส่งผลกระทบต่อขยายการดำเนินงานของพรรคกว้างขวางยิ่งขึ้น ฐานสนับสนุนจากประชาชนในภูมิภาคขยายตัวมากขึ้น ชัยอนันต์ สมุทวณิช ได้สรุปถึงผลกระทบของความขัดแย้ง และการแข่งขันกันเองของกลุ่มคนภายในพรรคการเมืองว่า "ความขัดแย้งภายในพรรคเป็นสิ่งที่มิประโยชน์ต่อพรรคการเมืองตราบเท่าที่บุคคลในพรรคนั้นแข่งขันกันตามกรอบแห่งกติกาของการปกครองในระบอบประชาธิปไตยโดยในกรณีของพรรคประชาธิปัตย์ได้ปรากฏชัดเจนว่าการขยายสาขาพรรคอย่างรวดเร็วถึง 66 แห่ง และกำลังอยู่ในระหว่างการจัดตั้งอีก 12 แห่งนั้น เกิดจากการแข่งขันทางการเมืองภายในพรรคระหว่างกลุ่มของนายดำรง ลัทธพิพัฒน์ และกลุ่มของนายสมิคร สุนทรเวช"

กล่าวโดยสรุปไว้ในตอนท้ายว่า ความขัดแย้งแบ่งพวกแบ่งกลุ่มภายในพรรคประชาธิปัตย์นี้ได้ขยายตัวไปจนในที่สุดทำให้กลุ่มของนายสมัคร สุนทรเวช และนายธรรมนุญ เทียนเงิน ล่าออกจากพรรคประชาธิปัตย์ไปตั้งพรรคใหม่ แม้ว่าการออกไปของกลุ่มบุคคลดังกล่าว จะทำให้พรรคประชาธิปัตย์ในฐานะองค์กรทางการเมืองมีเอกภาพมากขึ้นก็ตาม แต่ก็ทำให้เสียภาพพจน์ในสายตาของประชาชนมากเนื่องจากได้มีการโจมตีกันระหว่างผู้ที่เคยอยู่ในพรรคเดียวกันตลอดเวลา ซึ่งเขาเห็นว่ามีส่วนอย่างมาก ในการทำให้พรรคเสียเสียงสนับสนุนจากประชาชนไปในการเลือกตั้งเมื่อปี พ.ศ. 2522 สรุปผลการศึกษาของ ชันอนันต์ สมุทวณิช ในส่วนที่เกี่ยวกับการพัฒนาองค์กรของพรรคการเมืองในกรณีของพรรคประชาธิปัตย์นี้ พบว่ามีปัญหาที่สำคัญ คือ การที่ผู้นำขาดเอกภาพ มีการแบ่งพวกแบ่งกลุ่มกันภายในพรรค การพัฒนาสาขาของพรรคเพื่อขยายขอบข่ายการดำเนินงานก็มีลักษณะที่เป็นการเสริมกำลังอำนาจ ให้แก่กลุ่มแบ่งแยกบางกลุ่มที่เกิดขึ้นภายในพรรคเท่านั้น อย่างไรก็ตาม อย่างไรก็ดี เขาได้กล่าวเสริมว่าการที่จะสรุปว่า ความล้มเหลวของพรรคประชาธิปัตย์ในปี พ.ศ. 2522 มีที่มาจาก การแตกแยกแบ่งพวกแบ่งกลุ่มกันเองภายในพรรคนั้น ออกจะ เป็นการสรุปที่ไม่เป็นธรรมแก่พรรคประชาธิปัตย์เท่าใดนัก ทั้งนี้ เนื่องจากเราต้องพิจารณาด้วยว่า สถานการณ์ทางการเมือง เมื่อวันที่ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 ซึ่งอยู่นอกเหนือการควบคุมของพรรคประชาธิปัตย์ อันเป็นแกนนำของรัฐบาลในยุคนั้นได้มีส่วนสำคัญอย่างมาก ในการทำลายพัฒนาการพรรคประชาธิปัตย์ที่กำลังเติบโตขึ้นมาด้วยเช่นกัน

งานวิจัยอีกชิ้นหนึ่งเป็นข้อเขียนของ นรนิติ เศรษฐบุตร แห่งคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เรื่อง ความเป็นสถาบันอันเป็นที่ยอมรับของพรรคการเมืองไทย ซึ่งยังแข็งแกร่งไม่เพียงพอในสังคม ศึกษากรณีพรรคประชาธิปัตย์ นำเสนอในปี พ.ศ. 2521⁸³ เป็นลักษณะของการวิจัยเชิงปริมาณ ผสมผสานกับการวิจัยเชิงคุณภาพ ทั้งนี้ เพราะมีการวิจัยเก็บข้อมูลสนาม (field research) มาใช้ประกอบในการศึกษาโดยมูลเหตุพื้นฐานที่แท้ให้ เขาศึกษาเรื่องนี้มาจากทฤษฎีของแซมมวล พี. ฮันติงตัน ที่ได้เสนอว่า เสถียรภาพของระบบการเมือง

⁸³ นรนิติ เศรษฐบุตร ความเป็นสถาบันอันเป็นที่ยอมรับของพรรคการเมืองไทย ซึ่งยังแข็งแกร่งไม่เพียงพอในสังคม ศึกษากรณีพรรคประชาธิปัตย์ กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2521)

ที่กำลังพัฒนาทางการเมืองและมีพรรคการเมืองอยู่จะขึ้นอยู่กับความแข็งแกร่ง (strength) ของพรรคการเมืองนั้นเป็นสำคัญ และคำว่าความแข็งแกร่งของพรรคการเมืองนั้น หมายถึง การที่พรรคการเมืองเป็นสถาบันอันเป็นที่ยอมรับ (institutionalized party) ในสังคมนั้น หรือไม่ และเป็นพรรคที่มวลชนสนับสนุน (mass party) อยู่หรือไม่ ด้วยเหตุนี้เอง เขาจึงตัดสินใจที่จะศึกษาความเป็นสถาบันอันเป็นที่ยอมรับในสังคมของพรรคการเมืองไทย โดยให้พรรคประชาธิปไตยเป็นกรณีศึกษาเช่นเดียวกับ ชัยอนันต์ สมุทวณิช ทั้งนี้ด้วยเล็งเห็นว่าผลการศึกษาวิจัยดังกล่าว จะช่วยในการอธิบายวิวัฒนาการของระบบพรรคการเมืองและพัฒนาการเมือง (political development) หรือการทำให้ทันสมัยทางการเมือง (political modernization) ในประเทศไทยได้ดียิ่งขึ้น ส่วนการใช้พรรคประชาธิปไตยเป็นกรณีศึกษานั้นก็ด้วยเหตุผลที่มองเทียบกับงานวิจัยของ ชัยอนันต์ สมุทวณิช

สำหรับการวิจัยครั้งนี้ ได้ตั้งสมมุติฐานในการวิจัยได้ 3 ข้อ คือ

1. ความแข็งแกร่งของพรรคการเมืองใด ๆ จะสัมพันธ์กับความสำคัญและอิทธิพลทางการเมืองที่พรรคการเมืองนั้น มีต่อบรรดาผู้นำในระดับต่าง ๆ ของพรรคการเมืองนั้น
2. การได้รับการสนับสนุนอย่างกว้างขวางจากกลุ่มพลังต่าง ๆ หลายกลุ่มในสังคมของพรรคการเมืองนั้น จะสัมพันธ์กับนโยบายและกิจกรรมของพรรคการเมือง ที่มีต่อกลุ่มพลังต่าง ๆ ในสังคม
3. ความเป็นปึกแผ่นภายในพรรคการเมืองใด ๆ จะขึ้นอยู่กับประเภทของข้อขัดแย้งระหว่างกลุ่มต่าง ๆ ภายในพรรค และวิธีการแก้ไขข้อขัดแย้งนั้น

ในการเก็บข้อมูล ได้ทำการวิจัยภาคสนาม โดยการออกสัมภาษณ์ผู้นำพรรคประชาธิปไตยในท้องถิ่นจำนวน 160 คน โดยสุ่มมาจาก 4 จังหวัด ๆ ละ 40 คน ที่เป็นตัวแทนของแต่ละภาค ได้แก่ ตัวแทนภาคกลาง (ยกเว้น กทม.) คือ นครปฐม ตัวแทนภาคเหนือ คือ เชียงใหม่ ตัวแทนภาคใต้ คือ สุราษฎร์ธานี และตัวแทนภาคอีสาน คือ ขอนแก่น นอกจากนี้ยังมีการสัมภาษณ์บุคคลระดับหัวหน้าพรรค รองหัวหน้าพรรค และเลขาธิการพรรคอีกด้วย

จากสมมุติฐานในการวิจัยที่ตั้งไว้ 3 ข้อ พบว่า มีการหยิบยกเอาประเด็นเกี่ยวกับการแบ่งพวกแบ่งกลุ่มและความขัดแย้งต่าง ๆ ภายในพรรคมากล่าวมากมาย โดยเฉพาะการวิเคราะห์เพื่อหาคำตอบของข้อสมมุติฐานที่ 1 และ 3 โดยในข้อที่ 1 นรนิติ พบว่าร้อยละ 50

ของผู้นำพรรคประชาธิปัตย์ในท้องถิ่น ได้ตอบยืนยันว่าทางพรรคได้ไปขอให้ตนมาสมัครเป็น
ผู้แทนราษฎรในนามของพรรค โดยที่ตนมิได้เป็นสมาชิกของพรรคหรือเคยช่วยงานพรรคมาก่อน
เลย ซึ่งเขาเห็นว่าได้ทำให้พรรคผู้นำพรรคเหล่านั้น ซึ่งแม้จะได้รับเลือกเข้ามาเป็น ส.ส.
แต่จะเห็นความสำคัญของพรรคและอิทธิพลของพรรคที่มีต่อตนในระดับต่ำ เพราะผู้นำพรรคตั้ง
กล่าวถือว่าตนได้รับเลือกมาด้วยชื่อเสียง และความสามารถส่วนตัวของตนมากกว่าอิทธิพล
จากพรรค ลักษณะ เช่นนี้ หากผู้นำพรรคตั้งกล่าวมีปัญหาขัดแย้งภายในพรรค ไม่ว่าจะ เป็น
เรื่องอุดมการณ์ หรือผลประโยชน์ โอกาสที่บุคคลเหล่านี้จะแยกตัวออกไปจากพรรคจะมีสูงมาก
ซึ่งเป็นสาเหตุหนึ่งของความแตกแยกต่าง ๆ ภายในพรรคสำหรับในส่วนของกรณีการวิเคราะห์หาคำ
ตอบของสมมุติฐานข้อที่ 3 ซึ่งเป็นประเด็นที่ศึกษาถึงความขัดแย้ง และได้มีการกล่าวถึง
พฤติกรรมแบ่งพวกแบ่งกลุ่มภายในพรรคประชาธิปัตย์ไว้อย่างละเอียด โดย นรนิติ เศรษฐบุตร
ได้ลำดับความขัดแย้งแบ่งพวกแบ่งกลุ่มของพรรคประชาธิปัตย์นับตั้งแต่ตั้งพรรค จนถึงปี พ.ศ.
2519ซึ่งมีจำนวนทั้งสิ้น 16 ครั้ง จนเกิดการแยกตัวออกไปจากพรรคหลายครั้ง ซึ่งเขาได้อธิบาย
ว่า ที่เป็นดังนี้เพราะพรรคการเมืองไทยหลายพรรคเป็นพรรคที่ตั้งขึ้น โดยเอาสมาชิกรัฐสภา
เข้ามารวมกันเพียงเพื่อผลประโยชน์อย่างหลวม ๆ มากกว่าที่จะมีอุดมการณ์ หรือนโยบายร่วมกัน
อย่างจริงจังและบางพรรคตั้งขึ้นภายหลังการเลือกตั้ง เพื่อเป็นฐานทางการเมืองให้ผู้มีอำนาจ
บางคนเท่านั้น ฉะนั้น ความจงรักภักดีต่อพรรคการเมืองจึงมีอยู่ในระดับต่ำ เขายังได้สำ
รวจพบว่าร้อยละ 59 ของผู้นำพรรคที่ตอบแบบสอบถามมีความเห็นว่าความขัดแย้งภายในพรรค
เป็นความขัดแย้งกันในเรื่องส่วนตัว บางคนกล่าวว่าไม่ใช่เรื่องผลประโยชน์ส่วนตัว เสียด้วยซ้ำ
แต่เป็นเรื่องของบุคคลลักษณะส่วนตัวโดยเฉพาะของคู่กรณี นอกจากนี้ เขาได้หยิบยกเอาประเด็น
ทางการเมืองแข่งขันกันระหว่าง กลุ่มย่อยที่เกิดขึ้นภายในพรรค โดยได้นำเอาผลงานวิจัยเกี่ยวกับการ
ขยายสาขาพรรคประชาธิปัตย์ของ ชัยอนันต์ สมุทวณิช มาอ้างอิงถึงการแบ่งพวกแบ่งกลุ่มระ
หว่างกลุ่มของนายดำรง ลัทธพิพัฒน์ เลขาธิการพรรคในยุคนั้น กับกลุ่มของนายสมัคร สุนทร
เวช ทั้งยังได้สรุปเสริมอีกว่าเสียงของบรรดากลุ่มต่าง ๆ ที่สังกัดอยู่ในสาขาพรรคนั้นมีส่วนใน
การตัดสินใจแพ้ชนะของการแข่งขันช่วงชิงตำแหน่งคณะกรรมการบริหารพรรคเป็นอย่างมาก

ในตอนท้าย นรนิติ เศรษฐบุตรได้สรุปผลการศึกษานครั้งนี้ว่า พรรคประชาธิปัตย์ จัด
ว่าเป็นสถาบันอันเป็นที่ยอมรับอันสังคมไทยสถาบันหนึ่ง แต่ยังเป็นสถาบันที่ยังไม่แข็งแกร่ง

เพียงพอ เพราะการพัฒนาองค์กรภายในพรรคยังไม่ดี ทั้งยังได้เน้นย้ำว่าความสามัคคี หรือความเป็นปึกแผ่นภายในพรรค จัดเป็นปัญหาสำคัญของพรรคประชาธิปไตยมากด้วยการแบ่งพวกแบ่งกลุ่มกันเองภายในพรรคประชาธิปไตยนั้นเป็นของที่มีอยู่อย่างอย่างแน่นอน แต่เมื่อเกิดความขัดแย้งระหว่างกลุ่มภายในพรรค กลับปรากฏว่าไม่มีการแก้ไขความขัดแย้งนั้นอย่างจริงจังและไม่ได้นิ่งท้วงที่ ซึ่งเขาเห็นว่ามีส่วนอย่างมากในการทำให้พรรคประชาธิปไตยอ่อนแอ และถูกปฏิรูปการปกครองในปี พ.ศ.2519 อย่างไรก็ตามเขายังคงมีความเห็นเช่นเดียวกับ ชโนนันต์ สมุทวณิช ที่ว่าการพัฒนาองค์กรของพรรคการเมืองไทย โดยเฉพาะพรรคประชาธิปไตยนั้นอยู่ในลักษณะที่ภาวะการเมืองที่ผ่านมาไม่เอื้ออำนวยให้มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องเท่าที่ควร เนื่องจากการถูกแทรกแซงโดยผู้ใช้อำนาจเข้าทำการปฏิวัติ รัฐประหาร ซึ่งเป็นสิ่งที่ยากแก่การควบคุม

ผลงานวิจัยของนายมูธาฮิรร์ รักชาติเจริญ ได้ศึกษาเรื่องการก่อตัวของพรรคประชาธิปไตยในกระบวนการทางการเมืองไทย

การวิจัยเรื่อง "การก่อตัวของพรรคประชาธิปไตยในกระบวนการทางการเมืองไทย" มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาถึงสาเหตุของการก่อตัวของพรรคประชาธิปไตยขึ้นมาในการเมืองไทยในปี พ.ศ.2489 และสาเหตุที่พรรคประชาธิปไตยสามารถยืนหยัดอยู่ตลอดมาในกระบวนการทางการเมืองไทย ทั้ง ๆ ที่การเมืองไทยมีการปฏิวัติ รัฐประหารหลายครั้งและบางครั้งก็มีผลให้มีการล้มเลิกรัฐธรรมนูญ และยุบเลิกพรรคการเมือง ทำให้พรรคการเมืองต่าง ๆ โดยส่วนมากแล้วต้องล้มหายไปจากการเมืองไทย แต่พรรคประชาธิปไตยสามารถดำรงอยู่ได้ตลอดเวลา

วิธีการวิจัยเน้นหลักการค้นคว้าข้อมูลเอกสาร (documentary research) จากแหล่งข้อมูลต่าง ๆ อย่างไม่จำกัดเพื่อสนับสนุนวิธีวิจัยเอกสารในการพิสูจน์สมมุติฐานผู้วิจัยได้จัดทำมีการสำรวจภาคสนาม (field research) โดยศึกษาจากสมาชิกพรรคประชาธิปไตยทั่วประเทศ โดยการออกแบบสอบถาม (questionnaire) จำนวน 332 ฉบับ และการสัมภาษณ์ (interview) โดยผู้วิจัยสัมภาษณ์อย่างสัมภาษณ์จากสมาชิกชั้นผู้นำในพรรค ทั้งสมาชิกพรรคประชาธิปไตยรุ่นก่อตั้งพรรคในปี 2489 และสมาชิกพรรคประชาธิปไตยในปัจจุบัน โดยสัมภาษณ์ตามแบบสอบถามที่สร้างขึ้น ส่วนวิธีการทางสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ การคำนวณค่าร้อยละ (percentage)

ผลการวิจัยพบว่า

สาเหตุการก่อตัวของพรรคประชาธิปัตย์ในปี 2489 เนื่องจาก

1. ความจำเป็นต้องรวมตัวกันของบรรดาสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ซึ่งเป็นฝ่ายค้านในสภา เพื่อร่วมกันคัดค้านกับรัฐบาลอย่าง เป็นกลุ่มก้อน
2. เป็นความต้องการที่จะมีพรรคการเมืองของบรรดาสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในขณะนั้น
3. เป็นความต้องการของบรรดาสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในขณะนั้นที่ต้องการสร้างบรรยากาศประชาธิปไตย

และการที่พรรคประชาธิปัตย์ตั้งอยู่เก่าแก่ได้นานเนื่องจาก

1. ลักษณะความเป็นผู้นำของหัวหน้าพรรค คือ นายควง อภัยวงศ์ และ มรว.เสนีย์ ปราโมช ซึ่งเป็นที่นิยมกันในหมู่ประชาชนและในบรรดานักการเมืองฝ่ายสนับสนุนและฝ่ายตรงข้าม
2. ในฐานะที่พรรคประชาธิปัตย์ได้ชื่อว่าเป็นพรรคการเมืองที่ต่อสู้เพื่อผลประโยชน์ของประชาชนมาโดยตลอด ไม่ว่าในฐานะที่เป็นฝ่ายค้านหรือเป็นรัฐบาล
3. การจัดองค์การของพรรคที่มีลักษณะ ของการ เปิดโอกาสให้สาขาของพรรคในแต่ละภาคเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหาร

ถึงแม้ว่าพรรคประชาธิปัตย์ประสบกับปัญหาการปฏิวัติรัฐประหารและสภาพการณ์อันไม่วายไม่แน่นอนของการเมืองไทยมาโดยตลอด พรรคนี้ก็ยังสามารถฟื้นฟูก่อพรรคและยังดำรงคงอยู่มาตลอดได้ เพราะพรรคนี้ยึดถืออุดมการณ์มากกว่าตัวบุคคล⁸⁴

สรุปได้ว่าอุดมการณ์ของพรรคประชาธิปัตย์เป็นสิ่งที่สำคัญส่วนหนึ่งที่ทำให้พรรคประชาธิปัตย์คงอยู่และผ่านวิกฤติการณ์ทางการเมืองครั้งสำคัญ ๆ มาโดยตลอด

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

⁸⁴มูธาธีร์ รักชาติเจริญ การก่อตัวของพรรคประชาธิปัตย์ในกระบวนการทางการเมืองไทย (วิทยานิพนธ์คณะรัฐศาสตร์ ภาคการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2525) หน้า 123-394.